

# ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Έτος 72ον - Τεύχος 5ον



*Τό τεχνολογικό μέσο είναι ή έκφραση ενός σκεπτικού;*

Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 2023

1923 - 2023  
100 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

---

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ του Μακ. Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος  
κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ  
ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδος Εκδόσεων της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής  
Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος  
ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΛΑΔΟΥ: Επίσκοπος Ώρεων κ. Φιλόθεος  
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Αλέξανδρος Ί. Κατσιάρας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ 2023-2025 ΜΕ ΔΙΕΤΗ ΘΗΤΕΙΑ: πρωτ. Γεώργιος Σελλής (Πρόεδρος ΙΣΚΕ), πρωτ. Γεώργιος Βαμβακίδης, πρωτ. Βασίλειος Χρηστίδης, πρωτ. Γεώργιος Κωνσταντίνου, πρωτ. Χρυσοβαλάντης Θεοδώρου, Αρχιμ. Θεόφιλος Λεμοντζής, Πέτρος Παναγιωτόπουλος (Επίκ. Καθ. Α.Π.Θ.) – ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΥΛΗΣ: Ζαμπία Αγγιμάκη – ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Αλέξανδρος Κατσιάρας – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: Ζαμπία Αγγιμάκη, Έμμανουήλ Πλούσος – ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ζαμπία Αγγιμάκη – ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος – Υπεύθυνος Τυπογραφείου: Β. Μπίτσης, Πρωτομαγιάς 3 - 145 68 Κρουονέρι Αττικής, Τηλ.: 210-8160.127 – Fax: 210-8160.128. Τιμή τεύχους 1 € (για όσους δέν τό δικαιούνται δωρεάν).

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:  
Αθηνάς 30, 105 51 ΑΘΗΝΑ | Τηλ.: 211 18.25.298, Fax: 211 18.25.317  
e-mail: efimerios@ecclesia.gr

Προμετωπίδα έξωφύλλου: Φράση από τό Εισοδικό  
του παρόντος τεύχους

Φωτογραφία έξωφύλλου: Νίκος-Γαβριήλ Πεντζίκης, Μετόχι τής Μ. Βατοπαιδίου στό Πόρτο Λάγος (1988)  
(πηγή: athosartarchive.blogspot.com)

Τό τεύχος εικονογραφείται μέ πίνακες Ελλήνων ζωγράφων  
από τή Μόνιμη Έκθεση τής Έθνικής Πινακοθήκης

Τό περιοδικό Έφημέριος δέν εϋθύνεται για τό γλωσσικό ίδίωμα των άρθρογράφων του.

Δέν επιτρέπεται ή αναδημοσίευση, ή αναπαραγωγή –όλική ή μερική– του περιεχομένου του περιοδικού Έφημέριος καθ' οιονδήποτε τρόπο. Επιτρέπεται μόνον ή παράθεση αποσπασμάτων αποκλειστικώς για επιστημονικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς, μέ αναφορά τής πηγής προελεύσεως.

# ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Έτος 72ον

Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 2023

Τεύχος 5ον

## Περιεχόμενα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΣΙΑΡΑ	
Εισοδικόν .....	3
ΕΚ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ	
100 χρόνια από την ίδρυση του περιοδικού <i>Θεολογία</i> .....	7
πρωτ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΠΑΧΥΓΙΑΝΝΑΚΗ - ΕΜΜ. ΑΘ. ΛΟΥΚΑΚΗ	
Ό έσχατολογικός χαρακτήρας τής Θ. Λειτουργίας και ή σύγχρονη ένοριακή πράξη.....	10
π. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΠΑΘΡΕΛΛΟΥ	
Οί γυναίκες στην Έκκλησία .....	12
ΜΙΑΤΙΑΔΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	
Η έπανεκκίνηση τής Ιστορίας.....	14
Πρωτ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ	
Άνθρωπολογικές άνιχνεύσεις. Ένα παράδειγμα από τή δυτική παράδοση.....	17
ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ	
Τά 4 θεμελιώδη γνωρίσματα τής Έκκλησίας, Α'.....	19
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Ι. ΣΚΑΛΤΣΗ	
Τό νερό και τό Πνεύμα στό Βάπτισμα.....	22
Πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ	
Ύψωση του Τιμίου Σταυρού.....	24
Πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΘΕΡΜΟΥ	
Κυριακή Α΄ Λουκά.....	26
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ν. ΜΟΣΧΟΥ	
Η παλαιοχριστιανική Γαλατία: παράδειγμα χριστιανικής κοινότητας	
άπό τή μετανάστευση και τόν πλουραλισμό.....	28
Σεβ. Μητρ. Περιστερίου κ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ	
Εισαγωγή στό Κανονικό Δίκαιο και τήν Κανονική Οικονομία (ΚΖ΄).....	30
Άρχιμ. ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ ΜΗΛΤΟΥ	
Ίχνηλατώντας τήν συνοδικότητα (VI) .....	32
ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΟΥΛΟΥΛΗ	
Η "Πολιτεία" τής Άποκαλύψεως:	
μία Ημέρα, Χίλια χρόνια, Αιωνιότητα .....	35
Άρχιμ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ	
Εισαγωγικά Ι. Ιστορικό πλαίσιο	
1. Λαοί και γεωγραφία τής Εϋρώπης .....	37
π. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ	
Θωμάς ό Άκινάτης.....	39
Άρχιμ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΤ. ΦΟΥΝΤΟΥΚΙΔΗ	
Η Άθωνιάς Άκαδημία άπό τίς άπαρχές ώς σήμερα.....	42
Πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ	
Πήγε ό Χριστός στην Ίνδία;.....	45
Βιβλιοπαρουσίαση .....	47
Έφημεριακά .....	48

Δημήτρης Ὀρφανίδης  
Δύο ποιήματα\*

Τὸ θεώρημα τῆς πληρότητας

Ἄν εἶναι νὰ δημιουργήσουμε μιὰ ἠθικὴ τεχνητὴ  
νοημοσύνη  
θὰ πρέπει νὰ μαθηματικοποιήσουμε τὴν ἐντιμότητα,  
τὴν εἰλικρίνεια, τὴ συμπόνοια, τὴ δικαιοσύνη.

Τίποτα, ὅμως, δὲν ἀλγοριθμίζεται ἀπ' αὐτά.  
Ἀλλά, μιὰς καὶ ἀποτελοῦν μέρος τοῦ δικοῦ μας  
ἀλγορίθμου,  
γιατί νὰ μὴν χρησιμοποιοῦμε τὴν ὅλο καὶ πιὸ  
ἐξελιγμένη  
τεχνολογία ἠθικά...

Εἴμαστε τέκνα τοῦ Διαφωτισμοῦ καὶ πρέπει  
νὰ σκεπτόμαστε ὀρθολογικά – δὲν πεταγόμαστε  
καλύτερα μέχρι τὸ Σύμπαν νὰ τὸ ἀποικίσουμε;

Ἐν οἶδα, ὅτι ἐν οἶδα

Δὲν ξέρω,  
ἂν ὁ Θεὸς δημιούργησε τὸν Κόσμο·  
δὲν ξέρω, ἂν ὁ Θεὸς εἶναι παντογνώστης·

δὲν ξέρω, ἂν εἶναι ὁ Θεὸς πανταχοῦ παρὼν·  
δὲν ξέρω, ἂν ὁ Θεὸς εἶναι παντοδύναμος·  
δὲν ξέρω ἂν ἀναστήθηκε –  
δὲν ξέρω κὰν ἂν ὑπάρχει...

Ξέρω μόνο, ὅτι θὰ νικήσει.

\* Ἀπὸ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Δημ. Ὀρφανίδη, *Cyborg Sapiens*, Θεσσαλονίκη: Ἐλκυστῆς  
Χ.Χ.



### “Επικοινωνία” διαμεσολαβημένη: Τό σῶμα εἶναι περιττό;

Παραφράζοντας τόν γνωστό στίχο τοῦ Ν. Γκάτσου ἀπό τόν «Ἐφιάλτη τῆς Περσεφόνης», θά μπορούσε νά πεῖ κανεῖς: Ἐκεῖ πού ἔβλεπες στόν δρόμο παρέες νά κοντοστέκονται καί νά μιλάνε, τώρα βλέπεις ἀνθρώπους νά κινουῦνται σάν ρομπότ, μέ τά μάτια τους καρφωμένα στήν ὀθόνη τοῦ κινητοῦ. Αὐτό εἶναι πλέον ἢ πιό συνηθισμένη εἰκόνα: στά μέσα μαζικῆς μεταφορᾶς, στίς καφετέριες, στίς αἴθουσες ἀναμονῆς, στήν παραλία, στόν δρόμο, ἐλάχιστοι δέν εἶναι ἀφοσιωμένοι στό κινητό τους. Ἔχει συμβεῖ, δεκάδες ἀνθρωποι νά συγκεντρώνονται γιά νά θαυμάσουν τό ἡλιοβασίλεμα, π.χ. στή Σαντορίνη, καί ἀντί νά τό ἀπολαμβάνουν μέ τά μάτια τους, στόν παρόντα χρόνο, νά τό κοιτοῦν μέσα ἀπό τήν ὀθόνη τοῦ κινητοῦ, σπεύδοντας νά τό ἀπαθανάτισουν, νά τό κάνουν ἀθάνατο ὄχι μέσω μιᾶς σχέσης, ἀλλά μέσω μιᾶς μηχανῆς.

Μοιάζει λές καί τίποτε πλέον δέν ἔχει ἀξία ἢ ἐνδιαφέρον, παρά μόνον ἂν τό βλέπουμε μέσα ἀπό μία ὀθόνη. Ἡ εἰκόνα, πού κάποτε ἔλεγαν ὅτι ἰσοδυναμεῖ μέ χίλιες λέξεις, τώρα ἔχει ἐκτοπίσει ὄχι μόνο τίς λέξεις, ἀλλά καί τήν ἴδια τήν πραγματικότητα. Λέγοντας τοῦτο, δέν ἐννοῶ ἀπλῶς ὅτι διά τῆς εἰκόνας δημιουργοῦνται συγκεκριμένες θεάσεις καί ἀντιλήψεις τῆς πραγματικότητας, κυρίως γιά λόγους προπαγάνδας. Αὐτό δέν εἶναι καινούργιο, συμβαίνει ἀπό τόν 19<sup>ο</sup> αἰ. Ἡ ψηφιακή ἐποχή βεβαίως διευκόλυνε τήν παρουσίαση μιᾶς σκηνοθετημένης πραγματικότητας. Ἀλλά τό πιό σημαντικό εἶναι ὅτι εἰσήγαγε καί μιᾶ καινούργια ἐπινόηση, τή λεγόμενη «εἰκονική πραγματικότητα» (virtual reality), δηλαδή τή δημιουργία κόσμου, πού ἐνῶ συντίθεται ἀπό ὑλικά, ἀπό ψηφίδες τοῦ πραγματικοῦ, ἐν τούτοις ὑπάρχει μόνον ὡς ἀπεικόνιση, ὡς εἶδωλον. Δέν μπορείς νά τόν ἐπισκεφθεῖς διά ζώσης, διότι δέν εἶναι αἰσθητός, μέ τήν κυριολεκτική σημασία τῆς λέξης, ἀλλά ψευδαισθητικός. Ἡ εἰκονική πραγματικότητα εἶναι ἡ ἀκραία ἀπόληξη μιᾶς θεμελιώδους μεταλλαγῆς τῆς ἴδιας τῆς ἔννοιας τῆς πραγματικότητας, τῆς ἀντίληψῆς μας γι' αὐτήν. Καί αὐτή ἡ μεταλλαγή ἐντοπίζεται πρῶτιστα στήν ἀπογύμνωση τῆς πραγματικότητας ἀπό τήν ὑλικότητά της, ἄλλως εἰπεῖν στήν ἐξαῦλωσή της.

Ἄς δοῦμε μερικά παραδείγματα. Παλαιότερα, οἱ ἀνθρωποι ἐπικοινωνοῦσαν δι' ἀλληλογραφίας. Ἐγραφαν ἐπιστολές. Αὐτό προϋπέθετε χαρτί, μολύβι ἢ στυλό καί μιᾶ ὀρισμένη σωματική στάση: δέν μπορούσες, π.χ., νά γράφεις μιᾶ ἐπιστολή περπατώντας. Παραλλήλως, σ' αὐτή τή διαδικασία ἦταν σημαντικός ὁ παράγοντας χρόνος. Εἶναι γνωστή ἡ φράση τοῦ Γάλλου μαθηματικοῦ καί φιλοσόφου Μπ. Πασκάλ: «Τό γράμμα μου εἶναι πιό μακροσκελές ἀπ' ὅτι συνήθως, ἐπειδή δέν εἶχα χρόνο νά τό κάνω συντομότερο» (*Lettres Provinciales*, 1657) – φράση, πού βέβαια ὑποδηλώνει τή δυσκολία τῆς συμπυκνωμένης γραφῆς. Ἀλλά, πέραν τοῦ χρόνου πού ἀπαιτοῦσε ἡ συγγραφή μιᾶς (μακροσκελοῦς ἢ ὄχι) ἐπιστολῆς, ὅπωςδήποτε χρειαζόταν καί χρόνος



γιά νά φθάσει στόν παραλήπτη, ἄρα οἱ ἄνθρωποι περίμεναν ὑπομονετικά τό ταχυδρομικό περιστέρι, τόν ἔφιππο γραμματοκομιστή, τήν ταχυδρομική ἄμαξα. Τέλος, ἡ ἐπιστολή παρέμενε πάντοτε ἓνα ὑλικό ἀντικείμενο. Ἀκόμη κι ὅταν, μέ τά χρόνια, κιτρινίζε καί ξεθωρίαζαν τά γράμματα, δέν ἔχανε τήν ὑλικότητά της.

Σήμερα, λίγοι εἶναι αὐτοί πού ἀλληλογραφοῦν, καί ἀκόμη λιγότεροι ὅσοι χρησιμοποιοῦν τόν παλαιό τρόπο. Τό χαρτί καί τό μολύβι ἔχουν ἀντικατασταθεῖ ἀπό τήν ὀθόνη καί τό πληκτρολόγιο, καί οἱ συμβατικές ταχυδρομικές ὑπηρεσίες ἀπό τό ψηφιακό ἠλεκτρονικό ταχυδρομεῖο. Ὁ χρόνος ἀνάμεσα στήν ἀποστολή καί τή λήψη τῆς “ἐπιστολῆς” εἶναι σχεδόν μηδενικός. Ὅμοίως, ὁ χρόνος πού ἀπαιτεῖται γιά τή συγγραφή της ἔχει μειωθεῖ αἰσθητά, μιά πού ἡ εὐκολία τῆς ὀθόνης σου ἐπιτρέπει νά γράφεις πιό γρήγορα, δεδομένου ὅτι ἀκόμη κι ἂν κάνεις λάθος, τό διορθώνεις κατευθείαν, μέ τό πάτημα ἑνός πλήκτρου. Ἐπιπλέον, ὑπάρχει ἡ εὐκολία ὅτι μπορεῖς νά γράφεις ὅπουδήποτε κι ἂν εἶσαι, ἀκόμη καί ἐνῶ κάνεις τόν περίπατό σου. Ὡστόσο, ὅλες αὐτές οἱ διευκολύνσεις ἔχουν συνέπειες, πού ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται ἀσημαντες: οἱ ἠλεκτρονικές ἐπιστολές εἶναι πάντα εἰκόνες. Δέν ἔχουν ὑλική διάσταση. Δέν μπορεῖς νά τίς ἀγγίξεις. Φυσικά, μπορεῖς νά τίς τυπώσεις. Ὅμως, αὐτό πού θά ἔχεις στά χέρια σου, δέν θά εἶναι ἐκεῖνο πού σου ἔστειλε ὁ ἀλληλογράφος σου. Δέν θά ἔχει τίποτα προσωπικό, τίποτα δικό του, ὡς ἀποτύπωμα τῆς σωματικῆς ἐνέργειας πού διέθεσε γιά νά γράφει (π.χ., γραφικός χαρακτήρας).

Ἀκόμα καί οἱ φωτογραφίες, πού ἀποτελοῦν ἐφεύρεση τῆς βιομηχανικῆς ἐποχῆς, ἦταν ὑλικά ἀντικείμενα. Ἀπαιτοῦσαν χρόνο γιά νά ἐμφανιστοῦν καί νά ἐκτυπωθοῦν, καί μετά μποροῦσες νά τίς βάλεις σέ κορνίζα ἢ σέ ἄλμπουμ. Σήμερα, εἶναι εἰκόνες στό κινητό ἢ στόν ὑπολογιστή, πού ἐμφανίζονται ἀμέσως μετά τή λήψη τους καί εἶναι ἀνά πᾶσα στιγμή διαθέσιμες.

Μιά πρώτη διαπίστωση ἀπό τά παραδείγματα πού ἀναφέραμε (ἀπό τήν προβιομηχανική καί ἀπό τή βιομηχανική ἐποχή) εἶναι ὅτι στά σύγχρονα ψηφιακά τεχνολογικά μέσα ἡ μείωση τοῦ χρόνου πού ἀπαιτεῖται γιά τήν ὀλοκλήρωση μιᾶς διαδικασίας (ἐπιστολή, φωτογραφία κ.ἄ.) εἶναι εὐθέως ἀνάλογη μέ τή μείωση τῆς ὑλικότητος τοῦ ἀποτελέσματος: ὅσο μειώνεται τό ἓνα, μειώνεται καί τό ἄλλο. Πολλοί θά σχολιάσουν θετικά τήν πρακτική ὠφέλεια, μιλώντας γιά ἐξοικονόμηση χρόνου καί χώρου. Τούς διαφεύγουν ὅμως οἱ συνέπειες πού ἔχει αὐτή ἡ ὠφέλεια, ἀρχικά στήν ἀντίληψή μας περί χρόνου. Γιά αἰῶνες, οἱ ἄνθρωποι συνήθιζαν νά φυλάσσουν τίς ἐπιστολές πού λάμβαναν, ἢ ἀργότερα τίς φωτογραφίες τους. Αὐτή ἡ διαδικασία, τρόπον τινα, ἔδινε ὑλική ὑπόσταση στόν ἴδιο τόν χρόνο καί τήν αἴσθησή του. Μιλᾶμε γιά παλιά γράμματα καί παλιές φωτογραφίες. Δέν μποροῦμε ὅμως νά ποῦμε, ἢ τοῦλάχιστον ὄχι μέ τήν ἴδια σημασία, γιά παλιά sms ἢ email: ὅλα αὐτά τά μηνύματα, οἱ ἠλεκτρονικές ἐπιστολές, οἱ ψηφιακές φωτογραφίες ἀνασύρονται ἀπό τή μνήμη τῶν συσκευῶν ἀπαράλλαχτα στήν ἀρχική τους μορφή. Σάν νά τά λάβαμε τώρα. Ὁ χρόνος μοιάζει νά ἀκίνηται σέ ἓνα διαρκές παρόν.

Ὁ χρόνος, ὁμως, συνδέεται μέ τή φθορά. Ἡ οἶονεί ἀκινητοποίησή του δημιουργεῖ τήν ψευδαίσθησι ὅτι ὁμοίως ἀναστελλεται ἡ φθορά τῶν ἀντικειμένων. Καί, πράγματι, οἱ ψηφιακές ἐπιστολές, φωτογραφίες κλπ. δέν φθείρονται. Ἀλλά, δέν φθείρονται ἐπειδή δέν ἔχουν ὕλη. Τί συμβαίνει ὁμως μέ τό ἀνθρώπινο σῶμα; Ἐπειδή πρός τό παρόν ἡ τεχνολογία δέν ἔχει καταφέρει νά ἀκυρώσει τή φθορά του, ἀπλῶς νά τήν ἐπιβραδύνει (πλαστικές ἐπεμβάσεις, κοσμετολογία κ.τ.τ.), σταδιακά τοῦ “ἀφαιρεῖ” τήν ὑλικότητά του, μειώνοντας τή συμμετοχή του σέ ὅσο τό δυνατόν περισσότερες διαδικασίες. Ἄς πάρουμε, γιά παράδειγμα, τίς λέξεις *χειρόγραφο*, *δακτυλόγραφο*, καί *ἐκτύπωση*, πού δηλώνουν κείμενα γραμμένα στό χέρι, στή γραφομηχανή, καί στόν ὑπολογιστή ἀντίστοιχα. Βάζοντάς τις δίπλα-δίπλα, βλέπουμε πῶς μεταβάλλεται ὁ βαθμός τῆς σωματικῆς συμμετοχῆς. Στήν πρώτη περίπτωση ἡ ἀναφορά εἶναι σέ ὁλόκληρο τό χέρι, στή δεύτερη περιορίζεται στά δάχτυλα καί στήν τρίτη δέν ὑπάρχει καμμία ἀναφορά στό χέρι, δηλαδή στόν ἄνθρωπο. Ἐνα ἄλλο παράδειγμα, ἀπό τόν ἐκκλησιαστικό χώρο, εἶναι οἱ *καμπάνες*. Κάποτε, γιά νά ἠγῆσει ἡ καμπάνα ἦταν ἀπαραίτητος ὁ *κωδωνοκρούστης*. Σήμερα, ἡ κωδωνοκρουσία γίνεται *ἠλεκτρικά*, πατώντας ἓνα κουπί. Καί πλέον εἶναι δυνατή ἡ *ψηφιακή ἀναπαραγωγή* τοῦ ἤχου τῆς καμπάνας, χωρίς νά ὑπάρχει κωδωνοκρουσία.

Δέν εἶναι ἀπλῶς ὅτι ἡ τεχνολογία ὑποκαθιστᾷ τόν ἄνθρωπο. Εἶναι ὅτι ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος ἐκχωρεῖ στήν τεχνολογία ἓνα μέρος τοῦ ἑαυτοῦ του – ὅπως, λ.χ., τή σωματική προσπάθειά του (τώρα ἡ τεχνολογία “ἰδρώνει” γιά μᾶς), τή μνήμη του, ἴσως ἀκόμη καί τή φυσική του παρουσία. Δέν χρειάζεται νά θυμόμαστε σχεδόν τίποτα πιά, ἀφοῦ μπορούμε νά ἀποθηκεύσουμε στίς συσκευές μας καί τό παρελθόν μας (φωτογραφίες) καί τό μέλλον μας (ὕποχρεώσεις, συναντήσεις, κ.λπ.). Δέν χρειάζεται νά εἴμαστε φυσικά παρόντες γιά νά κανονίσουμε κάποιες ὑποχρεώσεις μας ἢ νά ἐπικοινωνήσουμε μέ τούς ἄλλους – μπορούμε νά προγραμματίσουμε τήν ἐξόφληση π.χ. τῶν λογαριασμῶν μας ἢ τήν ἀποστολή τῶν emails μας ἀρκετό καιρό νωρίτερα. Κι ἐπίσης, χάρις στήν εἰκονική πραγματικότητα, μπορούμε νά “ὑπάρχομε” μέσα στόν ψηφιακό κόσμο ὡς εἰκόνες, ὡς προσομοιώματα (*ἄβαταρ*), τά ὁποῖα δέν ὑπόκεινται στόν περιορισμό τοῦ χρόνου καί τῆς φθορᾶς. Αὐτός ὁ ψηφιακός μας ἑαυτός θά ἐξακολουθεῖ νά “ζεῖ” καί μετά τόν θάνατό μας. Ἡ σύγχρονη τεχνολογία, λοιπόν, μᾶς παρέχει εὐκόλα καί γρήγορα τήν αἰωνιότητα καί τήν ἀθανασία.

Βεβαίως, δέν πρόκειται παρά γιά ψευδαίσθησεις. Ὁ ψηφιακός μας ἑαυτός μπορεῖ νά μή γερνάει καί νά μήν πεθαίνει, ἀλλά ὑπόκειται, ὅσο κι ἐμεῖς, στόν περιορισμό τοῦ χώρου: δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει ἔξω ἀπό τόν εἰκονικό κόσμο. Ὅμοίως, ὅλα αὐτά τά τεχνολογικά ἐπιτεύγματα δέν εἶναι αὐτόνομα. Ἀρκεῖ μιά διακοπή τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ἢ ἡ ἔλλειψη σήματος, καί δέν ἔχουμε πρόσβαση σέ τίποτα, γεγονός πού μᾶς προκαλεῖ πανικό. Ἐπιπλέον, ἔχει ἀποδειχτεῖ πολλές φορές ὅτι τά δεδομένα πού κρατᾶμε στή μνήμη τῶν συσκευῶν μας σβήνουν, χάνονται. Ἐνας ἠλεκτρομαγνητικός παλμός (ἀπό θερμοπυρηνική ἔκρηξη ἢ ἀπό ἓναν ἰσχυρό κεραυνό) μπορεῖ νά καταστρέψει

τά ηλεκτρομαγνητικά συστήματα, τίς τηλεπικοινωνίες, ὅ,τι τέλος πάντων συνιστᾶ τόν θαυμαστό κόσμο τῆς νέας τεχνολογίας. Ἄν σέ αὐτά συνυπολογίσουμε τίς συνήθεις φυσικές καταστροφές, τότε ἀντιλαμβανόμεστε ὅτι οὔτε ἡ διαφυγή μας ἐντός τῆς εἰκονικῆς πραγματικότητας μπορεῖ νά μᾶς ἐξασφαλίσει τήν αἰωνιότητα καί τήν ἀθανασία.

Ἐν τέλει, τό τεχνολογικό μέσο εἶναι ἡ ἔκφραση ἑνός σκεπτικοῦ. Τῆς δημιουργίας του προηγήθηκε ἕνα θεωρητικό πλαίσιο (ιδεολογικό, ἐπιστημονικό, φιλοσοφικό, θρησκευτικό, κ.ἄ.). Τό πλαίσιο αὐτό, πού ἄλλοι ὀνομάζουν «τεχνικό πνεῦμα», ἀλλά θεωροῦμε ὅτι εἶναι πιό εὔστοχο νά ὀνομαστεῖ «μηχανικό πνεῦμα», ἐπινόησε αὐτές τίς ἐφαρμογές-ἐργαλεῖα. Βασικά χαρακτηριστικά τοῦ «μηχανικοῦ πνεύματος» εἶναι ὁ ἀτομικισμός καί ἡ αὐτοαναφορικότητα, πού ἄρχισαν νά ἐνεργοποιοῦνται πιό ἔντονα συγχρόνως μέ τή βιομηχανική ἐπανάσταση καί τήν ἐμφάνιση τοῦ καπιταλισμοῦ. Τά ἀναλογικά καί τά σύγχρονα ψηφιακά μέσα δέν δημιουργήθηκαν γιά νά καλύψουν μιᾶ ἀνάγκη, ἀλλά γιά νά διαπιστωθεῖ ἄν μιᾶ ἐπιστημονική ἀνακάλυψη μπορεῖ νά ἔχει πρακτική ἐφαρμογή. Καί, ἐφ' ὅσον μποροῦσε, τό νέο τεχνολογικό μέσο εἰσαγόταν στήν ἀγορά, δημιουργώντας στούς ἀνθρώπους-καταλωτές τήν ἀνάγκη νά τό ἀποκτήσουν, μέ τήν ὑπόσχεση ὅτι θά κάνει τή ζωή τους καλύτερη, πιό εὔκολη. Δηλαδή, τά σημερινά τεχνολογικά μέσα δέν ὑπάρχουν ἐπειδή τά χρειάζομαστε, ἀλλά ἐπειδή ὑπάρχουν τά χρειάζομαστε. Μέ ἄλλα λόγια, ἡ ὑπαρξη τοῦ μέσου δημιουργεῖ τήν ἀνάγκη καί, μετά, δι' αὐτῆς τῆς ἀνάγκης ἐπιχειρεῖται ἡ δικαιολόγησή τῆς ὑπαρξης τοῦ μέσου. Ἐδῶ ἔγκριται ἡ αὐτοαναφορικότητα τοῦ μέσου. Καί ἀπό λογικῆς ἀπόψεως, βρισκόμαστε ἐνώπιον ἑνός λογικοῦ σφάλματος, ἑνός λογικοῦ παραδόξου. Ἀκόμη κι ἔτσι, ὅμως, θά ἔλεγε κανεῖς ὅτι ἐξυπηρετοῦνται κάποιες ἀνάγκες, ἀνεξαρτήτως τοῦ πῶς δημιουργήθηκαν. Γιά παράδειγμα, δέν ἀμφισβητεῖται ἡ χρησιμότητα τῆς τεχνολογίας στήν ἰατρική πράξη, πού τώρα μπορεῖ νά θεραπεύσει περισσότερες ἀσθένειες. Ὡστόσο, πολλές ἀπό αὐτές τίς ἀσθένειες ὡς ἕνα βαθμό τίς προκάλεσε ἡ ἴδια ἡ τεχνολογική πρόοδος (χωρίς μέχρι τώρα νά ἔχει καταφέρει νά τίς θεραπεύσει ὅλες). Γιά παράδειγμα, ἡ αὐξηση τῶν κρουσμάτων ὠχρᾶς κηλίδας καί καρκίνου ἔχει συνδεθεῖ μέ τήν περιβαλλοντική ρύπανση (μείωση τοῦ ὄζοντος, ἐκπομπές ρύπων, μόλυνση ὑδροφόρου ὀρίζοντα, κ.ἄ.). Ἐν τέλει, ἡ ὅποια θετική πλευρά τῆς τεχνολογίας ἀχρηστεύεται, εἶναι ἄνευ νοήματος, ἐφ' ὅσον τήν ἀθανασία πού ὑπόσχεται δέν μπορεῖ νά τή χαρίσει ἡ ἴδια.

Ἐπομένως, τά πράγματα δέν εἶναι τόσο ἀπλά. Ἡ λύση εἶναι πέρα ἀπό τήν καλή ἢ κακή χρήση τῆς τεχνολογίας. Ἄν βρισκόταν ἐκεῖ, θά εἶχε διευθετηθεῖ τό πρόβλημα ἐδῶ καί ἑκατοντάδες χρόνια. Ἡ καλή χρήση εἶναι ἀδύνατη στόν μεταπτωτικό ἐφάρμαρτο ἄνθρωπο. Οἱ ἀνθρώπινες ἐπιλογές χαρακτηρίζονται πλέον ἀπό τή διττότητα τοῦ δένδρου τῆς γνώσης τοῦ καλοῦ καί τοῦ πονηροῦ. Ὁ ἀναμάρτητος ἄνθρωπος ὅμως εἶναι μιᾶ οὐτοπία ἐντός τῆς ἱστορίας. Μέ μιᾶ ἐξαίρεση: νά ἀναζητήσουμε τόν Ἄναμάρτητο στό πρόσωπο Τοῦ Σαρκωθέντος καί πλέον Καθημένου ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός, πού μετέφερε τή λύση ἀπό τό ἡθικό στό ὄντολογικό ἐπίπεδο!

*Ἀλέξανδρος Κατσιάρας*





1923-2023

## 100 χρόνια από την ίδρυση του περιοδικού Θεολογία

Διεθνές Θεολογικό Συνέδριο  
Ἡ Ὁρθόδοξη Θεολογία ἐν πορείᾳ  
καί ἡ «ἄυλη πραγματικότητα» τῆς ὕστερης νεωτερικότητας  
(Αθήνα, 11-14 Ὀκτωβρίου)

Σέ συνέχεια τῶν προηγούμενων ἐνημερωτικῶν σημειωμάτων, γιά τό Διεθνές Θεολογικό Συνέδριο, πού διοργανώνει ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, μέ ἀφορμή τά 100 χρόνια ἀπό τήν ίδρυση τοῦ περιοδικοῦ Θεολογία, παρουσιάζουμε τίς θεματικές ἐνότητες τοῦ Συνεδρίου.

**1. Ὁρθόδοξη Βιβλική Ἑρμηνευτική στόν 21<sup>ο</sup> αἰ.:** Ὁ πυρήνας τῆς θεματικῆς ἀφορᾶ τήν Ὁρθόδοξη Ἑρμηνευτική τῆς Παλαιᾶς ὅσο καί τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἐν πρώτοις ὡς πρός τή μεθολογία της καί τά σύγχρονα ἐρμηνευτικά ἐργαλεῖα καί θεωρίες, πού ἔχει στή διάθεσή της, τά ὁποῖα ἔχουν ἀξιοποιηθεῖ σέ ἄλλους τομεῖς τῶν ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν (λ.χ., στή φιλοσοφία, τή φιλολογία, τή μελέτη καί τήν κριτική τῆς λογοτεχνίας, κ.ά.). Παραλλήλως, θά ἀναδειχθεῖ ἡ σημασία τῶν ἐρμηνευτικῶν της πορισμάτων σέ ἀναφορά μέ ἀντιλήψεις καί φαινόμενα τῆς ὕστερης νεωτερικότητας.

**2. Διαβάζοντας καί ἐρμηνεύοντας τήν πατερική παράδοση στίς μέρες μας:** Τό ζητούμενο, ἐν προκειμένῳ, εἶναι νά παρουσιαστοῦν θέματα, ὄψεις καί διαστάσεις τῆς πατερικῆς θεολογίας, πού μποροῦν νά ἀπαντήσουν σέ προβλήματα τῆς σύγχρονης ἐποχῆς.

**3. Ἡ Ὁρθόδοξη θεολογία καί Ἐκκλησία ἀπέναντι στίς προκλήσεις τῆς Ἱστορίας:** προδικάζει τό παρελθόν τό μέλλον; Μολονότι ἡ Ἐκκλησία εἶναι στραμμένη πρός τά ἔσχατα, ἐν τούτοις ἐνεργεῖ καί κινεῖται ἐντός τῆς ἐγκόσμιας Ἱστορίας. Οἱ κοινωνικές, οἰκονομικές, νοοτροπικές, ἐπιστημονικές καί τεχνολογικές ἐξελίξεις προσδίδουν μιᾶ κατεύθυνση στήν ἐγκόσμια Ἱστορία καί, πολύ συχνά, συνιστοῦν προκλήσεις τόσο γιά τήν Ἐκκλησία, ὅσο καί γιά τή θεολογία.

**4. Λατρεία καί Τέχνη:** Ἀναλύονται θέματα σχετικά μέ τή λατρεία καί τήν τέχνη, κυρίως τήν ἐκκλησιαστική, σέ σχέση πάντα μέ τά σύγχρονα τεχνολογικά μέσα, τά ὁποῖα ὅλο καί περισσότερο χρησιμοποιοῦνται σ' αὐτούς τοῦς τομεῖς.

**5. Ἐκκλησιολογικές προκλήσεις τοῦ μετανεωτερικοῦ κόσμου:** Εἶναι κοινή διαπίστωση ὅτι, προτοῦ ἀκόμη τελειώσει χρονολογικά ὁ 20<sup>ος</sup> αἰ., εἶχαν σημειωθεῖ δραματικές ἀλλαγές σέ παγκόσμιο ἐπίπεδο, πού σηματοδοτοῦσαν μιᾶ ἐντελῶς καινούργια

ἐποχή (διάλυση κρατικῶν σχηματισμῶν, ἀναπροσδιορισμοί συνόρων, οἰκονομική παγκοσμιοποίηση, κ.τ.θ.). Αὐτές οἱ ἀλλαγές, φυσικῶ τῷ λόγῳ, δέν ἀφήνουν ἀνεπηρέαστη τήν Ἐκκλησιολογία, καθῶς ἐπαναφέρουν ζητήματα τοπικότητας, αὐτοκεφαλίας κ.τ.τ.

**6. Ἡ Ὁρθόδοξη Θεολογία σήμερα:** Τό βασικό θέμα, ἐν προκειμένῳ, εἶναι ἡ θέση τῆς Ὁρθόδοξης Θεολογίας στό πεδίο τῶν ἐπιστημῶν ἐν γένει καί ἰδίως τῶν ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν, ὑπό τό πρῖσμα τῶν μεθοδολογικῶν ἐξελίξεων, τῶν ἐρευνητικῶν καί ἐρμηνευτικῶν τους ἐργαλείων, καί τῶν νέων πορισμάτων καί θεωριῶν τους.

**7. Ἕνας καινούργιος “ψηφιακός” κόσμος: ποῦ εἶναι τό “καλά λίαν”;** Οἱ ραγδαῖες ἀλλαγές τῶν τελευταίων δεκαετιῶν καί οἱ ἐπίσης ραγδαῖες ἐπιστημονικές καί τεχνολογικές ἐξελίξεις (ψηφιακή ἐπανάσταση, εἰκονική πραγματικότητα, τεχνητή νοημοσύνη, κ.ἄ.) δέν ἐπηρεάζουν μόνο τήν καθημερινή μας ζωή, ἀλλά κυριολεκτικά ὅ,τι ὡς τώρα θεωρούσαμε βέβαιο καί δεδομένο γιά τόν ἄνθρωπο, τόν κόσμο καί τόν Θεό, καθῶς καί τίς ἀντιλήψεις μας γιά τή ζωή καί τήν πραγματικότητα. Στίς συνεδρίες αὐτοῦ τοῦ κύκλου, θά παρουσιαστοῦν οἱ νέες αὐτές τεχνολογικές ἐξελίξεις, τό φιλοσοφικό καί ἰδεολογικοπολιτικό τους ὑπόβαθρο καί οἱ ἀνθρωπολογικές καί ἄλλες προκλήσεις πού θέτουν τόσο στή φιλοσοφία ὅσο καί στήν Ὁρθόδοξη θεολογία.

**8. Πίστη καί ἐπιστήμη: ἐπαναπροσεγγίσεις καί ἀναπροσδιορισμοί.** Τό ζήτημα τῶν σχέσεων πίστεως καί ἐπιστήμης ἔχει τεθεῖ ἤδη ἀπό τόν 18ο αἰῶνα καί ἐπανέρχεται διαρκῶς. Στό παρελθόν, βέβαια, ἡ συζήτηση ἦταν ὀξύτερη, δεδομένης τῆς βεβαιότητας ὅτι ὅλα εἶναι δυνατόν νά ἀπαντηθοῦν διά τοῦ ὀρθοῦ λόγου, χάρις στόν ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος ἄρχισε νά κατανοεῖ τά «μυστικά» τοῦ κόσμου. Ἐν τούτοις, στήν ἐποχή μας, ὅπου ἀκόμη καί ἡ φυσική ἐπιστήμη τείνει νά προσλάβει χαρακτηριστικά οἰονεῖ μεταφυσικό, ἡ δέ τεχνολογία (μέ τή βοήθεια τῆς ἐπιστήμης) φαίνεται νά παίζει τόν ρόλο ἑνός «θεοῦ-δημιουργοῦ» αὐτός ὁ διάλογος τίθεται πλέον σέ νέα βάση καί ἀπλώνεται σέ εὐρύτερο πεδίο.

Τό πλήρες πρόγραμμα τοῦ Συνεδρίου, μέ τά ὀνόματα τῶν ὀμιλητῶν καί τούς τίτλους τῶν εἰσηγήσεών τους, θά ἀναρτηθεῖ στόν ἰστότοπο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος <https://www.ecclesia.gr/theologia100/>

Ἡ παρακολούθηση τοῦ Συνεδρίου εἶναι **ἐλεύθερη**. Ὡστόσο, παρακαλοῦμε γιά τήν **προεγγραφή** τῶν ἐνδιαφερομένων, γιά τήν καλύτερη ὀργάνωση καί διεξαγωγή τῶν ἐργασιῶν του. Ἡ **φόρμα προεγγραφῆς** ἔχει ἀναρτηθεῖ στόν ἰστότοπο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (<https://www.ecclesia.gr/theologia100/>). Ὑπάρχει ἐπίσης ἡ δυνατότητα τηλεφωνικῆς προεγγραφῆς στό τηλέφωνο 211824316 (ὥρες: 08.00-14.00) καί ἡλεκτρονικά στό e-mail: [synedrio2023@ecclesia.gr](mailto:synedrio2023@ecclesia.gr).

*Ἐκ τῆς Συντάξεως*



## Ὁ ἐσχατολογικὸς χαρακτήρας τῆς Θ. Λειτουργίας καὶ ἡ σύγχρονη ἐνοριακὴ πράξις

πρωτ. Εὐαγγέλου Παχυγιαννάκη - Ἐμμ. Ἀθ. Λουκάκη, Θεολόγου

### Παραμελημένα καὶ ἄτοπα σημεῖα τῆς Θείας Λειτουργίας

#### 1. Ἡ Μεγάλῃ Συναπτῇ ἢ Εἰρηνικά

Κατὰ τὴ σημερινή τάξη, ἐδῶ μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς (ὡς διάκονος ἢ ὡς ἱερεὺς ὅταν λειτουργεῖ) καὶ νὰ ἀκούσει ὅ,τι θέλει ἢ ὅ,τι δέν θέλει. Παραθέτουμε τίς παρατηρήσεις γιὰ τὸ μέρος αὐτὸ τῆς Θ. Λειτουργίας τοῦ καθηγητοῦ Ἰ. Φουντούλη: «Τὸ "Ἐπὲρ τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων χριστιανῶν" δέν λέγεται. Αὐτὸ τὸ αἶτημα ἀντικατέστησε ἐπὶ τουρκοκρατίας τὴν ὑπὲρ τῶν βασιλέων αἴτηση γιὰ εὐνόητους λόγους. Δέν ὑπάρχει στὰ δόκιμα χειρόγραφα καὶ στὰ παλαιὰ ἔντυπα. Τὸ ὑπὲρ τοῦ ἀρχιερέως αἶτημα λέγεται ὅπως ἔχει σέ ὅλα τὰ Ἱερατικά καὶ τὰ Εὐχολόγια: "Ἐπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν (δεῖνος). Ἡ προσθήκη τῆς λέξεως "πατρὸς" πρὸ τοῦ "ἀρχιεπισκόπου" εἶναι ἄτοπος. Αὐτὸ ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ "Ἐν πρώτοις..." καὶ γιὰ ὅπου ἄλλοῦ. Τὸ ὑπὲρ βασιλέως καὶ τοῦ στρατοῦ αἶτημα διαμορφώνεται ὡς ἐξῆς: "Ἐπὲρ τῶν εὐσεβεστάτων ἀρχόντων ἡμῶν καὶ τοῦ φιλοχρίστου στρατοῦ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν". Τὰ "πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας ἐν τῷ κράτει ἡμῶν καὶ τοῦ κατὰ γῆν (ἢ ξηράν), ἀέρα καὶ θάλασσαν φιλοχρίστου στρατοῦ ἡμῶν καὶ τῶν σωμάτων ἀσφαλείας τῆς πατρίδος ἡμῶν"

εἶναι τὸ λιγότερο φλύαρο. Σέ κάθε αἶτημα ὁ λαὸς-χορὸς ἀπαντᾷ ἐμμελῶς ἀλλὰ ἀπλά, μέ τὸ "Κύριε ἐλέησον". Τὸ "Ἀμήν" λέγεται μόνο μετὰ τὴν ἐκφώνηση. Στὸ "Ἀντιλαβοῦ ... τῇ σῇ χάριτι" λέγεται πάντοτε "Κύριε ἐλέησον" καὶ ὄχι "Ἀμήν", ὅπως κακῶς συνηθίζουν μερικοί»<sup>1</sup>.

Εἰδικότερα γιὰ τὴ χρήση τῆς λέξεως «πατήρ», ἡ ὁποία τὸν τελευταῖο καιρὸ ἀκούγεται κατὰ κόρον, σημειώνει τὰ ἐξῆς: «...τὰ ἱερά λειτουργικά μας κείμενα δέν κινδυνεύουν τόσο ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς, ὅσο πάσχουν ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσία τῶν εὐσεβῶν ἐκείνων πού κυριολεκτικὰ τὰ καταστρέφουν μέ ποικίλες εὐλαβεῖς προσθήκες λέξεων ἢ καὶ φράσεων ὀλόκληρων. Τὸ νὰ παρουσιάσουμε τὸν ἑαυτὸ μας εὐλαβέστερο ἀπὸ τοὺς πατέρες μας εἶναι ἐγωισμὸς καὶ ἀμαρτία»<sup>2</sup>.

2. Τὰ Ἀντίφωνα τῆς Θείας Λειτουργίας  
Στίς ἐλληνικὲς ἐνορίες ἐπικρατεῖ ἤδη ἀπὸ ἀρκετὸ καιρὸ πλήρης σύγχυση σχετικὰ μέ τὰ ἀντίφωνα τῆς Θείας Λειτουργίας καὶ ἰδιαίτερα τῶν Κυριακῶν, ἡ δέ νέα ἐκδοσὴ τοῦ Ἐγκολπίου Ἀναγνώστου καὶ Ψάλτου, καταρτισθέντος ὑπὸ τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου Κωνσταντίνου Παπαγιάννη, καταξιωμένου λειτουργιολόγου, δέν μοιάζει, ὡς ὄφειλε, νὰ δίνει λύση στὸ πρόβλημα (ὅπως φαίνεται ἰδιαίτερα στὸ

«Εισαγωγικόν σημείωμα», σ. 11-19). Στο προπαρασκευαστικό ή εισαγωγικό αυτό τμήμα τῆς Θείας Λειτουργίας «παρατηρεῖται μία ἀναρχία»<sup>3</sup>, «ὀφίσταται δέ μία ἄνευ προηγουμένου κρίση»<sup>4</sup>, πού ἐπιτείνεται ἀπό τήν ὅπως-ὅπως ἀπαγγελία τῶν ἀντιφώνων – δηλαδή νά ψάλλονται χωρίς Βιβλικούς στίχους, κατά δέ τίς καθημερινές νά παραλείπεται τό Β΄ ἀντίφωνο «Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν...» καί τό χειρότερο, χωρίς τήν κατακλείδα «Δόξα καί νῦν» σέ κάθε ἀντίφωνο, ἐπομένως καί πρῖν ἀπό τό Κοντάκιο – μέ ἄσχετους στίχους κατά τήν Μικρά Εἴσοδο, τήν τάση πολλαπλασιασμοῦ τῆς φαλμωδίας τῶν τροπαρίων μετά τήν Εἴσοδο κτλ. Ἡ σύγχυση, κατά τή γνώμη μας, εἶναι συνάρτηση τριῶν παραγόντων: α) Τῆς παρεμβολῆς τῶν τυπικῶν καί τῶν μακαρισμῶν τοῦ μοναχικοῦ τυπικοῦ στό σημεῖο αὐτό τῆς Θείας Λειτουργίας, ἡ διάταξη τῶν ὁποίων ἀπό τό ΤΜΕ ἀλλά καί τά ἄλλα τυπικά γιά νά ψάλλονται τίς Κυριακές, γενικά δέν τηρεῖται στίς ἐνορίες. β) Ἀπό παρεξήγηση αὐτοῦ τοῦ σημείου τῆς Θείας Λειτουργίας, ὅτι δηλαδή ἄλλα ἀντίφωνα ψάλλονται τίς Κυριακές καί ἄλλα τίς καθημερινές, λές καί ἡ Θεία Λειτουργία ἔχει ἄλλο χαρακτηριστήρα γιά τίς μέν καί ἄλλο γιά τίς δέ ἤ καί, ἀκόμη πιό ἀπλά, ἄλλα χερουβικά γιά τίς μέν καί ἄλλα γιά τίς δέ. γ) Ἀπό

τήν, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἐπελθοῦσα ἀτονία καί λήθη τῶν ἀρχαίων ἀντιφώνων καί τή συνεπακόλουθη ἄγνοιά τους στίς ἐλληνόφωνες ἐκκλησίες. Ἔτσι «φτάσαμε σέ τέλεια ἀποδιοργάνωση (δέν πρόκειται γιά ὑπερβολή) τοῦ ωραίου αὐτοῦ καί ζωτικοῦ λειτουργικοῦ στοιχείου, (μέ) τίς ἀδόκιμες λύσεις, πού ἀπό καλή πρόθεση προτάθηκαν καί προωθήθηκαν...»<sup>5</sup>.

2α) Ποιά εἶναι τά κανονικά ἀντίφωνα τῆς Θείας Λειτουργίας

Στό ἔργο τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Ἰ. Φουντούλη, ὑπάρχουν ἀρκετές ἀναφορές στά κανονικά ἀντίφωνα τῆς Θείας Λειτουργίας μέ ἀλλεπάλληλες ἐπικλήσεις ἐπαναφορᾶς των, οἱ ὁποῖες καί ἐπέσυραν πολλές ἐπικρίσεις τῆς «τάξεως» πού ἔχει ἐπικρατήσει. Στήν οὐσία τίποτα δέν ἔγινε. «Εἶναι δέ τά τρία ἀντίφωνα τρεῖς ἀναστάσιμοι φαλμοί, πού ἐστιχολογοῦντο ὀλόκληροι, μέ ἐφύμνια ... Οἱ τρεῖς φαλμοί μέ τά ἀντίστοιχα ἐφύμνια εἶναι:

α΄ ἀντίφωνο: Ψαλμός 91 («Ἄγαθόν τὸ ἐξομολογεῖσθαι...»). Ἐφύμνιο: «Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου...».

β΄ ἀντίφωνο: Ψαλμός 92 («Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν...»). Ἐφύμνιο: «Πρεσβείαις των ἁγίων σου...».

γ΄ ἀντίφωνο: Ψαλμός 94 («Δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα...»). Ἐφύμνιο: «Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ...».

**ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1.** Ἰ. Φουντούλης, *Λειτουργική Α΄ Εἰσαγωγή στή Θεία Λατρεία*, ὅ.π., σ. 213-214. Βέβαια ἐδῶ θά μπορούσε νά παρατηρήσει κανεῖς ὅτι καί ἡ νέα ἐκδοχή τοῦ *Ἱερατικοῦ* τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας (δ΄ ἐκδ. 2002) ἔγινε χωρίς πλήρως νά ληφθοῦν ὑπ΄ ὄψιν καί νά ἀξιοποιηθοῦν τά πορίσματα τῆς συγχρόνου λειτουργικῆς ἐπιστήμης, ὅπως ρητά ὄριζε ἡ ὑπ. ἀρ. 2745/8 Ἰουλίου 2002 ἐγκύκλιος τῆς Ἱεράς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἀναφέρουμε τρεῖς περιπτώσεις: α) Βλ. π.χ. γιά τά Εἰρηνικά στή σ. 110 σέ σχέση μέ τίς παραπάνω παρατηρήσεις τοῦ Ἰ. Φουντούλη περί «πάσης ἀρχῆς καί ἐξουσίας ἐν τῷ κράτει ἡμῶν καί τοῦ κατὰ γῆν (ἢ ξηράν), ἀέρα καί θάλασσαν φιλοχρίστου στρατοῦ ἡμῶν» καί γιά τήν ἀναφερθεῖσα ἐγκύκλιο σ. 5. β) Στίς σελίδες 140, 176 καί 227 (Λειτουργία Ἰ. Χρυσοστόμου, Μ. Βασιλείου καί Προηγιασμένων) ἀφέθηκε ὡς ἔχει σέ παλαιότερα Ἱερατικά τό «Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν», λεγόμενο χαμηλοφώνως γιά τή μεταφορά



τοῦ Ἁγίου Δίσκου καί τοῦ Ποτηρίου στήν Πρόθεση, παρά τίς ἀντιρρήσεις ὄλων τῶν σύγχρονων λειτουργιολόγων ὡς κακῶς παρεμβληθέν, καθόσον «μέ τό "Εὐλογητός..." ἀρχίζουν καί δέν τελειώνουν οἱ ἱερές ἀκολουθίες» (ἐπισήμανση δική μας). Οὔτε καί ἐδῶ ὁμως ὑπάρχει συμφωνία, διότι ὁρισμένοι ἱερεῖς τό ἀπαγγέλλουν μεγαλοφώνως καί δῆ ἀπό ραδιοφώνου. Βλ. Μητροπολίτης Περγάμου Ἰωάννης, «Εὐχαριστία καί Βασιλεία τοῦ Θεοῦ», ὁ.π., σ. 93. Π.Ν. Τρεμπέλας, *Αἱ τρεῖς Λειτουργίαι κατά τούς ἐν Ἀθήναις Κώδικας*, Ἀθήνα 21982, σ. 151-152. Ἰ. Φουντούλης, *Βυζαντιναί Θεῖαι Λειτουργίαι Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καί Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου*, Θεσσαλονίκη 1978, σ. 10. γ) Στή σ. 28, ὑποσ. 8, προβλέπεται διάταξις τελέσεως ἀρτοκλασίας στό τέλος τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ὁρθρου παρά τήν ἀντίθετη ἄποψη τοῦ Ἰ. Φουντούλη ὡς κακῶς τελουμένη στό σημεῖο αὐτό. Βλ. *Λειτουργική Α΄. Εἰσαγωγή στή Θεία Λατρεία*, ὁ.π. σ. 150, καθῶς καί παρακάτω στό παρόν ἄρθρο τά περί Ἀρτοκλασίας. Ἄς σημειωθεῖ, τέλος, ὅτι κατά τό Τυπικόν τοῦ Ἁγ. Σάββα, στό τέλος τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὄρθρου Δεσποτικῶν, Θεομητορικῶν, καί ἑορτῶν μεγάλων Ἁγίων «δίδεται καί ἅγιον ἔλαιον τοῖς ἀδελφοῖς ὑπὸ τοῦ προεστῶτος», διάταξη, τήν ὁποία τελοῦσαν παλαιότεροι ἱερεῖς, τηρεῖται δέ ἀκόμη καί σήμερα στίς σλαβικές ἐκκλησίες καί στό Ἅγιον Ὄρος, ἐνῶ περιέπεσε σέ ἀχρησία κατά τίς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ περασμένου αἰῶνα στίς ἑλληνόφωνες ἐκκλησίες. Βλ. *Τυπικόν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκολουθίας τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἁγίας Λαύρας τοῦ Ὁσίου καί Θεοφόρου Πατρὸς Ἡμῶν Σάββα*, Βενετία 1771. 2. Ἰ. Φουντούλης, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικάς Ἀπορίας*, Δ΄, σ. 18. 3. Ἰ. Φουντούλης, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικάς Ἀπορίας*, Δ΄, σ. 35. 4. Ἰ. Φουντούλης, *Λειτουργική Α΄. Εἰσαγωγή στή Θεία Λατρεία*, ὁ.π., σ. 218. 5. Ἰ. Φουντούλης, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικάς Ἀπορίας*, Ε΄, σ. 157.



Κων. Βολανάκης, Ὁ ποταμός (περ. 1870-1875)





## Οι γυναίκες στην Ἐκκλησία

π. Δημητρίου Μπαθρέλλου

Ἐφημ. Ἰ.Ν. Αναλήψεως Ντράφι - Ἐπισκ. Καθηγητοῦ Παν. Emory

Ὅταν ὁ Χριστός ρωτήθηκε ἂν ἐπιτρέπεται νά χωρίσει κανεῖς τή γυναῖκα του γιά ὅποιοδήποτε λόγο, ἐκεῖνος ἀπάντησε ἀρνητικά, διευκρινίζοντας ὅτι κάτι τέτοιο εἶναι ἐπιτρεπτό μόνο σέ περίπτωση διάπραξης μοιχείας. Μέ τόν τρόπο αὐτό ἀπονομιμοποίησε καί ὑπονόμωσε τή δυνατότητα αὐθαίρετης ἐκδίωξης τῶν γυναικῶν ἀπό τούς ἄνδρες τους. Γιά νά ἐξηγήσει τή σχετική διδασκαλία του παρέπεμψε στό δεύτερο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου τῆς Γένεσης<sup>1</sup>.

Στή Γένεση ἀπαντοῦν δύο συμπληρωματικές διηγήσεις γιά τή δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου. Σύμφωνα μέ τήν πρώτη, «ἐποίησεν ὁ Θεός τόν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καί θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς»<sup>2</sup>. Ὁ στίχος αὐτός καταδεικνύει ὅτι ἄνδρας καί γυναῖκα εἶναι ἐξίσου ἄνθρωποι πού δημιουργήθηκαν κατ' εἰκόνα Θεοῦ. Ἡ ἰσότητα μεταξύ τῶν δύο ἀποτυπώνεται καί στή δεύτερη διήγηση. Ὅπως διαβάζουμε σχετικά, «εἶπε Κύριος ὁ Θεός· οὐ καλόν εἶναι τόν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν κατ' αὐτόν»<sup>3</sup>. Ἐνῶ μέχρι τώρα ὁ Θεός εἶχε χαρακτηρίσει τά πάντα «καλά λίαν», τώρα, γιά πρώτη φορά, ἐπισημαίνει ὅτι κάτι δέν εἶναι καλό, δηλαδή τό νά εἶναι ὁ ἄνδρας μόνος του. Γι' αὐτό θά δημιουργήσει τή γυναῖκα, ἡ ὁποία θά εἶναι

ὅμοια καί ἰσότιμη μέ ἐκεῖνον. Ἐν προκειμένῳ, ἡ λέξη «βοηθός» δέν ὑπαινίσσεται κατωτερότητα – ἄς ἀναλογιστοῦμε ὅτι συχνά στήν Παλαιά Διαθήκη ὡς βοηθός τοῦ ἀνθρώπου χαρακτηρίζεται ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Οὔτε τό γεγονός ὅτι ἡ γυναῖκα δημιουργεῖται μετά τόν ἄνδρα ἀντανακλά τήν ὑποτιθέμενη κατωτερότητά της, ἐφ' ὅσον ἄλλωστε στήν ἀφήγηση τῆς Γένεσης ὅ,τι δημιουργεῖται μεταγενέστερα εἶναι πιό ἐξελιγμένο.

Ἡ ἰσότητα ἄνδρα καί γυναίκας ὑποδηλώνεται, μεταξύ ἄλλων, ἀπό τό γεγονός ὅτι ἡ Εὐά δημιουργεῖται ἀπό τήν πλευρά τοῦ Ἀδάμ. Σύμφωνα μέ τόν σχετικό σχολιασμό τοῦ Matthew Henry, ἡ γυναῖκα «δέν δημιουργήθηκε ἀπό τό κεφάλι τοῦ Ἀδάμ, ὥστε νά τόν ὑπερβαίνει, οὔτε ἀπό τά πόδια του γιά νά τήν ποδοπατᾷ, ἀλλά ἀπό τήν πλευρά του, ὥστε νά εἶναι ἴση μ' ἐκεῖνον, κάτω ἀπό τό χέρι του γιά νά τήν προστατεύει καί κοντά στήν καρδιά του γιά νά τήν ἀγαπᾷ»<sup>4</sup>. Ἡ ἀναφώνηση τοῦ Ἀδάμ «τοῦτο νῦν ὅστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου καί σάρξ ἐκ τῆς σαρκός μου»<sup>5</sup> ὑπογραμμίζει περαιτέρω τή θεμελιώδη ἰσότητα μεταξύ ἄνδρα καί γυναίκας.

Ἡ ἰσοτιμία ἄνδρα καί γυναίκας πού ἐκφράζεται στή Γένεση ἀλλά καί ἡ ὑπεράσπιση τῆς γυναίκας ἀπό τήν ἄδικη συμπεριφορά τῶν ἀνδρῶν πού ἐκφράζεται

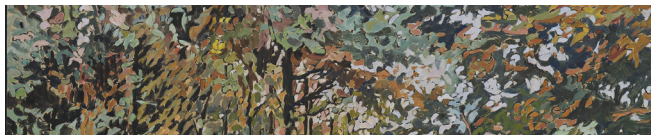
στά προαναφερθέντα λόγια τοῦ Χριστοῦ διαπνέουν τήν *Καينή Διαθήκη* στό σύνολό της. Δέν εἶναι λοιπόν περιεργό πού ἡ χριστιανική Ἐκκλησία στούς πρώτους αἰῶνες τῆς ἱστορικῆς της ζωῆς διέφερε ριζικά ἀπό τό περιβάλλον της ὡς πρός τήν ἀντιμετώπιση τῶν γυναικῶν. Στόν ρωμαϊκό κόσμο ἡ ἀναλογία ἀνδρῶν καί γυναικῶν ἦταν 131 πρός 100 στή Ρώμη καί 140 πρός 100 στήν Ἰταλία, τή Μικρά Ἀσία καί ἄλλες περιοχές τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ ὑπέρμετρη ἀριθμητική ὑπεροχή τῶν ἀνδρῶν ὀφειλόταν στήν εὐρέως διαδεδομένη θανάτωση νεογέννητων κοριτσιῶν ἀλλά καί στίς ἐκτρώσεις πού οἱ ἄνδρες συχνά ἐπέβαλαν στίς συζύγους τους καί οἱ ὁποῖες εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα σέ ἀρκετές περιπτώσεις τόν θάνατό τους. Πέραν αὐτοῦ, ὁ ἄνδρας εἶχε ἐξουσία ζωῆς καί θανάτου πάνω στήν οἰκογένειά του. Τέλος, σύμφωνα μέ τή σεξουαλική ἠθική τῆς ἐποχῆς, ὁ ἄνδρας μποροῦσε νά διατηρεῖ ἐξωσυζυγικές ἐρωτικές σχέσεις, πράγμα, ὡστόσο, πού θεωροῦνταν ἀδιανόητο γιά τήν γυναῖκα.

Ἀντιθέτως, ἐντός τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἐκτροφή καί ἡ παιδοκτονία θεωροῦνταν ἐντελῶς ἀνεπίτρεπτες, ὅπως ἐπίσης καί ἡ συζυγική ἀπιστία γιά ἀμφότερα τά φύλα. Τά ποσοστά τῶν χριστιανῶν γυναικῶν πού παντρεύονταν σέ ἰδιαίτερα

μικρή ἡλικία (κάτω των δεκατεσσάρων ἐτῶν) ἦταν πολύ μικρότερα σέ σχέση μέ ἐκεῖνα τῶν ἐθνικῶν. Ἡ δυνατότητα τοῦ ἀνδρα νά ἐκδιώξει τή σύζυγό του ἐξέλιπε, λόγω τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀπαγόρευσης τοῦ διαζυγίου. Ἐπιπλέον, σέ περίπτωση χηρείας, ἐνῶ οἱ ἐθνικές γυναῖκες ἀντιμετώπιζαν τεράστια πίεση νά ξαναπαντρευτοῦν, οἱ χριστιανές χῆρες ἀπολάμβαναν ἰδιαίτερη ἐκκλησιαστική τιμή. Τέλος, ἡ αἰμομιξία καί ἡ πολυγαμία ἀποκλείονταν. Τά παραπάνω εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα ὁ χριστιανισμός νά εἶναι ἰδιαίτερα ἐλκυστικός γιά τίς γυναῖκες, μέ ἀποτέλεσμα τήν ἀριθμητικά δυσανάλογα μεγάλη παρουσία τους ἐντός τῆς Ἐκκλησίας, πράγμα πού ἐπέφερε τήν περαιτέρω ἐνίσχυση τῆς θέσης τους.<sup>6</sup>

Σύμφωνα μέ τά λόγια τοῦ Χριστοῦ, τό “δικαίωμα” τοῦ ἀνδρα νά δώσει διαζύγιο στή γυναῖκα του γιά ὅποιοδήποτε λόγο ἐπετράπη στήν Παλαιά Διαθήκη ἐξ αἰτίας τῆς σκληροκαρδίας τῶν ἀνθρώπων. Ἀντίστοιχες ἐκδηλώσεις σκληροκαρδίας ἀπαντοῦν καί στήν ἱστορική πορεία τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὅστόσο, κάτι τέτοιο δέν ἀποτελεῖ ἔκφραση ἀλλά παραβίαση τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας, σύμφωνα μέ τήν ὁποία οἱ σχέσεις ἀνδρα καί γυναίκας πρέπει νά εἶναι σχέσεις ἰσοτιμίας καί ἀγάπης.

**ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.** 1. Βλ. *Μτ* 19:3-9· *πβ.* *Μκ* 10:2-12 καί *Λκ* 16:18. 2. *Γεν* 1:27-28. 3. *Γεν* 2:18. 4. Παρατίθεται στό Gordon J. Wenham, *Genesis 1:15*, Word Biblical Commentary 1, Waco, Texas: Word Books 1987, σ. 69. 5. *Γεν.* 2:23. 6. Γιά τά παραπάνω, βλ. Rodney Stark, *Ἡ ἐξάπλωση τοῦ χριστιανισμοῦ*, μτφ. Μαρία Λουκά, Ἀθήνα: Ἄρτος Ζωῆς 2005, σ. 149-98.



*B. Θεοχαράκης,  
Δάσος X (1930),  
λεπτομέρεια*



## Ἡ ἐπανεκκίνηση τῆς Ἱστορίας

Σχόλια στό Α' Ἀνάγνωσμα τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ἑσπερινοῦ  
τῆς 1<sup>ης</sup> Σεπτεμβρίου: Ἡσα 61:1-10

Μιλτιάδου Κωνσταντίνου

Ὁμ. Καθηγ. Α.Π.Θ. - Ἄρχ. Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ΜτΧ Ἐκκλησίας

Τό πρῶτο ἀνάγνωσμα τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς 1<sup>ης</sup> Σεπτεμβρίου, τῆς πρώτης μέρας τοῦ νέου ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους, προέρχεται ἀπό τό τρίτο μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ προφήτη Ἡσαΐα (κεφ. 56-66) πού περιέχει ἐνθαρρυντικούς λόγους γιά τούς Ἰουδαίους πού ἐπέστρεψαν μετά τήν αἰχμαλωσία στή χώρα τους, ὥστε νά ἀντιμετωπίσουν τίς δύσκολες καταστάσεις, καθώς καί προορήσεις γιά τήν τελική νίκη τοῦ Μεσσία καί τό ἔνδοξο μέλλον τοῦ Ἰσραήλ καί τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἀκριβῶς στό κέντρο τῆς ἐνότητος αὐτῆς βρίσκεται ἡ περικοπή 61:1-10. Σύμφωνα μέ τό εὐαγγελικό ἀνάγνωσμα τῆς ἴδιας μέρας (Λου 4:16-22), ἕνα ἀπόσπασμα ἀπό αὐτήν τήν περικοπή διάβασε ὁ Ἰησοῦς στή Συναγωγή τοῦ χωριοῦ του κατά τήν ἑναρξή τῆς δημόσιας δράσης του καί δήλωσε ὅτι «Σήμερα βρίσκει τήν ἐκπλήρωσή της ἡ προφητεία πού μόλις ἀκούσατε».

Τό κεφ. 61 ἀρχίζει μέ τήν ἐμφάνιση κάποιου ὁ ὁποῖος δηλώνει ὅτι χρίστηκε ἀπό τόν Κύριο, κατέχεται ἀπό τό Πνεῦμα του καί τοῦ ἔχει ἀνατεθεῖ ἡ ἀποστολή νά ἀναγγεῖλει στήν Ἱερουσαλήμ ἕνα χαρμόσυνο μήνυμα (61:1-3). Ὁ ἴδιος δέν ἀποκαλύπτει τήν ταυτότητά του, ἡ

διαπίστωση ὅμως ὅτι τό φραστικό τοῦ μηνύματός του θυμίζει ἔντονα τό πρῶτο ἀπό τά λεγόμενα «Ἄσματα τοῦ Δούλου τοῦ Κυρίου» (Ἡσα 42:1-9) σέ συνδυασμό μέ τό γεγονός ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός τό ἐφάρμοσε στόν ἑαυτό του, συνηγορεῖ ὑπέρ τῆς ἀποφῆς ὅτι στή συγκεκριμένη περικοπή ἐξαγγέλλεται ὁ ἀναμενόμενος λυτρωτής, ὁ Μεσσίας. Συγκεκριμένα, στό Ἡσα 42:1, παρουσιάζοντας ὁ Θεός τόν «Δούλο του», δηλώνει: «ἔδωκα τό πνεῦμα μου ἐπ' αὐτόν» καί στό Ἡσα 61:1 ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Κυρίου δηλώνει «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ». Σύμφωνα μέ τό 42:7 ἡ ἀποστολή τοῦ «Δούλου» εἶναι: «ἀνοῖξαι ὀφθαλμούς τυφλῶν, ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν δεδεμένους καί ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει» καί στό 61:1 ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Κυρίου δηλώνει ὅτι ἔχει μεταξύ ἄλλων ὡς ἀποστολή του «κηρῶσαι αἰχμαλώτους ἄφρων καί τυφλοῖς ἀνάβλεψιν».

Ἐπὲρ τῆς παραπάνω ἀποφῆς συνηγορεῖ καί ἡ εἰσαγωγική πρόταση μέ τήν ὁποία αὐτοπαρουσιάζεται ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Θεοῦ: «Τό Πνεῦμα μέ κατέχει τοῦ Κυρίου, γιατί αὐτός μέ ἔχρισε». Τό ρῆμα χρίω παραπέμπει στό τυπικό ἀνάρρησης

τοῦ νέου βασιλιᾶ στόν θρόνο τῆς Ἱερουσαλήμ. Ὁ ἀρχιερέας ἢ κάποιος προφήτης ἔχυνε στό κεφάλι τοῦ νέου ἡγεμόνα λάδι ἀπό ἓνα δοχεῖο, ὅποτε αὐτός ἔφερε στό ἔξῃς τόν τίτλο «χριστός Κυρίου» (Ψαλ 2:2· 19:7· 131:10,17· κ.ά.), βρισκόταν ὑπό τήν προστασία τοῦ Θεοῦ καί ταυτόχρονα ἦταν ἐντολοδόχος του μέ ἀποστολή τή σωτηρία τοῦ λαοῦ του (1Βα 9:16· 10:1). Τόν ἴδιο τίτλο ἔφερε καί ὁ ἀρχιερέας (Λευ 4:3,5,16· 6:15· Δαν 9:25,26), καθώς, ὅπως σημειώνεται στό Λευ 8:12: «καί ἐπέχεε Μωυσῆς ἀπό τοῦ ἐλαίου τῆς χρίσεως ἐπὶ τήν κεφαλῆν Ἀαρὼν καί ἔχρισεν αὐτόν καί ἡγάσεν αὐτόν». Ὅμως ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Θεοῦ στήν παραπάνω προφητεία δέν χρίεται ἀπό κάποιον ἀρχιερέα ἢ προφήτη, ἀλλά ἀπό τόν ἴδιο τόν Θεό καί κατέχεται ἀπό τό Πνεῦμα τοῦ Κυρίου.

Τό χαρμόσυνο μήνυμα ἀπευθύνεται «τοῖς πενθοῦσι Σιών» (61:3). Ἀπό τό φραστικό πού χρησιμοποιεῖ ὁ προφήτης προκύπτει ὅτι ἀποδέκτες τῆς προφητείας εἶναι ὅσοι Ἰουδαῖοι ἐπαναπατρίστηκαν ἀπό τή Μεσοποταμία στήν Παλαιστίνη μετά τήν πτώση τῆς Βαβυλώνας στούς Πέρσες. Τό ὄραμα γιά ἓνα λαμπρό μέλλον πού προοιωνιζόταν ἡ ἄνοδος στήν ἐξουσία τοῦ βασιλιᾶ τῶν Περσῶν Κύρου (πβ. Ἡσα κεφ. 40-55) ἔχει δώσει τώρα τή θέση του σέ ἓναν ἀγῶνα ἐπιβίωσης, καθώς ὅσοι γύρισαν βρῆκαν μιά χώρα κατεστραμμένη καί περικυκλωμένη ἀπό ἐχθρούς, ἐνῶ ἡ πόλη τους καί ὁ ναός της κείτονταν σέ ἐρείπια. Ὁ ἐνθουσιασμός ἀπό τή θεία παρέμβαση, ἡ ὁποία εἶχε ὡς συνέπεια τήν ἐπιστροφή τῶν ἐξορίστων, μετατρέπεται τώρα σέ ἀπογοήτευση, πού ἐκδηλώνεται μέ ἀδιαφορία ἀκόμα καί

γιά τίς ἀπαιτήσεις τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ (πβ. Μαλ 1:6-14), καθώς δημιουργεῖ μιά νέα κρίση πίστες ἀνάλογη μέ ἐκείνη πού εἶχε βιώσει ὁ λαός ὅταν ἐξορίστηκε στή Μεσοποταμία. Πράγματι, ὁ Θεός κατέστησε δυνατή τήν ἀπελευθέρωσή τους ἀπό τή Βαβυλώνια αἰχμαλωσία, ὅπως εἶχε κάνει κάποτε γιά τοὺς προγόνους τους, ὅταν τοὺς ἀπελευθέρωσε ἀπό τή δουλεία τῆς Αἰγύπτου, ὡστόσο τό ἐρώτημα γιά τοὺς ἐπαναπατρίσθέντες εἶναι ἂν ὁ Θεός ἔχει τή δύναμη νά τοὺς ξαναχαρίσει τή χώρα, ὅπως εἶχε κάνει κάποτε. Ἔτσι, οἱ ἄνθρωποι πού πρὶν ἀπό λίγο καιρό ἀπελευθερώθηκαν χρειάζονται καί πάλι ἀπελευθέρωση, αὐτή τή φορά ἀπό τή φτώχεια, τήν ἐπιβουλή τῶν γειτόνων τους καί τήν ἔλλειψη προοπτικῶν.

Αὐτή τήν ἀπελευθέρωση ὑπόσχεται τώρα ὁ Ἀπεσταλμένος τοῦ Θεοῦ στόν λαό του, εἰσάγοντας τήν περιγραφή τῆς ἀποστολῆς του μέ τό ρῆμα *εὐαγγελίζομαι*, πού σημαίνει «φέρνω καλές εἰδήσεις». Τό ρῆμα ἀπαντᾷ ἄλλη μία φορά στό βιβλίο τοῦ προφήτη Ἡσαΐα (52:7) καί δηλώνει, ὅπως καί ἐδῶ, τήν ἐξαγγελία τῆς σωτηριώδους ἐπέμβασης τοῦ Θεοῦ στήν Ἱστορία. Καί στίς δύο περιπτώσεις ἡ ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ θά πρέπει νά κατανοηθεῖ σέ δύο ἐπίπεδα. Στό ἱστορικό ἐπίπεδο ὁ Θεός ἀπελευθερώνει τόν λαό του ἀπό τήν καταπίεση τῶν ἐχθρῶν του καί στό πνευματικό ἐπίπεδο τόν ἐλευθερώνει ἀπό τήν ἁμαρτία. Σέ δύο ἐπίπεδα περιγράφει καί ὁ Ἀπεσταλμένος τοῦ Θεοῦ τήν ἀποστολή του: «μ' ἔστειλε μήνυμα χαρμόσυνο νά φέρω στοὺς φτωχοὺς, / τοὺς τσακισμένους ψυχικά νά θεραπεύσω / στοὺς αἰχμαλώτους νά κη-



ρούξω πῶς θά λευτερωθοῦν, / καί στούς τυφλοῦς ὅτι θά βροῦν τό φῶς τους».

Πρός ὄλους αὐτούς ὁ Ἄπεσταλμένος ἔρχεται νά ἀναγγεῖλει «ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτόν» (σтч 2), τό ἔτος, δηλαδή, πού ὁ Κύριος δίνει χάρη. Ἡ φράση αὐτή παραπέμπει στόν θεσμό τοῦ ἰωβηλαίου ἔτους (Λευ 25:8-17), ἓνα θεσμό πού ὑπενθύμιζε στήν πράξη ὅτι ἡ γῆ ἀνήκει στόν Θεό, καθώς κάθε πεντηκοστό ἔτος ὅλες οἱ ἀγοροπωλησίες πού εἶχαν γίνει τά προηγούμενα σαρανταεννιά χρόνια καί ὅλα τά κτήματα ἔπρεπε νά ἐπιστραφοῦν στούς παλιούς ἰδιοκτῆτες τους χωρίς ἀποζημίωση.

Ὅμως ἡ χάρη τοῦ Κυρίου δέν συνεπάγεται ἀπλῶς ἀποκατάσταση τῶν προβλημάτων τοῦ παρελθόντος, τιμωρία τῶν ἐχθρῶν, παρηγορία ὄσων θρηνοῦν (σтч 2β,γ), ἀλλά πλήρη ἀνακαινίση τῶν πάντων. Οἱ ἄνθρωποι δέν θά ρίχνουν πιά στάχτη στό κεφάλι τους γιά νά ἐκδηλώσουν τή θλίψη τους, ἀλλά θά τό ἀλείφουν μέ λάδι μυρωδικό πού θά ἐκφράζει τή χαρά τους καί θά ντυθοῦν ροῦχα γιορτινά πού θά διακηρύσσουν τήν ἐλπίδα τους γιά τό μέλλον. Ὅσα προέβλεπε ἡ προφητεία μέ τήν ὁποία ἀρχίζει τό βιβλίο του Ἡσαΐα κατά τοῦ Ἰσραήλ (1:2-9), ὁ ἐρχομός τοῦ Ἄπεσταλμένου θά τά ἀνατρέψει. Ἡ «κακή γενιά» καί οἱ «γιοί τῶν παρανόμων» (1:4) τώρα θά ὀνομαστοῦν «Γενιές Δικαιοσύνης» καί «Φυτεία τοῦ Κυρίου» πού θά διαλαλεῖ τή δόξα του (61:3). Τήν ἐρήμωση καί τή διαρπαγή τῆς χώρας ἀπό τοὺς ξένους πού περιγράφεται στό 1:7 θά τή διαδεχτεῖ ἡ ἀνοικοδόμηση καί ἡ ἀνόρθωση (61:4) μέ τή συνδρομή μάλιστα τῶν ξένων (61:5),

ἐνῶ οἱ Ἰσραηλίτες θά ἀποκτήσουν τήν παλιά τους θέση ὡς «Ἱερεῖς τοῦ Κυρίου» (61:6), ὅπως τοὺς εἶχε ὑποσχεθεῖ ὁ Θεός κατά τή σύναψη τῆς Διαθήκης τοῦ Σινᾶ (πβ. Ἔξο 19:6).

Στό σημεῖο αὐτό ὁ προφήτης παύει νά περιγράφει τήν ἐποχή τοῦ Μεσσία καί παρεμβαίνει ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἐπικυρώνει ὅσα ἐξαγγέλησαν παραπάνω: «Ἄντί γιά τόν διπλό ἐξευτελισμό σας κι ἀντί γιά τή ντροπή σας οἱ κληρονόμοι σας θά ζοῦν χαρούμενοι». Ὁ στίχος αὐτός ἀπουσιάζει ἀπό τό Μ, ὁπότε ἡ παρέμβαση τοῦ Θεοῦ ἀρχίζει ἀπό τόν σтч 8, μαρτυρεῖται ὅμως ἀπό ὀρισμένα ἀρχαία χειρόγραφα τοῦ Ο΄. Στήν ἀμφιβολία τῶν ἐπαναπατρισθέντων ἄν ὁ Θεός ἔχει τή δύναμη νά ξαναχαρίσει τή χώρα στόν λαό του, ὁ Θεός δέν ἀπαντᾷ ἀπλῶς καταφατικά (61:7), ἀλλά ὑπόσχεται καί τή σύναψη μιᾶς νέας αἰώνιας Διαθήκης (61:8) πού θά ἔχει ὡς συνέπεια ὅλοι οἱ λαοί νά ἀναγνωρίσουν τή δύναμη τοῦ Κυρίου (61:9).

Ἡ περικοπή Ἡσα 61:1-10 εἶναι ἓνα κείμενο ἐλπίδας καί ταυτόχρονα μιᾶ διαβεβαίωση ὅτι ὁ Θεός ἔχει τή δύναμη νά ἀνατρέψει ὑπέρ τοῦ λαοῦ του ἀκόμα καί τίς πιό δυσσίωνες καταστάσεις. Ἡ ἐπιλογή τοῦ κειμένου αὐτοῦ ὡς πρώτου ἀναγνώσματος τοῦ νέου ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους σέ συνδυασμό μέ τό εὐαγγελικό ἀνάγνωσμα τῆς ἴδιας ἡμέρας ἀποσκοπεῖ νά διαβεβαιώσῃ ὄλους τοὺς χριστιανούς ὅτι ὁ Θεός εἶναι ἀξιόπιστος στίς ὑποσχέσεις του καί πάντοτε ἔτοιμος νά κάνει μιᾶ καινούργια ἀρχή μέ τόν λαό του πρὸς τήν κατεύθυνση τοῦ τελικοῦ στόχου πού εἶναι ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.





## Ἀνθρωπολογικές ἀνιχνεύσεις Ἐνα παράδειγμα ἀπό τή δυτική παράδοση

Πρωτ. Ν. Ι. Λουδοβίκου

Καθηγ. Ἀνωτάτης Ἐκκλ. Ἀκαδημίας Θεσσαλονίκης

Σέ προηγούμενα κείμενά μας, πού δημοσιεύθηκαν στό πλαίσιο τῆς παρούσας στήλης τοῦ Ἐφημερίου, ἀναφερθήκαμε στά εὐρήματα τῶν σύγχρονων γνωσιακῶν ἐπιστημῶν. Ἡ σημερινή γνωστική νευροψυχολογία μπορεῖ νά ἀντιληφθεῖ πολύ εὐκόλα ὅτι ὅλοι μας κατανοοῦμε, π.χ., τήν ἀγάπη ὡς ζεστασιά, ἀκριβῶς ἐπειδή, ὅταν ἡ ὑποκειμενική μας κρίση στόν νοῦ μας εἶναι ἀγάπη, τότε στό αἰσθησιοκινητικό μας πεδίο ἔχουμε τήν αἴσθηση τῆς ζέστης, καθὼς ἡ πρωταρχική μας ἐμπειρία ὡς παιδιῶν δημιουργήθηκε ὅταν αἰσθανόμασταν τή θερμότητα τῆς ἀγαπητικῆς γονεϊκῆς ἀγκαλιᾶς. Μέ τόν ἴδιο τρόπο, τό μίσος εἶναι κρύο, παγωμένο, διότι γιά ὅλους μας σημαίνει ἀπόσταση. Τό ἐνδιαφέρον εἶναι κάτι μεγάλο, ἐπειδή τό πρῶτο ἀντικείμενο τοῦ ἐνδιαφέροντός μας ὡς παιδιά, πού δέν εἶναι ἄλλο ἀπό τούς γονεῖς μας, εἶναι ἐπίσης μεγάλο (καί σέ διάσταση καί σέ σημασία). Ἡ εὐτυχία εἶναι ψηλά, ὅπως τό μικρό παιδί σηκώνει τό ἀνάστημά του. Οἱ δυσκολίες εἶναι φορτία, γιατί ὅλοι μας, ὡς μικροί, εἶχαμε τήν ἐμπειρία ὅτι κάποια στιγμή σηκώσαμε βαριά πράγματα (δηλαδή, πράγματα δυσανάλογα μέ τίς δυνάμεις καί τήν ἀντοχή μας) κι αὐτό μᾶς κούραζε. Θά λέγαμε ὅτι οἱ πράξεις,

οἱ σκοποί, εἶναι προορισμοί. Ἄν θέλεις νά πιεῖς νερό, πρέπει νά πᾶς στή βρύση ἢ στό ψυγεῖο. Ὡς πρός τό «γνωρίζειν», σέ ὅλες τίς γλῶσσες λέμε «κατάλαβα», μέ τή λέξη «τό ἴπιασα», ἀκριβῶς ὅπως τό μικρό παιδί πιάνει ἕνα ἀντικείμενο καί μέ τόν τρόπο αὐτό προσπαθεῖ νά τό κατανοήσει. Ὅμοίως, τό «βλέπειν» εἶναι «ἀγγίζειν» κ.ἄ.

Μέ τόν ἴδιο τρόπο ὁ Θεός εἶναι μητέρα, πατέρας, πρῶτο κινουῦν, δικαστής, ζωή, ἀνάσα καί ὅλα αὐτά τά ὁποῖα ἐπιβεβαίωσε ὁ ἅγιος Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος. Εἶναι δηλαδή ἐνσώματος στήν αἴσθησή μας καί ὡς Θεός. Εἶναι, θά λέγαμε, τά πάντα «ἐν τῷ Θεῷ». Καί ὑπ' αὐτήν τήν ἔννοια δέ δικαιολογεῖται κανενός εἶδους ἀναφορά στόν Θεό, νοητική ἢ ἠθικολογική, ἢ ὁποῖα ἐξαιρεῖ, βάζει σέ παρένθεση τήν πραγματική ἀνθρώπινη ὑπαρξη. Ἀκριβῶς αὐτό εἶναι τό ἀντίθετο ἀπό τήν κίνηση τοῦ φιλοσόφου, πού βάζει τόν κόσμον ὀλόκληρο σέ παρένθεση γιά νά μείνει στή συνείδησή του. Τοῦτο ὅμως κινδυνεύει νά καταλήξει σέ καθαρό ἰδεαλισμό, διότι ἡ συνείδηση εἶναι συνείδηση, ἐπειδή ἀκριβῶς δέν στρέφεται ἀποκλειστικά στόν ἑαυτό της, ἀλλά συνδέεται μέ τήν πραγματικότητα τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου.

Ἄς δοῦμε, ὅμως, πῶς ἔχουν τὰ πράγματα σέ μιὰ ἄλλη παράδοση, τή δυτική, ἐξετάζοντας συνοπτικά τίς σχετικές ἀντιλήψεις τοῦ Θωμᾶ Ἀκινάτη. Τά θέματα πού πραγματεύομαστε εἶναι τεράστια καί περίπλοκα καί, βέβαια, δέν εἶναι δυνατόν νά καλυφθοῦν πλήρως στά σύντομα αὐτά κείμενά μας. Παρά ταῦτα, εἶναι σημαντικό νά σημειώσουμε ὅτι, γιά τόν Ἀκινάτη ὑπάρχει πραγματική δυσκολία νά συνδέσει τό ἀνθρώπινο σῶμα μέ τόν νοῦ κατά τήν ὥρα τῆς κοινωνίας μετά τοῦ Θεοῦ. Καί ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλά ἀντιμετωπίζει τήν ὑπαρξή τοῦ σώματος ὡς ἐμπόδιο τῆς τέλειας θεάς τοῦ Θεοῦ, παρά τό ὅτι ὁ ἴδιος στήν ἀνθρωπολογία του θεωρεῖ ὅτι ὁ νοῦς εἶναι ἀναπόσπαστος ἀπό τήν ψυχή καί ἡ ψυχή εἶναι ἀναπόσπαστη ἀπό τό σῶμα.

Παρ' ὅλα αὐτά, τό σῶμα δέν ἔχει δυνατότητα νά σταθεῖ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ κατά τήν ὥρα τῆς θεάς, ὅπως τό λέει ὁ ἴδιος, ἐνῶ ὁ νοῦς, πού βλέπει τή θεία οὐσία, πρέπει παντελῶς νά ἀποκοπεῖ ἀπό τίς σωματικές αἰσθήσεις, εἴτε μέ τόν θάνατο εἴτε μέ τήν ἔκσταση. Διαφορετικά δέν εἶναι δυνατόν νά φθάσει ὁ νοῦς στή θεά τοῦ Θεοῦ, ἐπειδή εἶναι, θά λέγαμε, συνδεδεμένος βαθιά μ' ἓνα σῶμα. Καί βεβαίως, μέ τόν τρόπο αὐτό μπαίνομε ξανά σέ κάποια δύσκολα μονοπάτια, ἀπό τὰ ὁποῖα φαίνεται πῶς εἶναι σχεδόν ἀκατόρθωτο νά ὑπάρξει ἕξοδος, τοῦλάχιστον γιά τήν κλασική δυτική θεολογία, χωρίς

τή βοήθεια τῆς ἑλληνικῆς πατερικῆς ἀνθρωπολογίας.

Μέ αὐτό ἀκριβῶς τό σκεπτικό ὁ Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης στή *Summa Theologica* ὑποστηρίζει πῶς ἡ ἀπ' εὐθείας θέα τοῦ Θεοῦ ἀνήκει μόνον στήν ἄλλη ζωή. Διότι ὁ Θεός δέν μπορεῖ νά ἰδωθεῖ στήν οὐσία Του ἀπό ἓνα ἀπλό ἀνθρώπινο πλάσμα, ἐκτός ἂν αὐτό χωρισθεῖ ἀπ' αὐτήν τή θνητή ζωή. Καί τοῦτο συμβαίνει ἐπειδή, ὅπως ἐξηγεῖ, ἡ ψυχή μας, ὅσο καιρό ζοῦμε σ' αὐτήν τή ζωή, ἔχει τό εἶναι της μέσα σέ μιὰ σωματική ὕλη. Ἐπομένως γνωρίζει φυσικά μόνον ὅ,τι ἔχει τή μορφή τῆς ὕλης ἢ ὅ,τι μπορεῖ νά γνωριστεῖ μέσα σέ μιὰ τέτοια μορφή. Ὑπ' αὐτήν τήν ἔννοια, λοιπόν, φαίνεται ὅτι τό φῶς, ἡ ὑπερφυσική αὐτή χάρη, πού δέν εἶναι ἄκτιστη στόν Ἀκινάτη, τήν ὁποία δέχεται ὁ νοῦς στήν παρούσα ζωή προκειμένου νά δεῖ, χωρίς βεβαίως νά καταλάβει, τήν οὐσία τοῦ Θεοῦ, εἶναι προφανῶς ἀνεπαρκῆς γιά τήν ὄντολογική ἀπελευθέρωση τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς ἀπό τό φορτίο τοῦ σώματος. Ἄν αὐτό εἶναι ἀληθινό, τότε ἡ θέα τοῦ Θεοῦ μετά θάνατον δέν εἶναι ἀποτέλεσμα κανενός εἴδους χάριτος, ἀλλά ἀπλῶς τό φυσικό ἐπακόλουθο τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς ψυχῆς ἀπό τό σῶμα.

Ἀλλά, εἶναι δυνατόν νά δεχτοῦμε, στό Χαλκηδόνιο πλαίσιο, μιὰ ἀνθρωπολογική προσέγγιση τέτοιου εἴδους; Σύμφωνα μέ ὅσα εἶπαμε μέχρι τώρα, μοιάζει πραγματικά πολύ δύσκολο.



Νίκος-Γαβριήλ Πεντζίκης,  
Τοπίο τῆς Χαλκιδικῆς (1962),  
λεπτομέρεια  
(ἰδιωτική συλλογή)



## Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, Ν΄ Τά 4 θεμελιώδη γνωρίσματα τῆς Ἐκκλησίας, Α΄

Δημήτρη Μαυρόπουλου

Υπάρχει μία ἀρχαία διατύπωση πού λέει ὅτι ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας δέν ὑπάρχει σωτηρία: "Extra ecclesiam nulla salus", ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας δέν ὑπάρχει σωτηρία. Ἀποδίδεται στόν ἅγιο Κυπριανό, ἀλλά ἐνσωματώνεται στή διδασκαλία ὄλων τῶν Πατέρων. Εὐλόγα θά μπορούσε νά καταθέσει κανεῖς τό ἐρώτημα, γιά ποιά Ἐκκλησία μιλάμε, μέχρι καί σήμερα. Τό Σύμβολο τῆς πίστεως μᾶς παρέχει τέσσερα κριτήρια στό 9<sup>ο</sup> ἄρθρο του: «Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν». Ἄς προσεγγίσουμε, λοιπόν, αὐτοὺς τοὺς τέσσερις ὅρους.

1. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία καὶ ὄχι πολλές, γιατί ἕνας εἶναι ὁ Χριστός, ἡ κεφαλή τῆς, καὶ κατὰ συνεκδοχὴ μία ἢ πίστη, ἕνα τό βάπτισμα καὶ μία ἢ ὁδός. Αὐτὴ ἡ μοναδικότητα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι διαχρονικὴ καὶ ἐκτείνεται στό αἰώνιο μέλλον, γιά νά μὴν πῶ ὅτι ἔρχεται ἀπὸ τό μέλλον, ἀπὸ τὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὅπως τὴν ὁραματίζεται ὁ συγγραφέας τῆς Ἀποκάλυψης. Ἡ ἐνότητα αὐτὴ ἔχει ὡς πρότυπό τῆς τὴν ἐνότητα τῆς Ἁγίας Τριάδος, γι' αὐτὸ καὶ τίθεται ὡς τό κύριο ἔργο τῶν πιστῶν. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστός θέτει αὐτὴ τὴν ἐνότητα ὡς προϋπόθεση τῆς σωτηρίας, ὅταν, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν οὐράνιο Πατέρα, ζητάει γιά τοὺς μαθητές του νά τὴν ἐνισχύσει μὲ τίς θείες ἐνέργειες: «Πάτερ ἅγιε, τήρησον

αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου οὐς δέδωκάς μοι, ἵνα ὧσιν ἐν καθῶς ἡμεῖς» (Ἰωάν. 17,11), μὲ τὴν ἐπισήμανση τῆς παραμονῆς αὐτῆς τῆς ἐνότητας σέ ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας: «Οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ, ἵνα πάντες ἐν ὧσιν, καθῶς σύ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ καὶ ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ὧσιν» (ib. 17,20-21). Σ' αὐτὴ τὴν προοπτικὴ ὁ ἀββᾶς Ἰσαάκ ὁ Σύρος θά θεωρήσει τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ὡς πορεία πρὸς μία τριαδικὴ ἐνότητα: «ἕως ἂν κατανήσωσιν εἰς ἐκείνην τὴν ἐνότητα, ἣτις κέκτηται διδασκαλον τὴν ἁγίαν Τριάδα» (Λόγος ΚΒ'). Γι' αὐτὸ καὶ τίθεται ὡς διαρκές αἶτημα σέ κάθε σύναξη τῶν πιστῶν, κατεξοχὴν μάλιστα στὴν εὐχαριστιακὴ σύναξη: «Ἵπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, εὐσταθείας τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν, καὶ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν» (κατὰ τὴν ἐκφώνηση τῶν Εἰρηνικῶν), καί: «Τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος αἰτησάμενοι, ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθῶμεθα» (μετὰ τὴν ἁγία Ἀναφορά).

Γνωρίζουμε ὅτι αὐτὴ ἡ ἐνότητα δέχεται διαρκῶς πλήγματα, ἤδη ἀπὸ τὰ ἀποστολικά χρόνια, μέχρι σήμερα. Ἡ ἴδια ἡ φύση τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὴ ροπή τῆς πρὸς τὴν

αυτονομήσή της, μέ τή φιλαυτία της ὅπως προσδιορίζουν αὐτή τή ροπή οἱ νηπτικοὶ Πατέρες, παραμένει μέχρι σήμερα αἰτία τῶν πολλῶν διαιρέσεων. Ἐμβληματικό παραμένει τὸ ἐρώτημα τοῦ ἀποστόλου Παύλου πρὸς τοὺς Κορινθίους καὶ δι' αὐτῶν σέ ὅλους τοὺς πιστούς: «Μεμέρισται ὁ Χριστός;» (Α΄ Κορ. 1,13). Ὡστόσο, σέ μία προοπτική καὶ μία διάσταση ἄλλου τρόπου καὶ ἄλλης διαστάσεως, ἡ Ἐκκλησία παραμένει μία καὶ ἀδιαίρετη, ἀφήνοντας πίσω τὸν κόσμον καὶ τίς διαιρέσεις του καὶ πορευόμενη πρὸς τὴ θεία Βασιλεία. Ἀπτό καὶ ὁρατὸ κέντρο τῆς ἐνότητάς της παραμένει μέχρι σήμερα τὸ εὐχαριστιακὸ της τραπέζι. Ἐπὶ τῆς ἁγίας Τράπεζας ἐκάστου ναοῦ, ὅταν τελεῖται ἡ θεία Λειτουργία, συναγμένοι «ἐπὶ τὸ αὐτὸ» οἱ πιστοὶ πραγματοποιοῦν τὴν ἐνότητά της. Κάθε εὐχαριστιακὸ τραπέζι, κάθε θεία Εὐχαριστία σέ μία ἐνορία, εἶναι ὅλη ἡ Ἐκκλησία. Κατ' ἐπέκταση κάθε ἐπίσκοπος πού τελεῖ τὸ μυστήριον τῆς Εὐχαριστίας, εἴτε ὁ ἴδιος εἴτε διὰ τοῦ ἐντελλόμενου πρεσβυτέρου, ἐκφράζει ὅλη τὴν Ἐκκλησία. Στὴν οἰκουμένη ἅπασα δέν ὑπάρχει ἄλλη Ἐκκλησία, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτή. Ὅλη ἡ Ἐκκλησία εἶναι αὐτὸ τὸ εὐχαριστιακὸ τραπέζι. Τὸ ἄλλο εὐχαριστιακὸ τραπέζι εἶναι ἐπίσης ὅλη ἡ Ἐκκλησία. Τὸ ἴδιο καὶ ἕνα τρίτο εὐχαριστιακὸ τραπέζι. Οἱ εὐχαριστιακὲς κοινότητες, δηλαδή, δέν εἶναι κομμάτια τῆς μιᾶς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἡ κάθε μία συνιστᾷ τὴν Ἐκκλησία στό σύνολό της. Κι αὐτὸ γιατί σέ κάθε εὐχαριστιακὸ τραπέζι ὑπάρχει ὁλόκληρος ὁ Χριστός, ὅπως καὶ στό ἄλλο εὐχαριστιακὸ τραπέζι ὑπάρχει ἐπίσης ὁλόκληρος ὁ Χριστός. Ἔτσι ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ φανερώνεται καθ' ὅλο-

κληρίαν σέ κάθε εὐχαριστιακὸ τραπέζι, ἀκόμα κι ἂν οἱ συναγμένοι εἶναι τρεῖς ἄνθρωποι, ἢ κι ὅταν λειτουργοῦν περισσότεροι τοῦ ἐνός ἐπίσκοποι (συλλείτουργο). Ἄν θελήσουμε νά κάνουμε μιὰ σχηματική παράσταση, οἱ συναγμένες εὐχαριστιακὲς κοινότητες δέν εἶναι ἕνας κύκλος δίπλα σ' ἕναν ἄλλο, ἀλλὰ εἶναι ὁ ἕνας κύκλος πάνω στὸν ἄλλο. Οἱ κύκλοι αὐτοὶ εἶναι ἐπάλληλοι ἢ ὁμόκεντροι. Ἀκόμα κι ἂν αὐτὸ δέν μᾶς εἶναι τώρα ἀπολύτως σαφές, εἶναι πολὺ σημαντικό νά τὸ ἔχουμε ὑπ' ὄψην μας κι ἴσως κάποια στιγμή νά καταλάβουμε τί σημαίνει.

2. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἁγία. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ περιεχόμενό της τὸ ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν ἁγιότητα τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι ἀπὸ τίς συνθῆκες τῆς ἱστορίας. Ἄν καὶ δρᾷ ἐντὸς τοῦ κόσμου τούτου, πραγματικὸς τόπος δράσεως της εἶναι ὁ τόπος τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἡ παρουσία τοῦ ἱεροῦ εἶναι οὐσιαστικὸ στοιχεῖο στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐκκοσμίκευση ἢ ἡ ἀποἱεροποίηση τῶν δράσεών της ἀκυρώνει τὸ κύριο ἔργο της, πού εἶναι ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. Ὁ ὅρος «ἅγιος», ὡς προσδιορισμὸς τοῦ Χριστοῦ, εἰσάγεται διὰ τοῦ χαιρετισμοῦ τοῦ ἀγγέλου κατὰ τὸν Εὐαγγελισμό: «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ» (Λουκ. 1,35). Ὁ ἴδιος, στὴ λεγόμενη ἀρχιερατικὴ προσευχὴ του, διατυπώνει αὐτὴ τὴ νέα κατάσταση πού ἐγκαινιάζει: «Ἐγὼ ἁγιάζω ἑμαυτόν, ἵνα καὶ αὐτοὶ ὧσιν ἡγιασμένοι» (Ἰωάν. 17,19-24). Κατὰ τὸν ἀπόστολο Πέτρο ἀποδίδεται ἐπίσης ὁ ὅρος «ἅγιος» στὸν Χριστό, κατ' ἀναλογία ὅμως τοῦ αὐτοχαρακτη-



ρισμοῦ τοῦ Θεοῦ στήν Παλαιά Διαθήκη: «Ἀλλά κατὰ τὸν καλέσαντα ὑμᾶς ἅγιον καὶ αὐτοὶ ἅγιοι ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ γενήθητε, διότι γέγραπται: ἅγιοι γίνεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι» (Α΄ Πέτρ. 1,15-16). Ἡ ἔννοια «ἅγιος» εἰσάγεται καὶ ἀναδύεται στή θεολογία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, συνδεδεμένη κατ' ἀρχάς ἀποκλειστικά μέ τή θεότητα. Ὁ μόνος καὶ ἀποκλειστικά ἅγιος εἶναι ὁ Θεός, ἐπειδὴ ὁ Θεός εἶναι μία ἐτερότητα ὡς πρὸς τὰ ὄντα καὶ τήν κατάσταση τοῦ πεπτωκότος κόσμου. Εἶναι κάτι τό ξεχωριστό, ἢ μᾶλλον κάποιος ξεχωριστός ἀπὸ τὰ δημιουργήματα. Ἡ ἴδια ἢ ἐβραϊκὴ λέξη (*qodes*) παράγεται ἀπὸ μία ρίζα πού σημαίνει «κόβω», «χωρίζω», σημαίνει ἐπομένως τὸν ξεχωριστό. Μέ τή λέξη αὐτή προσδιορίζεται στήν ἰουδαϊκὴ γραμματεία ἢ μία καὶ μόνη ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ. Σέ αὐτή τήν ἀγιότητα μετέχουν ὅσοι καὶ ὅσα συνδέονται μέ τὸν Θεό, ἕνας ἄνθρωπος, ἕνας λαός, ἕνας τόπος, ἕνα ἀντικείμενο, ἢ μία ἐνέργεια. Εἶναι γνωστό τό περιστατικό πού συνδέεται μέ τὸν φλεγόμενο καὶ μὴ καιόμενο βᾶτο: «Ὡς δὲ εἶδε Κύριος ὅτι προσάγει ἰδεῖν, ἐκάλεσεν αὐτὸν ὁ Κύριος ἐκ τοῦ βᾶτου λέγων· Μωυσῆ, Μωυσῆ. Ὁ δὲ εἶπε· τί ἐστί; Ὁ δὲ εἶπε· μὴ ἐγγίσῃς ὧδε. Λῦσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος, ἐν ᾧ σὺ ἕστηκας, γῆ ἁγία ἐστί» (Ἐξοδ. 3,4-5). Ἐπομένως ἡ ἀγιότητα λαμβάνει περιεχόμενο ἀπὸ τήν πηγὴ της, τὸν Θεό, καὶ τελειοῦται στή σχέση μέ τὸν Θεό, ὅπως διατυπώνεται ἀπὸ τή θεία ἀποκάλυψη: «Καὶ ἔσεσθε ἅγιοι, ὅτι ἅγιος ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν [...] Ἐγὼ Κύριος ὁ ἁγιαζὼν ὑμᾶς» (Λευιτ. 20,7-8). Αὐτὴ ἡ ἀγιότητα ἀποδίδεται

ἀπὸ τὸν Θεό στὰ μέλη τοῦ λαοῦ του, εἴτε στὰ μέλη τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ ὡς λαοῦ τοῦ Θεοῦ (Παλαιά Διαθήκη), μέ ἰδρυτικὴ πράξη τήν περιτομή, εἴτε στὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ (Καينὴ Διαθήκη), μέ ἰδρυτικὴ πράξη τό βάπτισμα. Αὐτὴ ἢ ἰδρυτικὴ ἀγιότητα δὲν δίδεται μέ ἀξιολογικά κριτήρια, ἀλλὰ ἀποτελεῖ συνέπεια ἐπιλογῆς ἐκάστου πιστοῦ νὰ ἀποτελεῖ μέλος τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτό καὶ στήν ἀποστολικὴ περίοδο ὅλοι οἱ βαπτισμένοι εἶναι ἅγιοι, ὅπως μαθαίνουμε ἀπὸ τίς Πράξεις καὶ τίς ἐπιστολές τῶν Ἀποστόλων (βλ., μεταξύ ἄλλων: «Ἐγένετο δὲ Πέτρον διερχόμενον διὰ πάντων κατελθεῖν καὶ πρὸς τοὺς ἁγίους τοὺς κατοικοῦντας Λύδδαν», Πράξ. 9,32· «... πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τοῖς οὖσιν ἐν Φιλίπποις», Φιλιπ. 1,1· «τοῖς ἐν Κολοσσαῖς ἁγίοις καὶ πιστοῖς ἀδελφοῖς ἐν Χριστῷ», Κολ. 1,2). Ὑπάρχει ὁμως, ἐντὸς τῆς ἱστορίας, ἕνα κεφαλαιῶδες γεγονός πού ἀποκαλύπτει τό περιεχόμενο τῆς ἀγιότητος τῶν πιστῶν ὡς ἀγιότητος δωρεῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος – καὶ ἀναφέρομαι στοῦ γεγονότος τῆς Πεντηκοστῆς. Ἐκτοτε, ἡ ἀγιότητα ἐγκαθίσταται ἐντὸς τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, γίνεται κατάσταση ὑπαρξιακῆς τάξεως. Ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Χριστός, ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν ἅγιος, καὶ μάλιστα κατὰ τή θεανθρώπινη ὑπόστασή του. Αὐτὴ ἡ ἀγιότητα ἐκχέεται πρὸς τὰ μέλη τοῦ σώματος του διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Θέλω νὰ πῶ, καὶ νὰ υπογραμμίσω μάλιστα, ὅτι αὐτὴ ἡ ἀγιότητα δὲν ἔχει ἡθικὸ περιεχόμενο, ἀλλὰ ὑπαρξιακό, δηλαδὴ ἀναφέρεται στήν ἀνθρώπινη φύση.

(συνεχίζεται)





## Τό νερό και τό Πνεῦμα στό Βάπτισμα

Παναγιώτη Ἰ. Σκαλτσῆ  
Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

**Ἑρώτηση:** Ποιά εἶναι ἡ ἔννοια τῆς ἐξ ὕδατος καί Πνεύματος ἀναγέννησης τοῦ ἀνθρώπου στό μυστήριο τοῦ Βαπτίσματος;

Α.Χ.

**Η**νέα πραγματικότητα, στήν ὁποία  
Ἡεἰσάγει τόν ἄνθρωπο τό βάπτισμα, ἡ νέα γέννηση καί ἀναδημιουργία ὀρίστηκε ἀπό τόν ἴδιο τόν Κύριο νά γίνεται ἀπό νερό καί ἀπό Πνεῦμα. Τότε εἶναι δυνατή ἡ ἔνταξή του στή βασιλεία τοῦ Θεοῦ<sup>1</sup>. Ὁ Θεός –τονίζει ὁ ἀπόστολος Παῦλος– μᾶς ἔσωσε «διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καί ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἁγίου». Ἡ ἀνακαινίση καί ἐπιστροφή στό ἀρχαῖο ἀξίωμα γίνεται μέ τό βάπτισμα τῆς ἀναγέννησης καί τῆς ἀνανέωσης, πού χαρίζει τό ἅγιο Πνεῦμα, πού ὁ Θεός σκόρπισε πλούσια πάνω μας διά τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτήρα μας<sup>2</sup>. Ἐπειδή ὁ ἄνθρωπος εἶναι διπλός, ἀπό ψυχή καί σῶμα, διπλή εἶναι καί ἡ κάθαρση, ἀπό νερό καί Πνεῦμα. Τό μέν Πνεῦμα ἀνακαινίζει μέσα μας τό καθ' ὁμοίωσιν, τό δέ νερό μέ τή χάρη τοῦ Πνεύματος καθαρίζει τό σῶμα τῆς ἁμαρτίας καί μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπό τή φθορά<sup>3</sup>. Τό «ἐκ Πνεύματος» δέν ἀναφέρεται στήν ὑπόσταση τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὔτε καί στήν οὐσία του, ἀλλά στή θεουργό χάρη καί δύναμή του<sup>4</sup>. Οὔτε ἐπίσης ὑποτιμᾶται ὁ ρόλος ὅλης τῆς Ἁγίας Τριάδος στήν ὑπόθεση

τῆς ἀναγέννησής μας. Βαπτίζομαστε κατά τόν λόγο τοῦ Κυρίου στό ὄνομα τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ ἁγίου Πνεύματος<sup>5</sup>. Ἐτσι ἡ γέννηση τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται «ἄνωθεν»<sup>6</sup> καί ἡ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνοικεῖ στήν ψυχή τοῦ βαπτιζομένου «λαμπρύνουσα αὐτήν καί θεοειδῆ ἀπεργαζομένη, καί τὸ καθ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν αὐτῆ ἀνακαινίζουσα»<sup>7</sup>.

Τό νερό εἶναι τό ὕλικό στοιχεῖο, φυσικό καθάρσιο, πού χάρη στή δύναμη τοῦ Πνεύματος ἀναστοιχειοῦται «πρὸς θείαν τινὰ καί ἄρρητον δύναμιν»<sup>8</sup>. Γίνεται πνευματικό καί ἅγιο, ἱκανό νά ἀναπλάττει, νά ἁγιάζει καί νά υἱοθετεῖ τοὺς βαπτιζόμενους<sup>9</sup>. Γίνεται μέσο, καί ὑπηρέτης τῆς χάρης τό νερό καί «ὡς ἐν μήτρᾳ τῇ κολυμβήθρᾳ τὸ ἐμβαλλόμενον ἀναπλάττει»<sup>10</sup>.

Τό νερό ἀκόμη ἐμφανίζεται ὡς εἰκόνα τοῦ θανάτου. Σ' αὐτό κατά τή βάπτισμα ἔρχεται γιά νά ταφεῖ τό σῶμα νεκρό ἀπό τήν ἁμαρτία, ἐνῶ τό Πνεῦμα ἐμβάλλει τή ζωοποιό δύναμη καί «εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς ζῶν τὰς ψυχὰς ἀνακαινίζει»<sup>11</sup>. Ἐτσι ὁ βαπτιζόμενος ἀναγεννᾶται χωρὶς μητέρα καί ὁ παλαιός καί φθειρόμενος κατά τίς

ἐπιθυμίες τῆς ἀπάτης ἄνθρωπος<sup>12</sup> «σφρι-  
γᾶ πάλιν... καὶ εἰς τὸ ἀληθινὸν ἄνθος τῆς  
νεότητος ἐπανέρχεται»<sup>13</sup>.

Ὁ συσχετισμὸς αὐτὸς νεροῦ καὶ Πνεύ-  
ματος φαίνεται καὶ τονίζεται στή δημι-  
ουργία τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου, ἀλλά  
καὶ σ' ὅλη τὴν ἱστορία τῆς σωτηρίας τοῦ  
ἀνθρώπου. Στὴν πρώτη δημιουργία π.χ.  
ἀπὸ τὸ νερὸ ξεπήδησε ἡ ζωὴ, χάρις στή  
δύναμη τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ πού  
«ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος»<sup>14</sup>. Στὴν  
πορεία τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας βλέπου-  
με ὅτι «οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τὴν  
νεφέλην ἦσαν καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσ-  
σης διῆλθον, καὶ πάντες εἰς τὸν Μωυσῆν  
ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θα-  
λάσῃ»<sup>15</sup>. Αὐτὰ εἶναι τύποι τοῦ βαπτί-  
σματος· «ἡ θάλασσα τοῦ ὕδατος» τῆς  
κολυμβήθρας καὶ «ἡ νεφέλη τοῦ Πνεύμα-  
τος» πού μᾶς ἀναγεννᾷ στό βάπτισμα<sup>16</sup>.  
Ὁ Μωυσῆς δέ «τύπον ἔφερε τοῦ Χρι-  
στοῦ»<sup>17</sup>. Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, ἀναμάρτητος  
ὢν, γιὰ νά ἀγιασθεῖ τὸ βάπτισμα καὶ «ἵνα

χάριν θείαν καὶ ἀξίαν παράσχη τοῖς βα-  
πτιζομένοις»<sup>18</sup> βαπτίστηκε στὰ νερά τοῦ  
Ἰορδάνη, ὅπου καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ  
ὡς περιστέρι ἦλθε «ἐπ' αὐτόν»<sup>19</sup>.

Ἡ παρουσία, λοιπόν, τοῦ νεροῦ ἔρχε-  
ται ὡς σύμβολο τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς  
κάθαρσης ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ἡ δὲ παρου-  
σία τοῦ Πνεύματος, μέ τὸ ὅποιο ὁ Χρι-  
στός μᾶς βαπτίζει<sup>20</sup>, ὡς δύναμη ζωῆς, ὡς  
ἐγγύηση καὶ ἀρραβώνας τῆς ἄλλης ζωῆς·  
«ἀρραβὼν γάρ ἐστι τῶν μελλόντων ἀγα-  
θῶν»<sup>21</sup>. Αὐτὸ δείχνει πὼς ἡ παλιγγενε-  
σία, πού γίνεται μέ νερὸ καὶ Πνεῦμα, δέν  
ἔχει στατικό ἀλλὰ δυναμικό χαρακτήρα.  
Τὸ βάπτισμα δέν ἐπαγγέλλεται μόνο τὴν  
κάθαρση ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ἀλλὰ μεγαλύ-  
τερα καὶ τελειώτερα πράγματα· γίνεται  
«ὄχημα πρὸς οὐρανόν, βασιλείας πρόξε-  
νον, υἰοθεσίας χάρισμα»<sup>22</sup>. Ὁ βαπτιζό-  
μενος γίνεται «υἱὸς Θεοῦ»<sup>23</sup> κατὰ χάριν  
μετὰ τὴν ἀναγέννηση στὴν κολυμβήθρα  
«καὶ συγκληρονόμος Χριστοῦ μετὰ τὴν  
ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν»<sup>24</sup>.

**ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.** 1. Ἰω. 3,5: «Ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ». 2. Τίτ. 3,5-6. 3. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, PG 94, 1121A: «Τοῦ μὲν Πνεύματος, τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἐν ἡμῖν ἀνακαινίζοντος, τοῦ δὲ ὕδατος, διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος καθάιροντος τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, καὶ τῆς φθορᾶς ἀπαλλάττοντος». 4. Δ. Τσελλεγγίδης, *Χάρις καὶ ἐλευθερία κατὰ τὴν πατερικὴ παράδοση τοῦ 14 αἰώνα. Συμβολὴ στὴν σωτηριολογία τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1987, σ. 105. 5. *Ματθ.* 28,19. 6. Ἰω. 3,3. 7. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Βίος Βαρλαάμ καὶ Ἰωάσαφ*, PG 96, 920A. 8. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Εἰς Ἰωάννην*, II, I, PG 73, 245A. 9. Συμεῶν Θεσσαλονίκης, *Διάλογος*, EB', PG 155, 225A. 10. Μεγάλου Ἀθανασίου, PG 28, 1080D. 11. Μεγάλου Βασιλείου, PG 32, 129D. 12. *Ἐφεσ.* 4,22. 13. Μεγάλου Βασιλείου, Ὁμιλία II', *Προτρεπτικὴ εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα* 5, PG 31, 433A. 14. *Γεν.* 1,2. 15. *Α' Κορ.* 10,1-3. 16. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, *Λόγος 17, Εἰς τὰ ἅγια φῶτα*, IZ', PG 36, 3530. Βλ. καὶ Σ. Χρ. Ἀγουρίδης, *Ἀποστόλου Παύλου πρώτη πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολή*, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 164-165. 17. Διδύμου Ἀλεξανδρείας, *Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος*, PG 39, 697A. 18. Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, *Κατήχησις*, *Κατήχησις Γ'*, PG 33, 441A. 19. *Ματθ.* 3,16. 20. Ἰω. 1,33: «Οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ». Βλ. καὶ *Ματθ.* 3,11· *Μάρκ.* 1,8· *Λουκ.* 3,16. 21. Θεοδώρητου Κύρου, *Αἰρετικῆς κακομυθίας Ἐπιτομή*, IH', PG 83, 512B. 22. Μεγάλου Βασιλείου, Ὁμιλία II', *Προτρεπτικὴ εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα*, PG 31,433A. 23. *Γαλ.* 3,26. 24. Ἰππολύτου, *Λόγος εἰς τὰ ἅγια Θεοφάνεια*, PG 10, 860A.



## Ύψωσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ

Πρωτ. Γεωργίου Δορμπαράκη  
Ἐφημ. Ἰ. Ν. Ἁγίας Παρασκευῆς Καλλιπόλεως, Ἰ. Μ. Πειραιῶς

Σταυρὸς ὑψοῦται σήμερον καὶ κόσμος ἀγιάζεται· ὁ γὰρ Πατρὶ συνεδρεύων καὶ Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ, ἐν τούτῳ χειρὰς ἀπλώσας τὸν κόσμον ὄλον εἵλκυσας πρὸς σὴν, Χριστέ, ἐπίγνωσιν· τοὺς οὖν εἰς σὲ πεποιθότας θείας ἀξιώσον δόξης  
(Ἐξαποστειλάριο ἑορτῆς Ὑψώσεως)

**Ἡ** Ὑψωση τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ δέν ἔχει μόνο ἱστορικές συντεταγμένες – ὅ,τι συνέβη ἐπὶ Μ. Κωνσταντίνου καὶ τῆς μητέρας του ἁγίας Ἐλένης (4<sup>ος</sup> αἰ.) ἀλλὰ καὶ ἐπὶ αὐτοκράτορα Ἡρακλείου (7<sup>ος</sup> αἰ.) ἔπειτα. Κατεξοχὴν ἔχει πνευματικὴ διάσταση πού αὐτὴν τονίζει ὁ παραπάνω ὕμνος. «Ὑψώνεται ὁ Σταυρὸς κι ὁ κόσμος ἀγιάζεται». Πού σημαίνει ὅτι ὁ κόσμος ἀποκτᾶ συνθήκες διὰ τοῦ Σταυροῦ ὑπέρβασης τοῦ χάσματος πού εἶχε δημιουργηθεῖ μέ τόν Θεό λόγω τῆς ἁμαρτίας τοῦ ἀνθρώπου. Μέ τόν Σταυρό ὁ κόσμος μπορεῖ νά ξαναδεῖ Θεοῦ πρόσωπο, γιατί δι' Αὐτοῦ καταργήθηκε τό αἷτιο τοῦ χωρισμοῦ, ἡ ἁμαρτία, καταπατήθηκε τό ἀποτελέσμα της, ὁ θάνατος, νικήθηκε ὁ Πονηρός πού καταδυναστεύε τόν ἄνθρωπο. Ὁ Σταυρὸς πράγματι ἔγινε «ἡ θύρα τοῦ Παραδείσου», πού μπόρεσε διὰ τοῦ Χριστοῦ νά διέλθει πιά ὁ ἄνθρωπος.

Γιατί τόση ἡ δύναμη τοῦ Σταυροῦ; Διότι, ἐξηγεῖ ὁ ὕμνογράφος, πάνω σ' Αὐτόν ἄπλωσε τά χέρια Του ὁ ἐνανθρωπήσας Υἱός καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, τό δεύτερο πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος. Τό μυστή-

ριο τοῦ Σταυροῦ σ' αὐτό ἔγκειται: δέν πάσχει ἐπ' Αὐτοῦ ἓνας κοινός ἄνθρωπος, ἔστω ἅγιος καὶ μέγας, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ Θεός ὡς ἄνθρωπος – καμμία ἀνθρώπινη λογική δέν μπορεῖ νά κατανοήσῃ τό μέγεθος ἀπειρίας τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ μας, ἐδραζομένης πάνω στήν ἀπειρία τῆς ταπεινώσεώς Του. Ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἱλιγγιᾷ λόγω ἀδυναμίας νά χωρέσῃ τὴν ταπείνωση καὶ τὴν ἀγάπη αὐτῆ, κινούμενος στὸν νόμο τῆς πτώσεως πού θέλει νά λειτουργεῖ ἢ δικαιოსύνη ὡς καταδίκη τοῦ ἐνόχου καὶ δικαίωση τοῦ ἀθώου. Λοιπὸν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ὁ ἐνανθρωπήσας Θεός πάσχει λόγω τῆς ἀγάπης Του, δικαιώνοντας τόν ἄσεβῆ καὶ ἀναλαμβάνοντας Ἐκεῖνος τὴν ἐνοχὴ τοῦ ὑπευθύνου ἀνθρώπου.

Τά ἀπλωμένα χέρια τοῦ Ἐσταυρωμένου γίνονται ἔτσι μιὰ ἀγκαλιά πού περικλείουν τόν κόσμο ὅλο, κάθε ἐποχῆς καὶ τόπου, ἀγκαλιά πού ἐνοποιεῖ τοὺς πάντες καὶ τά πάντα, ὅποτε κάθε ἄνθρωπος, μέ ἐπίγνωση ἢ ὄχι, βρίσκεται ὑπὸ τῆ σκέπη τῶν πτερυγῶν Του. Κι αὐτό ὄχι καταναγκαστικά, σημειώνει ὁ ὕμνογράφος. Ἄν ἡ ἀγκαλιά τοῦ Χριστοῦ λειτουργοῦ-

σε καταναγκαστικά, θά ἦταν θηλιά και βρόγχος πού τό μόνο πού προκαλεῖ εἶναι ἀντίδραση και ἐπανάσταση. Μά ἡ ἀγκαλιά αὐτή εἶναι ἡ ἀγκαλιά τῆς Ἰδίας τῆς Ἀγάπης, γι' αὐτό προσφέρει ἀπελευθέρωση, ἀσφάλεια, ἀνάπαυση, ἀγαλλίαση, Παράδεισο. Ὁ ὕμνογράφος ἐπαναλαμβάνει τά Κυριακά λόγια: «ὅταν ὑψωθῶ ἀπό τῆς γῆς, πάντας ἐλκύσω πρὸς ἐμαυτόν». Θά σταυρωθῶ και ὅλους θά τοὺς ἐλκύσω σέ Μένα. Μαγνήτης ἔγινε γιά τήν ἀνθρώπινη καρδιά ὁ Σταυρός τοῦ Κυρίου – ποιός φυσιολογικός ἄνθρωπος μπορεῖ ν' ἀντισταθεῖ στήν ἄβυσσο τῆς ἀγάπης και τῆς ταπεινώσεως; Και ὁ πιό σκληρόκαρδος θεωρούμενος νιώθει νά «λιώνει» ὅταν συναντᾶ μιὰ τέτοια χαρισματική κατάσταση. Τί ἔκανε μέσα στό ἱστορικό γίγνεσθαι τόσους σκληροτράχηλους ληστές και κακοποιούς νά ἀλλάξουν ζωή και νά γίνουν μεγάλοι ἅγιοι, ἀπό τό ὅτι βρέθηκαν σέ χώρους πού ἀνθίξε μιὰ τέτοια ταπεινή ἀγάπη; Ἄς θυμηθοῦμε τόν ἀρχιεπίσκοπο Μωυσῆ τόν Αἰθίοπα! Τόν τρέμανε οἱ πάντες, ἀλλά συναντώμενος μέ ὀσίους ἀσκητές μετανόησε κι ἀλλάξε ζωή, γενόμενος μέγας κι αὐτός ἅγιος!

Ὅποτε ὁ ἄνθρωπος, προσεγγίζοντας τή Σταυρωμένη Ἀγάπη, ἀνοίγει τήν καρδιά του κι ἀρχίζει νά καταλαβαίνει τελικά ποιός εἶναι ὁ Θεός, ποιὰ εἶναι ἡ χριστιανική πίστη, τί ἀβύσσους παραδείσου μπορεῖ νά βρεῖ και νά συναντήσῃ. Ὅπως τό λέει ὁ ἀπόστολος: «Ὅσα ὀφθαλμός

δέν εἶδε και ὅσα αὐτί δέν ἄκουσε και ὅσα ἀνθρώπινη καρδιά δέν ἔφτασε εἶναι ὅσα ἐτοίμασε ὁ Θεός γι' αὐτούς πού Τόν ἀγαπᾶνε». Ἄν δηλαδή πιστέψουμε πραγματικά στόν Χριστό, τότε θά μᾶς ἀποκαλυφθοῦν τά πάντα – τά μυστήρια θά λυθοῦν, γιατί ὁ ἴδιος ὁ Θεός θά μᾶς τά γνωστοποιήσῃ σάν σέ φίλους Του.

Και τό κρίσιμο ἐδῶ σημεῖο: τά πάντα μᾶς προσφέρει ἡ Σταυρωμένη Ἀγάπη πού μᾶς «μαγνητίζει» μυστικά, ἀρκεῖ και ἐμεῖς νά Τήν θελήσουμε και νά Τήν πιστέψουμε. Και πίστη Χριστοῦ δέν εἶναι θεωρητικό νεφέλωμα, ἀλλά «ἀκολουθεῖν» Αὐτῷ. Γεύεται κανεῖς τόν Παράδεισο τῆς Ἀγάπης Του ὅταν συντονίζεται μέ τοὺς κτύπους τῆς δικῆς Του καρδιάς – ὅταν ἀρχίζει κι αὐτός νά ἀγαπᾶ ταπεινά και θυσιαστικά, χωρίς νά περιμένει ἀνταποδόσεις. Ὁ λόγος και πάλι τοῦ Παύλου τό ξεκαθαρίζει: «Χριστῷ συνεσταύρωμαι· ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός». Γιά νά ἔχεις τόν Χριστό μέσα σου κι ἐσύ νά εἶσαι μέσα σέ Ἐκεῖνον προϋπόθεση εἶναι ἡ συσταύρωση μαζί Του. Νά γίνεις δηλαδή κι ἐσύ μιὰ θερμή και στοργική ἀγκαλιά γιά τοὺς πάντες: νά βλέπεις τόν ἑαυτό σου ὡς προέκταση τῶν ἀπλωμένων χειρῶν τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἐν μετανοίᾳ μετοχή στά ἄχραντα μυστήρια μάλιστα ἀνανεώνει διαρκῶς τήν πνευματική αὐτή πορεία, κάνοντας τόν πιστό νά κατανοεῖ ὅτι αὐτή εἶναι ἡ ἀπόλυτη προτεραιότητα τῆς ζωῆς του.

Γρ. Σοῦτζος, Ἀποψη Πεντέλης  
λεπτομέρεια





## Κυριακή Α΄ Λουκά

πρωτ. Βασιλείου Θερμοῦ  
Καθηγητοῦ ΑΕΑΑ - Παιδοφυχιάτρου

Ἐδελφοί, τό γεγονός πού ἀκούσαμε ἄσήμερα στήν εὐαγγελική περικοπή εἶναι γνωστό ὡς «ἡ θαυμαστή ἄλιεία». Ἄν καί, ὅπως ἀποδείχθηκε, δέν ἦταν μέρα κατάλληλη γιά φάρμακα, οἱ μαθητές ἀκολούθησαν τήν ὁδηγία τοῦ Ἰησοῦ νά ρίξουν τά δίχτυα σέ συγκεκριμένο σημείο καί κατόπιν δέν μπορούσαν νά τά σηκώσουν ἀπό τό πλῆθος τῶν ψαριῶν.

Ἔχουμε ἐξηγήσει καί ἄλλες φορές ὅτι τά θαύματα τοῦ Χριστοῦ δέν γίνονται μόνο γιά νά λάβει χώρα ἓνα εὐεργετικό γεγονός. Φυσικά, ἡ θεραπεία ἀσθενοῦς, ἡ ἀνάσταση νεκροῦ καί τόσα ἄλλα ἀποτελοῦν δωρεές συνταρακτικές. Τά θαύματα, ὅμως, ἀποτελοῦν σημεῖα, δηλαδή σημάδια, τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἡ ὁποία ἔρχεται. Ἐνός καινούργιου κόσμου ὅπου ἰσχύουν ἄλλοι «νόμοι».

Ἄς δοῦμε τί λαμβάνει χώρα ἐδῶ. Ὁ Χριστός δίνει μιᾶ ἐντολή μᾶλλον παράλογη. Ὅποιοσδήποτε ἄλλος νά συνιστοῦσε κάτι τέτοιο οἱ μαθητές δέν θά εἶχαν ὑπακούσει. Ἦταν ἔμπειροι ψαράδες, ὅποτε σύμφωνα μέ τήν λογική δέν εἶχε νόημα νά δοκιμάσουν σέ ἄλλο σημεῖο τῆς λίμνης ἀφοῦ εἶχαν ἀποτύχει προηγουμένως.

Ὅμως τό δέχονται. Ὁ Πέτρος, ἐξ ὀνόματος ὄλων, ἀπαντᾷ: «Ἄν καί δέν πιάσαμε τίποτε, ἐπειδή τό λές ἐσύ θά τό κάνω». Ἄς προσέξουμε: τό ποιός μιλά-

ει κάνει τή διαφορά. Ὅταν ὁ Χριστός προτείνει κάτι, παραμερίζουμε τή δική μας λογική καί ἐμπειρία. Καί ἔρχεται τό θαυμαστό ἀποτελεσμα!

Μόλις ὁ Πέτρος τελειώνει μέ τό ἀσκήνωτο δίχτυ –μέ τήν βοήθεια καί ἄλλων μαθητῶν βέβαια, τοῦς ὁποίους κάλεσε– στρέφεται πρὸς τόν Χριστό καί Τοῦ λέει: «Κύριε, εἶμαι ἁμαρτωλός ἄνθρωπος, γι' αὐτό Σέ παρακαλῶ βγές ἀπό τό πλοῖο μου»! Μέ ἄλλα λόγια, μόλις συνειδητοποιήσει τήν δωρεά αἰσθάνεται νά τόν συντρίβει τό βάρος τῆς ταπείνωσης: «Δέν εἶμαι ἄξιος γι' αὐτή τή δωρεά»!

Καί τότε ἀκούει ἀπό τόν Δάσκαλό του τήν ἐνθάρρυνση, μαζί μέ τήν ἀνάθεση ἀποστολῆς: «Μή φοβάσαι, ἀπό ἐδῶ καί πέρα θά ψαρεύεις ἀνθρώπους»! Καί τήν συνέχεια τήν γνωρίζουμε...

Παρατηρώντας προσεκτικά τό σημερινό ἀνάγνωσμα, ἀδελφοί μου, διαπιστώνουμε μιᾶ ἀλυσίδα ἀμοιβαίων ἐνεργειῶν Θεοῦ καί ἀνθρώπου. Μέ τήν σειρά, ὅπως ἀκούσατε καί ἐσεῖς, ἔχουμε: ἐμπιστοσύνη (ὁ ἄνθρωπος), δωρεά (ὁ Θεός), ταπείνωση (ὁ ἄνθρωπος), ἀποστολή (ὁ Θεός)! Πιο συγκεκριμένα: Ἐμεῖς τηροῦμε τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ ἐπειδή Τόν ἐμπιστευόμαστε. Κατόπιν ἡ ὑπακοή αὐτή μετατρέπεται σέ Χάρη, διότι συναντοῦμε Ἐκεῖνον τόν ἴδιο μέσα στίς ἐντολές. Συγκλονισμένοι



ἀπό τήν δωρεά Του ἐμεῖς καλλιεργοῦ-  
με τήν ταπεινώση πιά πολύ. Καί, τέλος,  
βλέποντας αὐτό ὁ Χριστός μᾶς ἀναθέτει  
ἀποστολή, στήν πραγματικότητα τήν δική  
Του ἀποστολή.

Παράξενη καί εὐλογημένη «σκυταλο-  
δρομία» μοιάζει ὅλο αὐτό. Σάν ἓνας δι-  
άλογος Θεοῦ καί ἀνθρώπου μέσω πρά-  
ξεων. Ἡ ἐναλλαγή αὐτή κλιμακώνεται  
μέχρι τό σημεῖο νά γίνουμε *συνεργάτες*  
τοῦ Ἰησοῦ στό ἔργο Του νά φανερώσει  
τήν Βασιλεία. Ἀλλά ποτέ δέν τελειώνει  
αὐτή ἡ ἐναλλαγή, διότι ἡ ζωή μᾶς φανε-  
ρώνει συνεχῶς συγκυρίες καί καταστά-  
σεις γιά νά ἀρχίζει ἀπό τήν ἀρχή κάθε  
φορά αὐτός ὁ σπουδαῖος διάλογος.

Σέ αὐτόν τόν διάλογο δύο κινήσεις εἶ-  
ναι δικές μας καί δύο τοῦ Θεοῦ. Ἀλλά  
πάνε ἐναλλάξ. Καί ἀπό τήν ἐμπειρία μας  
γνωρίζουμε ὅτι δέν τά καταφέρνουμε  
πάντοτε νά ἀνταποκριθοῦμε.

Μερικές φορές εἴμαστε ἀπρόθυμοι νά  
κάνουμε τήν ἀρχή, δηλαδή νά Τόν ἐμπι-  
στευθοῦμε. Βάζουμε τή δική μας λογική  
πάνω ἀπό τήν λογική τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι  
ἀκυρώνουμε τό νόημα τῆς πίστεως, ἀφοῦ  
«πιστεύω» σημαίνει «ἐμπιστεύομαι». Μέ  
ἀποτέλεσμα νά ἐγκλωβιζόμαστε σέ ὅσα  
μᾶς εἶναι ἤδη γνωστά καί οικεῖα, χάνοντας  
ἐκεῖνα στά ὁποῖα μᾶς καλεῖ ὁ Χριστός.

Ἄλλοτε, ἀφοῦ λάβουμε τή δωρεά, τήν  
σπαταλοῦμε, ὑπό τήν ἔννοια ὅτι πιστώ-  
νουμε τά καλά στόν ἑαυτό μας ἢ θε-  
ωροῦμε ὅτι δικαίως μᾶς ἀντάμειψε ὁ

Θεός. Χάνουμε δηλαδή τήν εὐκαιρία τῆς  
ταπεινώσης ὥστε νά ἐδραιωθοῦμε πε-  
ρισσότερο μέσα στήν Χάρη. Καί ἔτσι δέν  
γινόμαστε κατάλληλοι γιά ἀποστολή.

Ἄδελφοί, ἄς πάρουμε θάρρος. Ὅπως  
ὄλοι γνωρίζουμε, οἱ μαθητές τοῦ Χριστοῦ  
δέν ὑπῆρξαν ἀλάνθαστοι, οὔτε ἀκλόνη-  
τοι. Πέρασαν ἀπό πολλές καταστάσεις  
ἀδυναμίας, ὀλιγοπιστίας, ἀμφιβολίας.  
Ἄνθρωποι σάν κι ἐμᾶς ἦταν, μέ ἄλλα  
λόγια. Τί τοῦς ἀνέδειξε Ἀποστόλους καί  
τούς ἔκανε ἰκανούς νά θαυματουργοῦν  
στός καρδιές τῶν ἀνθρώπων; Τό ὅτι πα-  
ρέμειναν πιστοί σέ αὐτόν τόν διάλογο  
στάσεων τόν ὁποῖο μόλις ἀνέφερα. Ἀλλά  
καί τό ὅτι, ὅταν ξέφευγαν, μετανοοῦσαν!

Στή ζωή μας δοκιμαζόμαστε μέ πολ-  
λούς τρόπους, ἐξωτερικά ἀλλά καί μέσα  
στήν καρδιά μας. Ἐκεῖ λοιπόν κρίνεται  
ἡ προθυμία μας νά δείξουμε ἐμπιστο-  
σύνη στά λόγια τοῦ Χριστοῦ, ἀκόμη καί  
ἂν μᾶς φαίνονται παράλογα ἢ ἀνέφι-  
κτα. Ἀλλά καί τίς στιγμές ἐκείνες πού  
γεύομαστε μιᾶ εὐλογία, εἴτε ὑλική εἴτε  
πνευματική, κρίνεται ἡ διάθεσή μας νά  
τήν ὑψώσουμε μέ εὐγνωμοσύνη στόν Θεό  
λέγοντας «τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν». Μέ ἄλλα  
λόγια, ἀναγνωρίζοντας ὅτι τό *ὄνομά Του*  
*εἶναι ἔλεος* καί ὅτι ὅλα ὅσα κάνει γιά  
ἐμᾶς ἀποτελοῦν *οἰκονομία*, ὄχι *ἀκρίβεια*.

Ἐνεργώντας ἔτσι καθιστοῦμε τήν καρ-  
διά μας εὐφορο ἔδαφος γιά τήν Χάρη.  
Καί τότε γινόμαστε ὄργανα ἐξάπλωσης  
τῆς Βασιλείας Του.



Δ. Γαλάνης, Ὁ κωνηγός (περ. 1924), λεπτομέρεια



## Ἡ παλαιοχριστιανική Γαλατία: παράδειγμα χριστιανικῆς κοινότητας ἀπό τή μετανάστευση καί τόν πλουραλισμό

Δημητρίου Ν. Μόσχου

Ἀναπληρωτοῦ Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α.

Ἡ σημερινή Γαλλία κατά τή ρωμαϊκή ἐποχή διαίρουνταν σέ τέσσερις ἐπαρχίες. Στή νοτιώτερη, τή Ναρβονίτιδα, φαίνεται ὅτι ἐνωρίτερα εἶχαν ἤδη μετακινηθεῖ πληθυσμοί ἀπό τή Μ. Ἀσία. Μεταξύ τους καί πολλοί Ἰουδαῖοι. Ἀνάμεσά τους διαδόθηκε γρήγορα τὸ χριστιανικὸ Εὐαγγέλιο, κι αὐτὸ το μαθαίνουμε ἀπὸ τὸ περίφημο κείμενο πού μιλά για τοὺς ἐν Λουγδούνῳ μάρτυρες τοῦ διωγμοῦ τοῦ 177 ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου. Τόσο ὁ ἐπίσκοπος τῆς πόλης Ποθεινός ὅσο καί πλῆθος μαρτύρων φέρουν ἐλληνικά ὀνόματα καί γίνονται ἀναφορές γιὰ προέλευσή τους ἀπὸ τή Μ. Ἀσία (Ἄτταλος ἀπὸ τὴν Πέργαμο, Φρυγία κλπ.)

Τὸ κείμενο αὐτὸ εἶναι πραγματικὰ συγκινητικὸ γιατί περιγράφει μὲ λεπτομέρειες τὸ κλίμα γενικευμένου πογκρόμ ἀπὸ τὸ σύνολο τῆς τοπικῆς κοινωνίας καί τὸ θάρρος ἀλλὰ καί τὰ ἄλλα ἀνθρώπινα αἰσθήματα τῶν μαρτύρων. Μιλᾷ, ὅμως, καί γιὰ τὴ σημασία τῆς ὁμολογίας, τὴν εὐσέβεια περὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τὴν ἐντονη ἀναμονή τῶν ἐσχάτων ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς. Περιέχονται ὅμως καί πολλές ἱστορικές πληροφορίες γιὰ τὴν γεωγραφικὴ προέλευση καί κοινωνικὴ θέση τῶν Χριστιανῶν, τὴ διαδικασία πού τη-

ροῦσαν οἱ ρωμαϊκὲς ἀρχές, ἀλλὰ καί τὴ δράση μοντανιστικῶν κύκλων (δηλαδή ὀπαδῶν τῆς λεγόμενης Νέας Προφητείας τοῦ Μοντανοῦ πού προερχόταν ἐπίσης ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία καί ἔφερε ἰδιαίτερα ἐνθουσιαστικὰ χαρακτηριστικά). Ἔτσι, ἡ χριστιανικὴ κοινότητα χτίστηκε σ' ἓνα πραγματικὸ κλίμα γεωγραφικῆς, πολιτιστικῆς ἀλλὰ καί θρησκευτικῆς κινητικότητας πού ἔβγαλε μεγάλες μορφές ἀγιότητας καί θεολογίας ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς. Φορέας τῆς μνήμης τῶν μαρτύρων ξεχωρίζει ὁ γραμματοκομιστὴς τοῦ κειμένου, πρεσβύτερος ἀκόμη τότε καί κατόπιν μέγας θεολόγος ἐπίσκοπος Λουγδούνου, Εἰρηναῖος, πού μετέφερε στὸν πάπα Ἐλεύθερο τὸ σχετικὸ γράμμα μὲ τὸ μαρτυρολογικὸ κείμενο πού ἀπευθύνεται «τοῖς ἐπ' Ἀσίας καί Φρυγίας ἀδελφοῖς». Οἱ μάρτυρες πρέπει νὰ μαρτύρησαν στὸ ἀρχικὰ χτισμένο τὸ 19 μ. Χ. (βάσει ἐπιγραφικοῦ ὕλικου) Ἀμφιθέατρο τῶν τριῶν Γαλατιῶν (κοινὸ γιὰ τίς φυλές τῶν Ἀρβερνίων, Τρικασῶν καί Βιτουριγείων), στὸ ὁποῖο γίνονταν ἐκδηλώσεις αὐτοκρατορικῆς λατρείας γιὰ τοὺς ἐκπροσώπους τῶν 60 γαλατικῶν φατριῶν, καί στίς ἀρχές τοῦ 2<sup>ου</sup> αἰ. ἐπεκτάθηκε. Ἄρχισε νὰ γίνεται ἀντικείμενο ἐπιστημο-

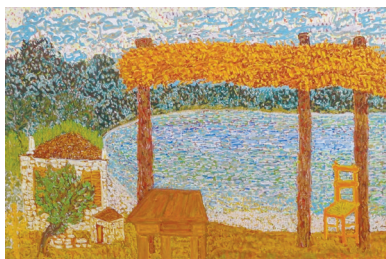
νικῆς ἀνασκαφῆς μετὰ τὸ 1956 μέχρι τῆ δεκαετίας τοῦ 1980. Ἔτσι, ἡ παραδοσιακὴ, «ἐπίσημη» καὶ «καθεστωτικὴ» λατρεία τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων πού θα «ἐκπολίτιζε» τοὺς ντόπιους Γαλάτες, ἔγινε τὸ ματωμένο ἔδαφος ἀπ' ὅπου ξεπήδησε μιὰ τελείως νέα πίστη που θράφηκε ἀπὸ τοὺς ἑξ Ἰουδαίων Χριστιανούς πού εἶχαν μετακομίσει ἐκεῖ.

Λίγο μετὰ, τὸ 190 μ.Χ. περίπου, ὁ ἀνοικτός χαρακτήρας τῆς Γαλατικῆς κοινότητας ἔγινε τὸ ἔδαφος γιὰ τὴν πολὺ γόνιμη συζήτηση σχετικὰ μὲ τὸν ἑορτασμό τοῦ Πάσχα πού διεξαγόταν στὴ Ρώμη, ἂν δηλαδὴ θα ἑορταζόταν τὴν ἴδια μέρα μὲ τοὺς Ἰουδαίους κατὰ τὴν 14<sup>η</sup> τοῦ μηνὸς Νισάν (καὶ ἀντίστοιχη λύση τῆς νηστείας), ἢ ἐάν θὰ ἑορταζόταν τὴν Κυριακὴ, ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου. Ὁ δάσκαλος τοῦ Εἰρηναίου Μικρασιάτης Πολυκράτης δήλωνε ἀκόλουθος τῆς πρώτης παράδοσης καὶ καθὼς τὸ πρόβλημα γινόταν σοβαρὸ μὲ τίς διαφορετικὲς πρακτικὲς μέσα στὴ Ρώμη (πού ἐφαρμόζονταν ἀπὸ τίς διαφορετικῆς προέλευσης χριστιανικὲς κοινότητες) ὁ πάπας Βίκτωρ ἀπέληξε νὰ ἀφορίσει τίς συγκεκριμένους κοινότητες. Τότε, ἔσπευσε ἐκεῖ ὁ Εἰρηναῖος γιὰ νὰ ἐπισημάνει ὅτι οἱ ὀπαδοὶ τῆς 14<sup>ης</sup> Νισάν ἔφεραν μιὰ ἀρχαία παράδοση ἀπὸ τὴν (Μικρὰ) Ἀσία, ὅπου (σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Πο-

λυκράτη καὶ ἄλλων) εἶχαν ταφεῖ μεγάλες προσωπικότητες τῆς πίστεως πού τὴν τηροῦσαν. Ἔτσι, ὁ Εἰρηναῖος μολοντί ἐόρταζε τὸ Πάσχα κατὰ τὴν Κυριακὴ ἀπαγόρευσε τὴν βίαιη ὁμοιομορφία στὴν πίστη, διακηρύττοντας ἀντιθέτως ὅτι «ἡ διαφωνία τῆς νηστείας τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως συνίστησιν».

Καθὼς ὁ Χριστιανισμὸς προοδεύει στὴ Γαλατία τὸν 4<sup>ο</sup> αἰ., ἐμφανίζεται ἐκεῖ θρησκευτικὴ χριστιανικὴ ποίηση στὰ λατινικά (παραφράζοντας κυρίως Βιργίλιο) μὲ τοὺς *Laudes Domini* (περίπου μεταξύ 317 καὶ 323). Τέλος, λίγο ἀργότερα στὴν περιοχὴ ἐμφανίζεται καὶ ὁ μοναχισμὸς. Τὸν 5<sup>ο</sup> αἰ. ὁ Κασσιανὸς δρᾷ στὴ Μασσαλία καὶ στό Λεῖρινο ἰδρύει ὁ Ὀνοράτος ἕνα μοναστήρι πάνω σ' ἕνα νησί (410). Ὅμως, ὁ Κασσιανὸς εἶχε ζήσει πολλὰ χρόνια στὴν Αἴγυπτο καὶ μετέφερε τίς ἐμπειρίες του ἐκεῖ μέσα ἀπὸ δύο μεγάλα ἔργα του στὰ Λατινικά.

Ὅλα τὰ παραπάνω δείχνουν καθαρά ὅτι ἡ ἐξέλιξη καὶ ἡ δυναμικὴ πορεία τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ Γαλατία ὀφείλονται καὶ στὴν κινητικότητα καὶ τὴν ἀνταλλαγὴ ἰδεῶν καὶ μορφῶν πολιτισμοῦ ἀνάμεσα σὲ Ἰουδαίους, Ἕλληνας, Λατίνους καὶ Αἰγυπτίους. Εἶναι ἕνα παράδειγμα γιὰ μᾶς σήμερα, ὅτι τὸ Χριστιανικὸ Εὐαγγέλιο ἀναπτύσσεται ἐκεῖ πού οἱ ἰδέες καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐπικοινωνοῦν καὶ διαλέγονται.



Νίκος-Γαβριήλ Πεντζίκης.  
Τοπίο τῆς Χαλκιδικῆς (1962).  
(ιδιωτικὴ συλλογὴ)



Εισαγωγή στό Κανονικό Δίκαιο  
καί τήν Κανονική Οικονομία (ΚΖ΄)  
Ἡ ὄντολογική ὑπόσταση τῶν Ἱερῶν Κανόνων  
(Προεπισκόπηση μιᾶς κανονικῆς πραγματικότητας  
σέ νομικιστική ὁμηρία)

Σεβ. Μητροπολίτου Περιστερίου κ. Γρηγορίου  
Καθηγητοῦ Κανονικοῦ Δικαίου Θεολογικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α.

6. Ἡ Ἀλήθεια τῶν Ἱερῶν Κανόνων (γ)

Ὅσα ἔχουμε ἀναφέρει ὡς τώρα (βλ. Ἐφημέριος, τυχ. 3 καί 4, 2023) φανερώνουν ὅτι ὁ Χριστός ἀληθεύει καί παραμένει «ἀληθής» μέ τήν ἀρχική ἐτυμολογική σημειολογία τοῦ ὄρου, ὅτι δηλαδή εἶναι ἀξέχαστος, ἀλησμόνητος, ἀληθινός, πραγματικός, ὁρατός, αὐθεντικός, ὅπως ἀκριβῶς Τόν παρουσιάζουν οἱ Ἱεροί Κανόνες, καί εἶναι αὐτός πού τελικά γνωρίζουμε ὡς ἀλήθεια καί αὐτός πού ἐνθυμούμαστε ὡς ἀλήθεια· διότι, πραγματικά, «ἡ χάρις καί ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο» (1ω 1:17). Αὐτήν τήν ὄντολογική πραγματικότητα

προσπαθοῦν νά ἀναδεικνύουν ὁμόφωνα (consensus canonum) καί ὁμότροπα οἱ Ἱεροί Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, δεδομένου ὅτι δείχνουν ἐξ ἀρχῆς πρῶτα τό τέλος τῆς διαδρομῆς καί μετά συντρέχουν τόν ἄνθρωπο προσωπικά [→ ἄνθρωπος] καί συλλογικά (= ἐκκλησιακά) [→ Ἐκκλησία] νά «εὐθύνει τίς τρίβους» του δρομοδεικτικά πρὸς τήν διαδρομική ἐσχατία, γιά νά μὴν ἀπολέσει τόν δρόμο πρὸς τόν ὁραματιζόμενο καί προσδοκώμενο Στόχο, τήν πλήρη κοινωνία μέ τόν Χριστό, καί τό ἀλησμόνητο ποθούμενο τοῦ νά «ἐπιτύχει τόν Τριαδικό Θεό».

Συγκριτική προσέγγιση Φιλοσοφίας καί Θεολογίας/Κανονικοῦ Δικαίου

	Φιλοσοφία	Θεολογία / Κανονική Οικονομία
Σκοπός	Αὐθύπαρκτη Γνώση	Ἀπολύτρωση / Σωτηρία → Κοινωνία
Μέσα	Λόγος / Λογική	Πίστη <sup>1</sup>



Φύση	Αυτόνομη → Νομική	Ἐτερόνομη → Μή Νομική
Ἄναφορικότητα	Αυτόφωτη / Ἐνιστορική	Ἐτερόφωτη / Ἐσχατολογική

Ὡς συνελόντι εἰπεῖν, οἱ Ἱεροὶ Κανόνες, σέ ἀντίθεση μέ τήν Φιλοσοφία, τήν θρησκευτική Θεολογία καί τήν ὅποια μεταφυσική ἐπιστημονική Ἔρευνα, οἱ ὁποῖες προχωροῦν βήμα-βήμα, γιά νά φθάσουν (!) σέ ἕνα ἀποτέλεσμα / συμπέρασμα / πόρισμα / τέρμα, γνωρίζουν (αὐτοί) ἐκ τῶν προτέρων τό τέρμα, πού δέν εἶναι οὔτε θεωρία οὔτε θεωρητικό πόρισμα ἀλλά Πρόσωπο, μία «ἀλήθεια ἀληθινή»<sup>2</sup>, ὁ Χριστός ὁ ἴδιος, καί δείχνουν ἐσχατολογικά τόν δρόμο, ἀνοίγοντας μία καινή ἡπειρο πραγματικότητας, μία ἡπειρο ἀληθείας, τόν Τριαδικό Θεό τῆς Ἐκκλησί-

ας καί τῆς Βασιλείας, καλώντας τοὺς ἀνθρώπους ἅπαντες σέ κοινωνία μαζί Του. Ἔτσι, οἱ Ἱεροὶ Κανόνες «βούλονται "τὸν Αὐτῶ κατ' ἴχνος ἐπόμενον" (πβ. Α' Πέτρ. 2:21) μὴ καταλιπεῖν τὴν ὁδόν»<sup>3</sup>, δηλαδή συνιστοῦν ὁδοδείκτες γιά τήν πλήρη μέθεξη τῆς θέωσης... Κατά συνέπεια, οἱ Ἱεροὶ Κανόνες ὑπάρχουν ἀπλῶς γιά ἕναν καί μόνον ἀνύποπτο λόγο: νοιάζονται γιά νά καλύψουν ὁδοδεικτικά τήν ἐνδιάμεση διαδρομή καί νά προσφέρουν εὐθυτενῆ στέρεα πορεία στήν ὄντολογική ὁδό (Ἰω. 14:6) πρὸς τό χριστό «-Ω-», πρὸς τό Ἐσχατολογικό ἄτερμον Τέρμα!...

**ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.** 1. Ἡ πίστη μέ τήν καινοδιαθηκική καί παύλεια ἔννοια: «πραγμάτων ἐλεγχος» (βλ. Εβρ. 11:1). 2. Ἀποκ. 21:5: «οὗτοι οἱ λόγοι πιστοὶ καί ἀληθινὸί εἰσι». 3. Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, *Εἰς τὸν βίον Μωυσέως*, Λόγος Β'-Θεωρία, PG, τ. 44, στ. 420Α, καί BEΠ, τ. 65Α, σ. 169, στίχ. 16-17.



Α. Κογεβίνας, Τοπίο τῆς Κέρκυρας (πρὸ τοῦ 1920)





## Ίχνηλατώντας τήν συνοδικότητα (VI)

Άρχιμ. Αμφιλοχίου Μήλτου  
Δρος Θεολογίας

Ἡ θεωρία τῆς συλλογικότητας  
τῶν ἐπισκόπων καί ἡ ἐφαρμογή της

Συνεχίζοντας τήν παρουσίαση τῆς θεωρίας τῆς ἐπισκοπικῆς συλλογικότητας τήν ὁποία διακήρυξε ἡ Β΄ Βατικανή Σύνοδος, ἄς ἀναφέρουμε ὅτι ὁ ὅρος σύλλογος (*collegium*) ἐμφανίζεται πρώτη φορά στήν παράγραφο 21 γιά νά χαρακτηρίσει τό σύνολο τῶν ρωμαιοκαθολικῶν ἐπισκόπων καί ἐξηγεῖται περαιτέρω στήν παράγραφο 22 τοῦ τρίτου κεφαλαίου<sup>1</sup>.

Ὅπως ἕνας εἶναι ὁ σύλλογος τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων, ἔτσι μέ παρόμοιο τρόπο ὁ ρωμαῖος ποντίφικας, διάδοχος τοῦ Πέτρου, εἶναι ἐνωμένος μέ τούς ἐπισκόπους, διαδόχους τῶν ἀποστόλων. Ἀφοῦ ἐπαναλάβει τήν διδασκαλία τῆς Α΄ Βατικανῆς ὅτι ὁ πάπας, ὡς βικάριος τοῦ Χριστοῦ καί ποιμένας ὅλης τῆς Ἐκκλησίας, ἔχει πλήρη, ὑπέρτατη καί παγκόσμια ἐξουσία, τό *Περί Ἐκκλησίας Διάταγμα* (*Lumen gentium*) προσθέτει ὅτι καί ὁ σύλλογος ἢ σῶμα (*collegium, corpus, ordo*) τῶν ἐπισκόπων, ἐνωμένο πάντοτε μέ τήν κεφαλή του, τόν ρωμαῖο ποντίφικα, καί ποτέ χωρίς αὐτήν, ἀποτελεῖ, ἐπίσης, τό ὑποκείμενο μίας πλήρους καί ὑπέρτατης ἐξουσίας πάνω στήν ὅλη Ἐκκλησία. Τό κείμενο ὑπογραμμίζει ὅτι οἱ ἐπίσκοποι ἔχουν δική τους ἐξουσία πού ἀσκοῦν γιά τό καλό τῶν πιστῶν καί ὅλης τῆς Ἐκκλη-

σίας καί ὅτι ἡ ἀνώτατη ἐξουσία τοῦ συλλόγου ἀσκεῖται μέ ἐπίσημο τρόπο σέ μία Οἰκουμενική Σύνοδο. Βέβαια, τονίζεται συνεχῶς ὅτι αὐτή ἡ ἐξουσία τοῦ συλλόγου δέν μπορεῖ νά ἀσκηθεῖ παρά μόνον ὅσο εἶναι ἐνωμένο μέ τόν πάπα.

Ἔχει ἐκκλησιολογικό ἐνδιαφέρον νά δοῦμε πῶς συνδέεται ἡ θεωρία αὐτή μέ τήν τοπική Ἐκκλησία καί τήν ὅλη Ἐκκλησία. Ἄν καί ἡ Β΄ Βατικανή χρησιμοποιεῖ συχνά καί ἀτυχέστατα τόν ὅρο «ἐπιμέρους Ἐκκλησία» (*ecclesia particularis*) γιά τήν τοπική Ἐκκλησία, ἐντούτοις ἡ ἐπισκοπή χαρακτηρίζεται ὄχι μέρος (πού προστίθεται γιά νά προκύψει ἕνα ὄλον) ἀλλά μερίδιο τῆς παγκόσμιας Ἐκκλησίας, δηλαδή κομμάτι πού ἔχει ὅλα τά χαρακτηριστικά τοῦ ὅλου. Βέβαια, ἡ λέξη μέρος ἀπαντᾷ μία φορά στό συνοδικό κείμενο περί ἐπισκόπων, *Christus Dominus*. Ἡ ὀρολογία ἔχει ἀσφαλῶς μεγάλη σημασία. Ὁ ὅρος ἐπιμέρους καί ὄχι τοπική, ὅταν χαρακτηρίζει μία ἐπισκοπή παραπέμπει στήν ἰδέα ὅτι ἕνα ἄθροισμα Ἐκκλησιῶν ἀποτελεῖ τήν μία Ἐκκλησία. Ἡ λέξη μερίδιο διορθώνει τά πράγματα, διότι ἐξασφαλίζει αὐτό πού διδάσκει ἡ πατερική ἐκκλησιολογία, ἀπό τόν Ἅγιο Ἰγνάτιο Ἀντιοχείας (καί πιστεύουμε οἱ Ὀρθόδοξοι), ὅτι δηλαδή μία τοπική Ἐκκλησία μέ ἐπικεφαλῆς ἕναν ἐπίσκοπο εἶναι ἡ καθολική καί πλήρης Ἐκκλησία.

Αυτό είναι τό θετικό δείγμα ὅτι ἡ ρωμαιοκαθολική ἐκκλησιολογία παραδέχεται μέ τήν ἐπιλογή αὐτή τήν καθολικότητα τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπιστρέφοντας στό *Lumen gentium*, τό Διάταγμα, ἔχοντας ἀναφέρει ὅτι ὁ πάπας εἶναι ἀρχή καί θεμέλιο τῆς ἐνότητας τῆς Ἐκκλησίας, συνεχίζει ὅτι ἀπό τήν πλευρά τους οἱ ἐπίσκοποι συνιστοῦν ἀρχή καί ὄρατό θεμέλιο τῆς ἐνότητας τῶν ἐπιμέρους Ἐκκλησιῶν τους, οἱ ὁποῖες εἶναι διαμορφωμένες σύμφωνα μέ τήν εἰκόνα τῆς παγκόσμιας Ἐκκλησίας, καί μέσα στίς ὁποῖες καί ἀπό τίς ὁποῖες ὑπάρχει ἡ μία καί μοναδική καθολική Ἐκκλησία. Ἔτσι, οἱ ἐπίσκοποι ἐκπροσωποῦν τήν τοπική τους Ἐκκλησία καί ὅλοι μαζί μέ τόν πάπα ἐκπροσωποῦν σύνολη τήν Ἐκκλησία. Ἔτσι ἐκφράζεται ἡ μεριμνά τους γιά τήν ὅλη Ἐκκλησία, χωρίς νά ἔχουν κάποια δικαιοδοσία ὅπως ὁ πάπας. Τό ἀξίωμα ἢ διακονία τοῦ ἐπισκόπου «παρέχεται ἀπό τόν Κύριο» (24) ἀλλά προϋποθέτει τήν *missio canonica*, τήν ἀνάθεση μίας ἐπισκοπῆς ἢ διορισμό ἀπό τόν πάπα. Ὄταν γίνεται ἀναφορά στό διδακτικό ἀξίωμα τῶν ἐπισκόπων, τό Διάταγμα, ἀφοῦ ἐπαναλάβει κατά λέξη τά περί παπικοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἀ Βατικανῆς, σημειώνει ὅτι τό ἀλάθητο αὐτό πού ἔχει δοθεῖ στήν Ἐκκλησία ὑπάρχει καί στό σῶμα τῶν ἐπισκόπων, ὅταν αὐτό φανερώνει τήν ὑπέρτατη διδακτική αὐθεντία (*magisterium*) πάντοτε μαζί μέ τόν διάδοχο τοῦ Πέτρου (25). Στήν περιγραφή τοῦ διοικητικοῦ ἀξιώματος τῶν ἀρχιερέων τό διάταγμα τονίζει ὅτι ὁ ἐπίσκοπος εἶναι «βικάριος» τοῦ Χριστοῦ καί ὄχι τοῦ πάπα (27)<sup>2</sup>.

Τό τρίτο κεφάλαιο περί τῆς ἱεραρχικῆς δομῆς ὀλοκληρώνεται μέ σύντομη ἀναφορά στόν βαθμό τοῦ ἱερέα καί τοῦ διακόνου. Οἱ ἱερεῖς, συνεργάτες τοῦ ἐπισκόπου, ἀποτελοῦν τό πρεσβυτέριο καί ἐκτελοῦν τήν ὑπηρεσία τους *in persona Christi* (28) διακονώντας τόν λαό τοῦ Θεοῦ. Τέλος, ὁ βαθμός τοῦ διακόνου ἀποκαθίσταται ὡς ξεχωριστός βαθμός (καί ὄχι ἀπλά ὡς πρῶτο στάδιο τῆς ἱερωσύνης) καί δυναμικά ὀρίζεται ὅτι μποροῦν νά ἔχουν πρόσβαση σέ αὐτόν καί ἔγγαμοι ἄνδρες.

### Ἡ ἐφαρμογή

Ἀφοῦ παρουσιάσαμε τήν διδασκαλία περί τοῦ συλλόγου («κολλεγίου») τῶν ἐπισκόπων, ἄς δοῦμε πῶς πέρασε ἀπό τήν θεωρία στήν πράξη. Ἀρχικά ἄς τονίσουμε ὅτι ἡ ἴδια ἡ Σύνοδος δέν ξεκαθαρίζει πῶς ἐφαρμόζεται ἡ ἐπισκοπική συλλογικότητα ἢ τί ἀλλάζει στήν πράξη. Ἡ ἀσάφεια στή διατύπωσή της ἀντανακλάται καί στήν ἐφαρμογή της. Θεωρεῖται ὅτι δύο νεώτεροι θεσμοί, οἱ Ἐπισκοπικές Συνελεύσεις καί ἡ Σύνοδος τῶν ἐπισκόπων, εἶναι συνέπειες τῆς θεωρίας. Ὡστόσο, οὔτε οἱ μὲν οὔτε ἡ δέ, ὅπως θά ἐξηγήσουμε, δέν μποροῦν νά ἐκληφθοῦν ὡς ἐφαρμογή *stricto sensu* τῆς συλλογικότητας, διότι ἡ τελευταία ἀπαιτεῖ μία πράξη ὅλου τοῦ συλλόγου μαζί μέ τόν πάπα. Ἡ ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων στήν ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία χαρακτηρίζεται ἀπό τό πέρασμα ἀπό μία ἀποτελεσματική συλλογικότητα (*collégialité effective*) σέ ἕνα ἀσαφές πνεῦμα ἢ αἴσθημα συλλογικότητας (*collégialis affectus*). Οἱ δύο παραπάνω θεσμοί συνδέονται, λοι-

πόν, μόνον ἔμμεσα μέ τήν θεωρία, ἀφοῦ ἐκφράζουν ἀπλά τό συλλογικό πνεῦμα, δηλαδή τήν ἐνότητα καί συνεργασία μεταξύ τῶν ἐπισκόπων.

Τό ἴδιο τό Διάταγμα καθορίζει δύο τρόπους ἐκφρασης (μέ τή στενή σημασία τῆς λέξης) τοῦ συλλόγου τῶν ἐπισκόπων, τήν Οἰκουμενική Σύνοδο καί τήν περίπτωση πού ὁ πάπας εἶτε καλεῖ ὄλο τό σῶμα σέ μία συλλογική πράξη εἶτε ἐγκρίνει ἐλεύθερα μία πρωτοβουλία τοῦ συνόλου τῶν ἐπισκόπων (LG 22). Ἡ δεύτερη βέβαια δέν διευκρινίζεται πῶς μπορεῖ νά γίνει πρακτικά<sup>3</sup> καί σέ κάθε περίπτωση ἐξαρτᾶται ἀπό τόν πάπα. Ἄρα μένει μόνο ὡς ἐφαρμογή μία γενική σύνοδος πού θά συμμετέχει ὄλος ὁ σύλλογος τῶν ἐπισκόπων.

Μιλώντας γιά τήν συνεργασία μεταξύ ἐπισκόπων, τό *Lumen gentium* ἀναφέρει τίς ἀρχαίες πατριαρχικές Ἐκκλησίες καί δηλώνει ὅτι παρομοίως καί οἱ Ἐπισκοπικές Συνελεύσεις μποροῦν νά προ-

ωθήσουν τό συλλογικό πνεῦμα πού θά μεταφραστεῖ σέ συγκεκριμένες πράξεις (LG 23). Οἱ ἐπισκοπικές Συνελεύσεις ὑπῆρχαν καί πρὶν τήν Β΄ Βατικανή, μετά τή Σύνοδο ὅμως διαδόθηκαν καί ἔγιναν ὑποχρεωτικές. Συγκεντρώνουν τούς ἐπισκόπους μίας χώρας ἢ γειτονικῶν χωρῶν πού συζητοῦν ποιμαντικά θέματα μέ σκοπό τό κοινό καλό τῶν πιστῶν τῆς περιοχῆς τους<sup>4</sup>. Ἐπειδή μία Ἐπισκοπική Συνέλευση περιλαμβάνει μέρος καί ὄχι τό σύνολο τοῦ συλλόγου, ἡ αὐθεντία καί οἱ ἐξουσίες αὐτοῦ τοῦ θεσμοῦ εἶναι πολύ περιορισμένες καί οἱ περισσότερες ἀποφάσεις τους χρειάζονται τήν ἐγκριση τῆς Ρώμης. Στόν δεύτερο θεσμό, τή Σύνοδο τῶν Ἐπισκόπων, εἶχαμε ἀναφερθεῖ σέ προηγούμενο ἄρθρο (II). Εἶναι ἕνα συμβουλευτικό ὄργανο ἀποτελούμενο ἀπό ἐπισκόπους ἀπό ὄλο τόν κόσμο πού συνέρχεται, ἐν εἶδει συνεδρίου, τακτικά κάθε περίπου τρία χρόνια, καί ὑποβάλλει τά συμπεράσματά της στόν πάπα.

**ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.** 1. Γιά ἀνάλυση τοῦ κειμένου βλ. ἀνάμεσα σέ πολλά ἄλλα τά σχόλια τοῦ συντάκτη τοῦ κειμένου G. Philips, *L'Église et son mystère*, τ. I, Παρίσι: Desclée et Cie 1967-1968, σ. 277-316. 2. Ὡστόσο, στόν ἐπίσημο Κώδικα τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας (πού ἐκδόθηκε τό 1983 ἀπό τόν Ἰωάννη-Παῦλο Β΄), ὁ πάπας παραμένει, δυστυχῶς, ὁ μόνος βικάριος τοῦ Χριστοῦ (καν. 331). Ἄς σημειωθεῖ ὅτι μέ αὐτή τή διαβεβαίωση ἡ Β΄ Βατικανή Σύνοδος διορθώνει κατά κάποιον τρόπον τόν Πάπα Πίο ΙΒ΄, ὁ ὁποῖος θεωροῦσε ὅτι ὁ πάπας ἐκχωρεῖ στούς ἐπισκόπους τή δικαιοδοσία τους, ἀφοῦ μόνον αὐτός τήν ἔχει ἄνωθεν (βλ. τίς ἐγκυκλίους του: *Mystici Corporis*, AAS, 35, 1943, σ. 211-212, *Ad Sinarum Gentem*, AAS, 47, 1955, σ. 9 καί *Ad Apostolos Principis*, AAS, 50, 1958, σ. 618). 3. Πβ. Joseph Ratzinger, "La collégialité épiscopale. Développement théologique", στό *L'Église de Vatican II*, τ. 3, Unam Sanctam 51c, σ. 780. 4. Βλ. τό συνοδικό κείμενο *Christus Dominus* 18, 24, 38 καί H. Legrand – J. Manzanares – A. Garcia (sous la dir.), *Les Conférences épiscopales. Théologie, statut canonique, avenir*, Paris: Cerf 1988, coll. "Cogitatio Fidei" 149.

Γ. Μόραλης, *Τοπίο τῆς Ἀθήνας (1936)*  
λεπτομέρεια





## Ἡ “Πολιτεία” τῆς Ἀποκαλύψεως: μία Ἡμέρα, Χίλια χρόνια, Αἰωνιότητα

Σταύρου Γουλούλη  
Δρος Βυζαντινῆς Τέχνης

Ἡ Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη δημοσιεύθηκε περί τό 96 μ.Χ., κάπου 100 χρόνια ἀπό τή γέννηση τοῦ Χριστοῦ περί τό 4/3 π.Χ. Προκαλεῖ ἐντύπωση ἡ εἰδική μορφή τῆς, ἡ μυστηριακή-ὑπαρξιακή διάσταση τοῦ κειμένου σέ συνδυασμό μέ μία ἐπιχειρούμενη ἀπό τόν ἐν Πνεύματι εὐρισκόμενον συγγραφέα κάθαρση στήν Ἐκκλησία (1-3, ὅπου λεπτομέρειες) ὅπως καί κάθαρση τοῦ κόσμου μέχρι καί τήν ἐπιχειρούμενη βύθιση τῆς Βαβυλώνας (18). Ὅλα ὅσα τρομερά περιγράφονται εἶναι ἓνα τεράστιο ὄραμα διαρκείας πού βλέπει ὁ συγγραφέας, ὁ Ἰωάννης (1.4, 9), σέ μία μόνη ἡμέρα, κάποια Κυριακή [1.10: «ἐγενόμην ἐν πνεύματι ἐν τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ»]. Ὑπάρχουν δύο μέρη: α) τό ὄραμα τῆς Λυχνίας (ἐβραϊκό Δένδρο ζωῆς) καί τοῦ «Υἱοῦ ἀνθρώπου» (1.12-20) καί τά κεφ. 2-3 μέ τίς ἐπτά ἐπιστολές, στήν οὐσία ἓνα ἐμπνευσμένο ἀπό τόν Λόγο κήρυγμα πρὸς τίς ἐπτά Ἐκκλησίες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· β) τό ὄραμα τοῦ οὐράνιου θρόνου καί τῶν κύκλω 24 (12+12) Πρεσβυτέρων μέ τά τέσσερα Ζῶα καί τό Βιβλίον, βάσει τοῦ ὁποίου ἐξελίσσεται ὁλος ὁ κόσμος (7 Σφραγιδες, 7 Σάλπιγγες, 7 Φιάλες) μέχρι πού ἀποκαλύπτεται ἡ οὐράνια Πολιτεία Καινή Ἱερουσαλήμ «καταβαίνουσα» ἐπί τῆς Γῆς.

Ὁ Ἰωάννης βίωνε μία κυριακάτικη «εὐχαριστία», μία Λειτουργία, ἀλλά σέ ἄλλο ἐπίπεδο ἢ στήν προέκταση τῶν τότε λειτουργικῶν προτύπων. Ἀσφαλῶς ἀπό ἐδῶ προέρχονται οἱ λειτουργικές πράξεις, διάχυτες στό κείμενο. Ἱερές πράξεις ὑπάρχουν ἔχοντας συνέπειες σέ ὅλο τόν κόσμον, καλυμμένον ἀπό τή χάρη τοῦ Θεοῦ ἢ ἀπό δαιμονική ἐπήρεια. Προσλαμβάνονται διφυῶς, γιά τήν Ἐκκλησία ὡς εἰρήνη-ἐνότητα, γιά τόν δαιμονιώδη κόσμον ὡς τρόμος-διάλυση.

Ὁ εἰδικός χρόνος τῆς Ἀποκαλύψεως ἀποτελεῖ μία καίρια τομῆ στόν χρόνο, τήν ὁποία βιώνει ὁ συγγραφέας πού προχωρεῖ ἀπό τήν ὑποκειμενική βίωση-μαρτυρία στή συλλογική, οἰκουμενική, διαχρονική. Εἶναι μία παγκόσμια λειτουργία, στήν ὁποία συμμετέχει ὅλη ἡ ἀνθρωπότητα ἀπό ὑπάρξεως ἀνθρώπου, μία κοσμική λειτουργία, συμπαρασύροντας ὅλη τή Φύση. Ἰδιαιτέρα ὁμως ὁ χρόνος ἀποκτᾶ ἀξία ἀπό τήν στιγμή πού ὁ Θεός Λόγος, ἡ «ἀρχή τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου» (3.14), ἐνανθρώπησε, ὅπως δείχνει τό μεγαλειῶδες ὄραμα τοῦ κεφ.12: «...γυνή περιβεβλημένη τόν ἥλιον...». Ἡ αἴσθησις τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ὡς αἰώνιου λόγου ὑπερβαίνει τή χρονική στιγμή τοῦ παρόντος (96 μ.Χ.) καί φτάνει ὡς τή Β'



Παρουσία. Συνοπτικά και συμβολικά ο χρόνος του Λόγου, ανάμεσα στις δύο Παρουσίες, περιγράφεται ως χιλιετής, στην οποία δένεται ο Σατανᾶς (Αποκ. 20.1-7). Είναι η περίοδος ὅσων «ἔζησαν καὶ ἐβασίλευσαν μετὰ τοῦ Χριστοῦ χίλια ἔτη» (20.4, 6). Μόνον οἱ ἄγιοι, οἱ Μάρτυρες, «βασιλεῖς» καὶ «ἱερεῖς» ὅπως θεωροῦνται (1.6) παραστέκουν (20.4 κ.έ., πβ.1.6). Αὐτοὶ βιώνουν τὴν Ἀνάσταση τὴν πρώτη (20.5), τὴν πρώτη ἀρχικὴ Κρίση (20.4), μέχρι νὰ γίνεῖ ἡ Τελικὴ (20.11 κ.έ.). Τότε ἐμφανίζεται «καταβαίνουσα» ἡ Καινὴ Ἱερουσαλήμ κείμενη ἐπὶ ὄρους ὡς νύμφη (21.1 κ.έ., 10 κ.έ.). Ἡ παλαιὰ ἦταν ἤδη κατηλειμμένη ἀπὸ ἔθνη (11.8).

Ἡ Πολιτεία τῆς Καινῆς Ἱερουσαλήμ (κεφ. 21-22) δὲν ἔχει οὐρανὸ καὶ γῆ (21.1) οὔτε ἥλιο καὶ σελήνη, ἡμέρα ἢ νύκτα (21.22-23, 22.5). Δὲν ὑπάρχει αἴσθησις χρόνου, ἀλλὰ αἰώνιας βασιλείας (22.5). Ὅμως εἶναι παροῦσα ἡδη ὑπερχρονικὴ (κεφ. 4), ὅπου οἱ 24 Πρεσβύτεροι (12+12) εἶναι Κριτές, ὅπως οἱ 12 γενάρχες τοῦ Ἰσραήλ [πβ. Ἠσ. 24.23, Ἀποκ. 21.12: «ἐνώπιον τοῦ θρόνου ... βιβλίον ἠνοίχθη ... τῆς ζωῆς καὶ ἐκρίθησαν οἱ νεκροί...»]. Ἡ Καινὴ Ἱερουσαλήμ εἶναι τετράγωνη στὴ βάση, κυβικὴ στίς τρεῖς διαστάσεις (21.15-17), μὲ τείχος σὲ πάχος 144 πῆχεις (21.17) καὶ ἔχει 12 πυλώνες καὶ θεμέλιους πολύτιμους λίθους (21.12-21: «τῶν δώδεκα φυλῶν υἱῶν Ἰσραήλ») μὲ μῆκος καὶ πλάτος ἀπὸ 12.000 στάδια (21.16) [σύνολο 144.000.000]. Στὴ χιλιετῆ περίοδο ἀντίστοιχα οἱ Ἐκλεκτοὶ Πιστοὶ στό ὄρος Σιών θά ἀριθμοῦν

σέ 144.000 (12x12.000) (κεφ. 7 καὶ 14) πού εἶναι ἤδη ἐσφραγισμένοι «ἐκ πάσης φυλῆς Ἰσραήλ» (7.4-8). Αὐτοὶ θά κληρονομήσουν τὴν Καινὴ Πολιτεία, μὲ ἐπικεφαλῆς τούς 12 ἀποστόλους ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι ἐπικεφαλῆς ὄλων τῶν ἀνθρώπων, κατέχοντας ὁ καθένας μερίδιο 1000 τετραγωνικὰ στάδια! (12.000 x 12.000). Θά πρέπει νὰ τὰ κατέχουν γιὰ τὰ 1000 χρόνια!

Ἀνάμεσα στοὺς 24 Πρεσβυτέρους τοῦ οὐράνιου θρόνου, τό ὄρος Σιών, τὴν ἐπίγεια πλέον Καινὴ Ἱερουσαλήμ, ὑπάρχει ἓνας διάυλος ἐπικοινωνίας, ὁ ἄξονας τοῦ κόσμου ἢ Κοσμικὸ δένδρο. Γιὰ τούς Πιστοὺς ὁ διάυλος ὅπως εἶναι προϋπάρχων, αἰώνιος, ἀποκαλύπτεται μετὰ τό κεφ. 1, ὡς ὄραμα τοῦ Υἱοῦ καὶ τῆς Ἐπτάφωτης Λυχνίας (παρόν Κυριακῆς ἡμέρας), ἐν μέρει στό κεφ. 4 (ὄραμα τοῦ οὐράνιου θρόνου), ἐν μέρει στό κεφ. 14 (Ἄρνιον καὶ τούς 144.000 στό ὄρος Σιών) (στὴ 1000ετία), καὶ στό ὄρος τῆς Καινῆς Ἱερουσαλήμ, ὅπου ἐν τέλει γῆ καὶ οὐρανὸς ἐνώνονται, γίνεται ὁ γάμος τοῦ Ἄρνιου καὶ τῆς Νύμφης-Πόλεως ἁγίας Ἱερουσαλήμ (21.2, 9-10, 22.17). Ὑπάρχει καὶ τό ἀρνητικὸ ἐκτύπωμα, ἡ δαιμονικὴ κατάσταση, ὡς φρέαρ τῆς Ἀβύσσου γεμάτο καπνὸ καὶ ἀκρίδες, ἀπὸ ὅπου ἐξέρχονται (9.1-11). Ἐν συνόλῳ τό κείμενο ἐνέχει τὴ λειτουργία Λαβυρίνθου, δηλαδὴ περικεντρικῆς πολιορκίας πόλεως, ὅπως ἡ Τροία, πού εἶναι ἔπαθλο γιὰ τὸν στρατὸ τῶν Ἀχαιῶν κατακτώντας τὴν πόλη πού κρύβει τὴν Ἑλένη (Π. Λεκατσᾶς, Ὁ Λαβυρίνθος, Ἀθήνα 1973).





## Εισαγωγικά I. Ίστορικό πλαίσιο 1. Λαοί και γεωγραφία τῆς Εὐρώπης

Ἀρχιμ. Παντελεήμονος Τσορμπατζόγλου  
Δρος Θεολογίας - Ἱερ. Προϊστ. Ἱ.Ν. Ἁγίων Ἀναργύρων Ψυρρή

β) Οἱ «βάρβαροι» στην Εὐρώπη:  
Σλάβοι (συνέχεια)

Ἡ γλῶσσα τῶν Σλάβων ἀνήκει στόν ἀνατολικό κλάδο τῶν λεγομένων ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν καί φαίνεται ὅτι εἶχε ἤδη διαμορφωθεῖ σάν ξεχωριστή γλῶσσα περίπου στά μέσα τῆς πρώτης χιλιετίας. Ἡ πρώτη αὐτή γλῶσσα ὀνομάζεται παλαιοσλαβική καί ἦταν ἡ κοινή γλῶσσα ὅλης τῆς ὀμοεθνείας, ἕως τόν 9<sup>ο</sup>-10<sup>ο</sup> αἰ. μ.Χ. Παρ' ὅλο, πού μετά τήν διάσπαση καί τήν ἐξάπλωση τῶν Σλάβων, εἶχαν ἀρχίσει νά διαμορφώνονται ἤδη ἀπό τόν 7<sup>ο</sup>-8<sup>ο</sup> αἰ. τοπικές διάλεκτοι, ἡ κοινή παλαιοσλαβική μητέρα-γλῶσσα ἐξακολουθοῦσε νά χρησιμοποιεῖται καί νά εἶναι κατανοητή ἀπό ὅλους τούς Σλάβους. Μόλις τόν 11<sup>ο</sup> αἰ. διαμορφώθηκαν χωριστές σλαβικές γλῶσσες. Οἱ θυγατρικές αὐτές παλαιές γλῶσσες ὀνομάζονται συλλήβδην σλαβονικές.

### 2. Βαλκανική

α) Οἱ Ἀβαροσλαβικές ἐπιδρομές στήν  
Ν.Α. Εὐρώπη

Οἱ Σλάβοι, ὡς ὑποτελεῖς τῶν Ἀβάρων πάντοτε ἀκολουθοῦσαν σέ ὅλες τίς ἐπιδρομές τους· ἔτσι, λοιπόν, πέρασαν νοτί-

ως τοῦ Δουνάβειος. Οἱ Ἄβαροι<sup>1</sup>, ὡς Ἀσιάτες ἔφιπποι πολεμιστές εἶχαν πάντοτε ὡς ὑπηρέτες τους πεζοῦς Σλάβους. Οἱ ἐπιδρομές τῶν Ἀβάρων γενικά ἦταν ληστρικές, μέ τήν ἔννοια ὅτι λεηλατοῦσαν καί ὕστερα ἐπέστρεφαν στίς ἐστίες τους· δέν ἐγκαθίσταντο ποτέ στίς χώρες πού λεηλατοῦσαν. Οἱ σφοδρότερες ἐπιδρομές εἶχαν στόχο τά ἐδάφη τῆς αὐτοκρατορίας ὅπου ὑπῆρχαν πλούσιες πόλεις. Μακρά παράδοση τῶν ἐπιδρομῶν ἦταν οἱ δρόμοι πού ὀδηγοῦσαν στόν Νότο καί τούς ἔφεραν κοντά στόν πλοῦτο τοῦ Βυζαντίου καί ἔξω ἀπό τά τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἔτσι, οἱ πεζοί καί ἀνοργάνωτοι Σλάβοι ἀκολουθώντας τούς Ἀβάρους μπόρεσαν νά διαβοῦν τόν Δούναβη καί νά βρεθοῦν ἔξω ἀπό τά τείχη τῶν μεγάλων πόλεων καί αὐτῆς τῆς Βασιλίδος ἀκόμη.

Ἡ βαθμιαία ἐξασθένιση τῆς Ἀβαρικῆς ἰσχύος, ἐκτός τῶν ἄλλων συνεπειῶν, εἶχε σάν ἐπακόλουθο νά διαταραχθεῖ ἡ πολιτική ἰσορροπία στήν Κεντρική Εὐρώπη, μέ ἀπρόσμενες συνέπειες στό σύστημα δυνάμεων τῆς ἐποχῆς. Πρώτιστο ὄλων ἦταν νά ἐμφανισθοῦν στό ἱστορικό προσκήνιο νέοι πρωταγωνιστές, φυλές, πού μέχρι πρό τινος ἦταν ἀπροσδιόριστοι

ανάμεσα στους πολυάριθμους ύποτελείς λαούς της άχανους Άβαρικής έπικράτειας, μέ αυτόνομη φιλοδοξία νά καλύψουν τό κενό πού άφρησε ή Άβαρική κατάρρευση· φυσικά σέ βάρος τών άλλων φυλών. Τό δεύτερο ήταν νά προκληθεϊ έντονο μεταναστευτικό ρεϋμα πρός τήν Δύση καί τόν Νότο εξαιτίας όλων αυτών τών ανακατατάξεων, συμπαρασύροντας ό,τι βρισκόταν στό περάσμα του, όπως για παράδειγμα τά διάφορα Σλαβικά φύλα, τά όποια είτε έξωθούμενα από άλλες ομάδες, είτε ώθώντας άλλα φύλα, βρέθηκαν στην Δυτική Εϋρώπη καί στην Βαλκανική.<sup>2</sup>

β) Οί σλαβικές έποικήσεις  
στην ελληνική χερσόνησο

Στά καθ' ήμās· τό μεϊζον ιστορικό πρόβλημα της έποχής αυτής σχετίζεται μέ τίς Σλαβικές επιδρομές καί τίς συνέπειές τους στον εϋρύτερο χώρο της ελληνικής χερσονήσου. Κύρια πηγή πληροφοριών για τήν πρώτη αυτή έποχή άποτελεϊ ή συλλογή τών Θαυμάτων του Άγίου Δη-

μητρίου, όπου περιγράφεται ή πρωταγωνιστική δραστηριότητα του πολιούχου Άγίου Δημητρίου για τήν έλευθερία καί τήν προστασία της Θεσσαλονίκης κατά τίς σλαβικές επιδρομές του 6<sup>ου</sup>-7<sup>ου</sup> αι.<sup>3</sup> Η σημασία του κειμένου αυτού είναι τεράστια, όπως θά φανεϊ στην συνέχεια.

Στά Θαύματα του Άγίου Δημητρίου αναφέρεται ένας αριθμός επιδρομών κατά της Θεσσαλονίκης σέ ένα διάστημα, τό όποιο εκτιμάται υπέρ τήν εκατονταετία. Οί πρώτες επιδρομές κατά της πόλεως, όπως φαίνεται, ήταν Άβαρικών συμφερόντων χρησιμοποιώντας όμως τίς φυλές τών Σλάβων ύποτελών, για νά εξελιχθουν άργότερα σέ κοινές Άβαρο-σλαβικές επιχειρήσεις, ώστε νά καταλήξουν, τόν 7<sup>ο</sup> αι., σέ άμιγώς Σλαβικές δραστηριότητες. Από τήν εξέλιξη τών επιχειρήσεων αυτών, μπορεί εύκολα κανείς νά άντιληφθει τήν άντίστοιχη ιστορική καί εθνολογική άνέλιξη τών λαών πού αναφέρονται στίς δραστηριότητες αυτές, οι όποιοι βαθμιαία από τήν ιστορική άφάνεια έξέρχονται στό προσκήνιο<sup>4</sup>.

**ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.** 1. Βλ. W. Pohl, *The Avars. A Steppe Empire in Central Europe, 567-822*, Ithaca-London 2018. 2. Για τούς λαούς καί τόν πολιτισμό τους, βλ. Σ. Πατούρα, «Συμβολή στην ιστορία τών Βορείων Έπαρχιών της αυτοκρατορίας. Φιλολογικές μαρτυρίες (4<sup>ος</sup>-6<sup>ος</sup> αι.)», *Σύμμεικτα* 6 (1985) 334-359· ή ίδια, «Χριστιανισμός καί έξωτερική πολιτική», *Σύμμεικτα* 7 (1987) 216-226. Για τήν εξέλιξη τών εισβολών, βλ. Μ. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, «Συμβολή εις τήν χρονολόγησιν τών Άβαρικών καί Σλαβικών επιδρομών επί Μαυρικίου (582-602)», *Σύμμεικτα* 2 (1970) 145-185. 3. Η έκδοση από τόν P. Lemerle, *Les plus anciens recueils des miracles de Saint Démèrius, I Le texte*, Paris 1979, *II Commentaire*, Paris 1981· προσφάτως από τόν Π. Χρήστου, *Η γραμματεία των Δημητρείων. Α΄ Δηγήσεις περί των Θαυμάτων του Αγίου Δημητρίου, Θεσσαλονίκη* 1993, τό κείμενο του Lemerle μέ μερικές σιωπηρές διορθώσεις· νεοελληνική άπόδοση καί ιστορική άνάλυση μέ επιχειρηματολογία καί άνασκευή τών συμπερασμάτων του Lemerle. Παρομοίως καί τό έργο, Άγίου Δημητρίου Θαύματα. Οί συλλογές άρχιεπισκόπου Ιωάννου καί Ανωνύμου. Ό βίος, τά θαύματα καί ή Θεσσαλονίκη του Άγίου Δημητρίου. Εισαγωγή, Σχόλια, Επιμέλεια Χ. Μπακιρτζής· Μετάφραση Ά. Σιδέρη, Άθήνα 1997. 4. Βλ. Αικ. Χριστοφιλοπούλου, *Βυζαντινή Ιστορία*, Β'1, Θεσσαλονίκη άνατυπ. 1993, σ. 345-348· Fr. Dvornik, *The Slavs. Their History and Civilisation*, Boston 1959· ό ίδιος, *The Slavs in the European History and Civilisation*, Rutgers-N. Brunswick 1962· P. Vlastos, *The entry of the Slavs into Christendom*, Cambridge 1970.



## Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης

π. Γεωργίου Βλαχόπουλου

Ἐφημ. Ἱ.Ν. Ἁγίας Βαρβάρας Ὑδρας - Ὑποψ. Δρος Θεολογίας

Ὁ σημαντικότερος ἐκφραστής τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας ὑπῆρξε ὁ Θωμᾶς Ἀκινάτης, ὁ ὁποῖος στό ἔργο του *Περί τοῦ ὄντος καί τῆς οὐσίας* ἀσχολεῖται, ὅπως καί ὁ ἴδιος ὁ τίτλος τοῦ ἔργου φανερώνει, μέ τό ἐρώτημα τῆς σχέσης μεταξύ ὄντος καί οὐσίας καί κατά πόσο αὐτά ταυτίζονται. Ξεκινᾷ λοιπόν τήν προσπάθεια ἀποσαφήνισης τῶν δύο ὀρισμῶν πού πραγματεύεται ἀπό τό ὄν, τό ὁποῖο εἶναι εὐκολότερα προσιτό λόγω τῆς καθημερινῆς συναναστροφῆς μας μέ οἰουδήποτε τύπου ὄντα. Μέ αὐτόν τόν τρόπο προβαίνει σέ καθοριστικές ἀριστοτελικές διακρίσεις.

Ἀρχικά, χρησιμοποιώντας τόν Ἀριστοτέλη, διακρίνει τά ὄντα σέ καθ' ἑαυτά καί κατά συμβεβηκότα. Τά καθ' ἑαυτά ὄντα τά χαρακτηρίζει ἡ αὐτοτέλεια, ἐνῶ μερικῶς καί μόνο κατ' ἀναλογία, εἶναι δυνατόν νά χαρακτηρισθοῦν ὡς «ὄντα» τά κατά συμβεβηκότα. Τά ὄντα ὅμως, ὀρίζονται κατά τόν Ἀριστοτέλη, ὄχι μέ δύο τρόπους ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἀκινάτης στό κείμενό του, ἀλλά μέ τρεῖς: α) σύμφωνα μέ τίς δέκα κατηγορίες (ὑπόσταση, ποσότητα, ποιότητα, ἀναφορά, τόπος, χρόνος, στάση, κατοχή, ἐνέργεια, πάθημα), β) ὡς πρός τήν ἀλήθεια καί τό ψεῦδος καί γ) ὡς πρός τή δυνατότητα (δυνάμει) καί τήν πραγματικότητα (ἐντελέχεια).

Γιά τόν Ἀκινάτη, πλέον οὐσιώδη εἶναι τά καθ' ἑαυτά ὄντα καί γι' αὐτόν τόν λόγο χρησιμοποιεῖ τήν ἔννοια τοῦ ὄντος ὅπως αὐτή ὀρίζεται σύμφωνα μέ τίς δέκα κατηγορίες, μέ σκοπό νά συνδέσει τήν ἔννοια τῆς οὐσίας μέ τό κάθε πραγματικό ὄν ἀποκλείοντας τό νοούμενο-νοητό ὄν, συμφωνώντας καί ταυτόχρονα παραπέμποντας στόν Ἀραβᾶ σχολιαστή τοῦ Ἀριστοτέλη Ἀβικένα. Μέ αὐτόν τόν τρόπο λοιπόν καί μεταφράζοντας τόν ἀριστοτελικό ὄρο οὐσία ὡς ὑπόσταση, καθορίζεται ποιό εἶναι αὐτό τό ιδιαίτερο στοιχεῖο, πού χαρακτηρίζει τό κάθε πραγματικό ὄν. Καί αὐτό τό κοινό στοιχεῖο εἶναι ἡ «τινότητα», πού ἐντάσσει αὐτό τό πραγματικό ὄν σέ μία ἀπό τίς δέκα κατηγορίες. Αὐτή ἡ ὑπαρκτή «τινότητα» ταυτίζεται μέ τό πραγματικό ὄν καί τό προσδιορίζει. Οὐσιαστικά, εἰσάγει ὁ στοχαστής σέ αὐτό τό σημεῖο τήν ἀντιστοιχία τῶν τρόπων τῆς ὑπαρξῆς καί τῶν κατηγορηματικῶν τρόπων, δηλαδή ὀρίζεται κατά πόσο τά πράγματα λέγονται σύμφωνα μέ τήν ὄντολογική τους ἀλήθεια ἢ τήν ἀντίστοιχη λογική.

Ἡ δεύτερη ἀριστοτελική διάκριση ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖται ἀπό τόν Ἀκινάτη, σέ σχέση μέ τό ὄν, εἶναι ἡ κατάταξη τῶν καθ' ἑαυτῶν ὄντων (οὐσιῶν-ὑποστάσεων) σέ ἀπλά καί σύνθετα. Ὅσον ἀφορᾷ τίς ἀπλές οὐσίες, βασιζεται στή θέση τοῦ

Ἀριστοτέλη περί κινουόντος ἀκινήτου μέ σκοπό νά ἀποδείξει τήν ὑπαρξή τοῦ Θεοῦ ὡς δημιουργικῆς αἰτίας τοῦ κόσμου, ἐνῶ οἱ σύνθετες οὐσίες εἶναι συνδυασμός ὕλης καί μορφῆς. Κατ' αὐτόν τόν τρόπο, οἰκοδομεῖ μιὰ πυραμίδα: στήν κορυφή της βρίσκεται ὁ Θεός, καθὼς σέ αὐτόν ἀποκλειστικά δέν ὑφίσταται κανένα γίγνεσθαι καί καμμία δύναμη, καί στά διάφορα ἐπίπεδά της εἶναι τὰ ὑπόλοιπα ὄντα, ἀνάλογα μέ τήν ἐγγύτητα στό θεϊκό. «Κάθε περατό ὄν ἔρχεται στήν ὑπαρξή μέσα ἀπό τήν ἐνεργοποίηση τῆς δυνατότητάς του καί τόν προσδιορισμό του ἀπό μία μορφή. Τά περατά ὄντα δέν ὑπάρχουν ἀπό μόνα τους καί δέν εἶναι αὐταίτια. Τά περατά ὄντα ἀποτελοῦν τό ἀποτέλεσμα τῆς αἰτιότητας»<sup>1</sup>.

Ὅσον ἀφορᾷ τήν οὐσία, ὁ Ἀκινάτης θέτει τέσσερα κριτήρια: τήν πραγματικότητα, τήν κοινότητα, τήν «τινότητα», δηλαδή τή δυνατότητα ὀρισμοῦ, καί τή φυσικότητα. Ἔτσι θεωρεῖ πῶς οὐσία εἶναι δυνατόν νά ἔχει ἕνα πραγματικό ὄν, ὡς ἐπιμέρους φύση ἐνός ἀτομικοῦ ὄντος καί ὄχι ἕνα νοούμενο, ὅτι ἡ οὐσία πρέπει νά συνδέει αὐτό τό κάθε πραγματικό ὄν μέ τὰ ὁμοειδῆ του ὡς τύπος γένους ἢ εἰδους, ἀφηρημένη οὐσία ἔξω ἀπό κάθε ἀτομικό ὄν, νά μπορεῖ νά ὀρίζεται ἕνα πραγματικό ὄν ἀπό αὐτήν σύμφωνα μέ τό νοητικό εἶναι της καί νά εἶναι σέ θέση νά ἐπιτελέσει αὐτόνομα φυσική δραστηριότητα, δηλαδή νά γεννιέται, νά συντηρεῖται καί νά ἀναπαράγεται.

Ἐνα ἄλλο σημαντικό ζήτημα πού τίθεται εἶναι ἡ διάκριση μεταξύ οὐσίας καί ὑπαρξῆς. «Ἀλλά κάθε οὐσία ἢ τί-Εἶναι, μπορεῖ νά νοηθεῖ, χωρίς νά ξέρει κανείς

γιά τό Εἶναι της (του): διότι μπορῶ νά ξέρω τί εἶναι ἕνας ἄνθρωπος ἢ ἕνας φοίνικας, καί ὁμως νά μήν ξέρω ἂν ὑπάρχουν στήν περιοχὴ τῆς πραγματικότητας. Εἶναι λοιπόν φανερό ὅτι ἡ ὑπαρξή εἶναι κάτι ἄλλο ἀπό τήν οὐσία ἢ τό τί-Εἶναι»<sup>2</sup>.

Σύμφωνα μέ τὰ παραπάνω λοιπόν, ἡ οὐσία εἶναι ἔννοια κατά πολύ στενότερη καί πολυπλοκότερη ἀπό τό ὄν καί γ' αὐτόν τόν λόγο εἶναι πολύ δύσκολη ἡ γνώση τῆς οὐσίας οἰουδήποτε ὄντος, γιατί κανείς δέν μπορεῖ νά ἔχει ἀπόλυτη πρόσβαση στά στοιχεῖα πού τήν καθορίζουν. Ἐδῶ ἔρχεται ὁ χριστιανός φιλόσοφος, μέ ὁδηγὸ τῆ Βιβλικῆς διδασκαλίας, νά μετασχηματίσει τήν ἀριστοτελική θεωρία περί οὐσίας. Τό Εἶναι ἔρχεται ἔξω ἀπό τόν κόσμο καί δέν ἀνήκει στήν ἔννοια τῆς οὐσίας, οὔτε προστίθεται σέ αὐτήν ὡς συμβεβηκός, ἀλλά καθοδηγεῖται ἀπό τήν αἰτία τῶν πάντων, ἐν προκειμένῳ τόν Θεό. «Στά ὄντα δίνει τήν ὑπαρξή ἕνα ὄν, ἡ οὐσία τοῦ ὁποίου εἶναι νά ὑπάρχει»<sup>3</sup>. Ἔτσι καί ὁ ἄνθρωπος συμμετέχει καί αὐτός στό θεϊκό Εἶναι πού εἶναι ἡ αἰτία τῆς οὐσίας του κατά τό μέτρο πού τοῦ ἀναλογεῖ.

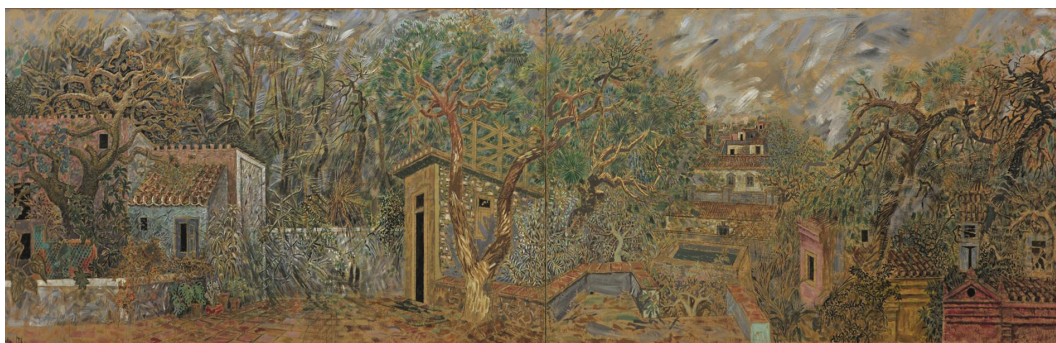
Εἶναι γεγονός πῶς ἡ σχολαστική φιλοσοφία ἐδράζεται στή θεολογία καί στή φυσική τοῦ Ἀριστοτέλη, μέ συνέπεια ὁ ἄνθρωπος νά μήν ἀποτελεῖ τό κέντρο τοῦ ἐνδιαφέροντός της. Στό μεγαλύτερο τμήμα τοῦ σχολαστικισμοῦ, γιά νά ὀρισθεῖ ἡ θεολογία εἶναι ἀπαραίτητο νά ξεκινήσει ἀπό τήν ἀριστοτελική φυσική καί ιδιαίτερα ἀπό τίς ἀρχές καί τίς ἔννοιες της. Ὅμως ἤδη ἀπό τόν Θωμᾶ Ἀκινάτη, ὁ ὁποῖος χρησιμοποίησε τήν ἀραβική νεοπλατωνίζουσα ἐκδοχὴ τοῦ Ἀριστοτέλη



ὡς ἐργαλεῖο στὸν στοχασμὸ του, εἶναι δυνατό νά διακρίνουμε μιά μεταστροφή τοῦ ἐνδιαφέροντος ἀπὸ τὸ δίπολο Θεὸς καὶ ψυχὴ, πού κυριαρχεῖ στὸν πρῶμο σχολαστικισμό, στὸ δίπολο Θεὸς καὶ κόσμος. Ἡ φυσικὴ πλέον διαπερνᾷ τὰ ὅρια τοῦ φυσικοῦ κόσμου καὶ ἐξυψώνεται σὲ ἐπιστήμη τῆς οἰκουμενικῆς πραγματικότητος. Ἡ θεολογία ἀποκτᾷ πλέον μεταφυσικὴ διάσταση καὶ γίνεται ἀντικείμενο φιλοσοφικῆς πραγμάτευσης, χάνοντας ἐν μέρει τὸν δογματικὸ χαρακτήρα καὶ τὴν αὐθεντία της. «Στὴ φυσικὴ χάνεται ἡ ἔννοια τῆς Φύσης μὲ τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος διατηρεῖ σχέση, ἐνῶ στὴ θεολογία χάνεται

ἡ ἔννοια τοῦ θεοῦ στὸ ὅποιο ὁ ἄνθρωπος ἀποβλέπει»<sup>4</sup>. Ἡ πραγματικὴ γνώση ἐπικεντρώνει τὸ ἐνδιαφέρον της στὸν ἄνθρωπο καὶ πῶς αὐτὴ θά γίνει καταληπτὴ σὲ αὐτὸν χωρὶς νά ἀποκλείει τίποτε. Στὴ θεολογία μὲ τὴ νέα της μεταφυσικὴ της δίνεται ἓνα ἐπίσης νέο οὐσιώδες χαρακτηριστικό. Ἀποτελεῖ χῶρο ἔρευνας πού κατευθύνει ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπινος παράγοντας. Ὁ χῶρος τῆς κοσμικῆς καὶ θεολογικῆς παιδείας πλέον δὲν συνδέονται ἀπὸ ὀριστικὰ διατυπωμένα συμπεράσματα, ἀλλὰ ὅλα ἐπιδέχονται προσωπικῆς καὶ ιδιωτικῆς ἐρμηνείας ὕστερα ἀπὸ ἐνδελεχῆ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα.

**ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.** 1. David Luscombe, *Ἡ Μεσαιωνικὴ σκέψη*, μτφ. Χρῆστος Γεμελιάρης, Ἀθήνα: Πολύτροπον 2007, σ. 144. 2. Θωμᾶ Ἀκινάτη, *De ente et essentia*, IV 100. 3. Ἑλένη Προκοπίου, *Τὸ πρόσωπο ὡς ὑποκείμενο δικαίου στὸ ἔργο τοῦ Θωμᾶ Ἀκινάτη*, Ἀθήνα: Ἡρόδοτος 2013, σ. 123. 4. Franco Alessio, *Ἱστορία τῆς Νεότερης Φιλοσοφίας*, μτφ. Δώρα Θυμιοπούλου, Ἀθήνα: Τραυλὸς 2012, σ. 55.



*N. Χατζηκυριάκος-Γκίκας, Κηφισιά (1973)*





## Ἡ Ἀθωνιάς Ἀκαδημία ἀπό τίς ἀπαρχές ὡς σήμερα

Ἀρχιμ. Κωνσταντίνου Στ. Φουντουκίδη  
Ἱεροκήρυκος Ἱ.Μ. Θεσσαλονίκης - πρ. Καθ. Ἀθωνιάδος

Στή Δισενιούσιο Σύναξη τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1930 ὁ Γέρον Εὐλόγιος καταθέτει τήν εἰσήγησή του σχετικά μέ τήν ἀναδιοργάνωση τῆς Ἀθωνιάδας Σχολῆς. Μετά τήν ἐξέταση τοῦ ὅλου θέματος ἀπό τά μέλη τῆς Δισενιουσίου, ὁ «Ὄργανισμός» πού συντάχθηκε βάσει τῆς εἰσηγήσεως τοῦ Πρωτεπιστάτη ἀποστέλλεται στό Ἰπουργεῖο Ἐξωτερικῶν γιά νά δοθεῖ ἡ ἔγκριση. Τό Ἰπουργεῖο Ἐξωτερικῶν ἐπιστρέφει τόν «Ὄργανισμό» ἐγκεκριμένο τόν Ὀκτώβριο τοῦ ἴδιου ἔτους.<sup>1</sup>

Ἡ ἔναρξη τῶν μαθημάτων γίνεται μέ πανηγυρικό τρόπο στίς 17 Νοεμβρίου 1930.<sup>2</sup> Μέ εἰδικό πρόγραμμα πού συντάσσεται ἀπό Ἐπιτροπή καθορίζονται οἱ λεπτομέρειες τῶν ἐορταστικῶν ἐκδηλώσεων τῶν ἐγκαινίων. Τήν Κυριακή 17 Νοεμβρίου 1930 τελεῖται Θεία Λειτουργία στό Πρωτάτο, προεξάρχοντος τοῦ Θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Μιλητουπόλεως Ἱεροθέου,<sup>3</sup> καί στή συνέχεια ξεκινᾷ πομπή μέ ἐπικεφαλῆς τόν Μιλητουπόλεως Ἱερόθεο, τόν Πρωτεπιστάτη Εὐλόγιο (Κουρίλα) Λαυριώτη, τόν Πολιτικό Διοικητή τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ζήση Χατζηβασιλείου, τούς ἀντιπροσώπους τῆς Ἱεράς Κοινότητος καί τούς ἄλλους προσκεκλημένους. Ἡ πομπή μεταβαίνει στόν ἐξωτερικό ξενώνα (ἀρχονταρίκιον) τῆς Σκήτης τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα (Σεράι),

ὅπου ἔχει πλέον μεταστεγαστεῖ ἡ Ἀθωνιάς.<sup>4</sup> Στήν ἐκδήλωση παρίσταται, μεταξύ ἄλλων ἐπισήμων προσώπων, ὁ καθηγητής τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας Ἰωάννης Παπαδόπουλος ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος καί ἐκφωνεῖ τόν πανηγυρικό τῆς ἡμέρας. Στόν λόγο του ὑπογραμμίζει τήν προσφορά τοῦ Ἁγίου Ὄρους στά γράμματα καθ' ὅλη τή διάρκεια τῆς μακραίωνης ἱστορίας του καί ὑποστηρίζει ὅτι δέν εὐσταθοῦν οἱ ἰσχυρισμοί ὅτι στό Ἅγιον Ὄρος δέν ὑπῆρχαν Σχολές ἀπό τόν 10<sup>ο</sup> μέχρι τόν 18<sup>ο</sup> αἰ., διότι «τήν ἐποχήν ταύτην αἱ ἱεραῖ μοναί ἔβριθον λογίων ἀνδρῶν διδασκόντων ὑπό τό μοναχικόν τριβώνιον συνεχῶς τούς προσερχομένους καί μεταλαμπαδεύοντων τό φῶς τῆς παιδείας ἔξω του Ὄρους, ὥστε ἕκαστος μοναχός λόγιος νά ἀποτελεῖ Σχολήν ἰδίαν».<sup>5</sup>

Ἡ νεότερη Ἀθωνιάς ἀνοιξε τίς πύλες της τό 1953, μετά τόν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Μετά τό 1953 σχολάρχες τῆς Ἀκαδημίας διετέλεσαν ἐπί μακρόν ὁ αἰοίδιμος μητροπολίτης Κώου Ναθαναήλ καί ὁ Θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Ροδοστόλου κ. Χρυσόστομος, ἀμφότεροι ἀδελφοί τῆς Ἱεράς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας. Στόν πρῶτο ὀφείλεται ἡ ἀνασυγκρότηση καί ἡ μέχρι τό 1967 εὐρυθμὴ λειτουργία τῆς Σχολῆς καί στόν δευτέρο ἡ διατήρηση,

σωτηρία και έξαγωγή της Σχολής από τη λαίλαπα του 1972, όταν άνθρωποι των περιστάσεων προσπάθησαν να σβήσουν τό φως τό όποιο μέ την εύλογία του Οικουμενικού Θρόνου έκπέμπει ή Άθωνιάς για δύομισυ και πλέον αιώνας.<sup>6</sup>

Η Άθωνιάς είναι σήμερα Έκπαιδευτικό Ίδρυμα πού ανήκει στίς εΐκοσι Ίερές Μονές του Άγίου Όρους-Άθω και άποτελεί μία από τίς σημαντικότερες προσφορές του Άγίου Όρους στον κόσμο. Η Ίερά Κοινότητα καταβάλλει κάθε προσπάθεια για τήν όσο τό δυνατόν καλύτερη λειτουργία της Σχολής. Τά μέλη του διδακτικού και ύπηρετικού προσωπικού επίσης αγωνίζονται νυχθημερόν για τήν πραγμάτωση των σκοπών της και τήν επίλυση των κάθε λογής δυσκολιών.<sup>7</sup>

Η σημερινή Άθωνιάς Έκκλησιαστική Άκαδημία άποτελείται από τρία Τμήματα σύμφωνα μέ τήν τελευταία «Κανονιστική Διάταξη» περί της λειτουργίας της, πού δημοσιεύθηκε στην Έφημερίδα της Κυβερνήσεως τον Δεκέμβριο του 1987. Τά δύο Τμήματα πού λειτουργούν σήμερα, τό Έκκλησιαστικό Γυμνάσιο και τό Γενικό Έκκλησιαστικό Λύκειο, ως ένιαίο σχολείο, είναι ισότιμα μέ τά άλλα δημόσια σχολεία του Έλληνικού Κράτους. Η Άκαδημία διαθέτει οικότροφείο, εύρύχωρο παρεκκλήσιο για τίς λατρευτικές ανάγκες της Σχολής, βιβλιοθήκη, αναγνωστήριο, αίθουσα πολλαπλών χρήσεων, αίθουσα έκδηλώσεων, εργαστήριο άγιογραφίας, εργαστήριο ήλεκτρονικών ύπολογιστών, εργαστήριο φυσικών έπιστημών, γυμναστήριο, γήπεδα ποδοσφαίρου και καλαθοσφαίρισης, σύγχρονο μαγειρείο, τραπεζαρία, άποθήκες, πλυντήρια

και ψυγεία πού καλύπτουν τίς ανάγκες των μαθητών και του προσωπικού.

Οί μαθητές έκτός των άλλων μαθημάτων, τά όποια είναι κοινά σε όλα τά δημόσια σχολεία της Χώρας, διδάσκονται επιπρόσθετα θεολογικά μαθήματα, τά όποια περιλαμβάνονται στα προγράμματα σπουδών των έκκλησιαστικών σχολείων, και μαθήματα βυζαντινής άγιογραφίας και έκκλησιαστικής μουσικής. Στους άποφοίτους της Σχολής πού έχουν άριστεύσει στα μαθήματα της άγιογραφίας και της μουσικής χορηγείται ιδιαίτερο πτυχίο-δίπλωμα, αναγνωρισμένο από τό Κράτος και κατάλληλο για έπαγγελματική χρήση.

Έκτός από τίς έξι Τάξεις του Γυμνασίου και του Λυκείου λειτουργεί και Τάξη Ύποδοχής για τήν εκμάθηση της Νέας Έλληνικής Γλώσσας. Στην Τάξη αυτή φοιτούν: α) άνήλικοι άλλοδαποί μαθητές, οί όποιοι τό έπόμενο σχολικό έτος θα ένταχθούν στο έλληνικό Έκπαιδευτικό Σύστημα, β) ένήλικοι άλλοδαποί μαθητές, πού έχουν ολοκληρώσει επιτυχώς τίς χώρες τους τον κύκλο μαθημάτων της Δευτεροβάθμιας Έκπαίδευσης και έπιθυμούν να έγγραφούν σε Ίδρύματα της Τριτοβάθμιας Έκπαίδευσης της Ελλάδος, και γ) ένήλικοι επίσης άλλοδαποί, λαϊκοί και μοναχοί, πού ένδιαφέρονται άπλως για τήν εκμάθηση της Νέας Έλληνικής.

Νά σημειωθεί τέλος ότι από τό σχολικό έτος 2019-2020 έντός του κτηριακού συγκροτήματος της Άκαδημίας λειτουργεί Σχολή Βυζαντινής Μουσικής, αναγνωρισμένη από τό Έλληνικό Κράτος (Ύπουργείο Πολιτισμού).

Κατά τό διαρρεῦσαν σχολικό ἔτος 2022-2023 στήν Ἀθωνιάδα Ἐκκλησιαστική Ἀκαδημία, πού λειτουργεῖ ὡς δημόσιο Γενικό Ἐκκλησιαστικό Λύκειο-Γυμνάσιο, φοίτησαν 54 μαθητές καί ὑπηρετήσαν 14 καθηγητές ὄλων τῶν ειδικοτήτων. Ἀπό τούς 54 ἱεροσπουδαστές οἱ 34 προέρχονται ἀπό διάφορες περιοχές τῆς Ἑλλάδος

καί οἱ 20 ἀπό ὀκτώ χῶρες τῆς Εὐρώπης καί τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς, στίς ὁποῖες ζοῦν Ὀρθόδοξοι Χριστιανοί (Ρωσία, Οὐκρανία, Ρουμανία, Γαλλία, Μαυροβούνιο, Βέλγιο, Μολδαβία καί Ἰορδανία). Οἱ μαθητές αὐτοί εἶναι, ὅπως εὐκόλα μποροῦμε νά καταλάβουμε, οἱ καλύτεροι πρεσβευτές τοῦ Ἑλληνισμοῦ σέ ὀλόκληρο τόν κόσμο.

**ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.** 1. Ν. Κωνσταντίνου, *Ἀθωνιάδα*, σ. 222. 2. Πρακτικό ὑπ' ἄρ. Α/22.11.1930 Συνεδριάσεων τῆς Ἐφορείας τῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς. 3. Πρακτικό ὑπ' ἄρ. Α/22.11.1930 Συνεδριάσεων τῆς Ἐφορείας τῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς. 4. Ν. Κωνσταντίνου, *Ἀθωνιάδα*, σ. 223-224. 5. Ν. Κωνσταντίνου, *Ἀθωνιάδα*, σ. 224-226. Πρακτικό ὑπ' ἄρ. Α/22.11.1930 Συνεδριάσεων τῆς Ἐφορείας τῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς. 6. Ἀρχιμ. Νικηφόρος, «Ἀθωνιάς», σ. 440-441. 7. Ἀρχιμ. Νικηφόρος, «Ἀθωνιάς», σ. 442-443.



Γρ. Σουτζός, Ἀποψη Πεντέλης

Γρ. Σουτζός,  
Ἀποψη μνημείου Φιλοπάππου (1841)





## Πῆγε ὁ Χριστός στήν Ἰνδία;

Πρωτ. Βασιλείου Ἀ. Γεωργόπουλου  
Ἀναπλ. Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Στούς «βεβήλους καί γραώδεις μύθους» (1 Τιμ 4:7) πού ἐπινοήθηκαν γιά νά ἀμφισβητήσουν τό πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου Κυρίου ἀνήκει καί ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι δῆθεν τό μοναδικό σέ περιοχόμενο κήρυγμά Του καί τά ἀξεπέραστα θαύματά Του ὀφείλονται στό γεγονός, ὅτι κατά τό χρονικό διάστημα μεταξύ τοῦ 12<sup>ου</sup> καί 30<sup>ου</sup> ἔτους τῆς ζωῆς Του πῆγε στήν Ἰνδία. Ἐκεῖ διδάχθηκε τή σοφία καί ἀπέκτησε ἀπόκρυφες δυνάμεις, μέσω τῶν ὁποίων τελοῦσε τά θαύματα.

Ἀφετηριακά πρέπει νά ἐπισημάνουμε, ὅτι ὁ ἐν λόγῳ ἰσχυρισμός δέν εἶναι νέος. Ἔχει διατυπωθεῖ πολύ παλιά, ἀπό τόν Κέλσο (170 μ.Χ.) στή γνωστή πολεμική του κατά τοῦ Χριστοῦ, στό ἔργο του *Ἀληθῆς Λόγος*, μέ μιά παραλλαγή μόνο ὡς πρός τή χώρα, πού, κατ' αὐτόν, δέν ἦταν ἡ Ἰνδία ἀλλά ἡ Αἴγυπτος.

Στούς νεότερους χρόνους βλέπουμε τόν παράλογο καί ἀνιστόρητο αὐτόν ἰσχυρισμό, περί τῆς δῆθεν μετάβασης τοῦ Ἰησοῦ στήν Ἰνδία, νά ὑποστηρίζεται ἀπό τόν γνωστό Γερμανό φιλόσοφο Ἀ. Σοπενχάουερ στό δίτομο ἔργο του *Parerga und Paralipomena* (1851) καί τόν Ρῶσο Ν. Notowitsch, στό ἔργο του *Die Lücke im Leben Jesu* (Stuttgart 1894).

Τήν ἴδια ἀποψη ἐπαναλαμβάνουν, μεταξύ ἄλλων, ὁ Κ. Βερνα (*Jesus ist nicht*

*am Kreuz gestorben*, Stuttgart 1957), ὁ Α. Faber-Kaiser (*Jesus died in Kashmir*, London 1978), καί, μάλιστα μετά βεβαιότητος, ὁ Η. Kersten (*Jesus lebte in Indien*, München 1984). Ἀναφέρουμε ἐπίσης τίς τοποθετήσεις τῶν J. Dirnbeck (*Die Jesusfälscher. Ein Original wird entstellt*, Augsburg 1994) καί G. Grönbold (*Jesus in Indien. Das Ende einer Legende*, München 1985). Ἡ δοξασία αὐτή θά υἱοθετηθεῖ ἀπό κινήσεις πού ἐκφράζουν το φρόνημα τῆς ἀντιχριστιανικῆς «Νέας Ἐποχῆς»

Εἶναι ἐνδιαφέρον ὅτι τήν ἴδια θεωρία, περί τῆς δῆθεν μετάβασης τοῦ Ἰησοῦ στήν Ἰνδία, ὑποστηρίζει καί μιά ἰσλαμική σέκτα γνωστή μέ τό ὄνομα Ἀχμαντίγια (Ahmadiyya), μέ διαφορά ὅμως ὡς πρός τόν χρόνο καί τά γεγονότα. Σύμφωνα μέ τήν ἐν λόγῳ σέκτα, ὁ Χριστός δέν πέθανε στόν Σταυρό. Μετά τόν ὑποτιθέμενο θάνατό του καί τήν Ἀνάσταση, ἔφυγε καί πῆγε στήν Ἰνδία καί συγκεκριμένα στό Κασμίρ. Ἐξῆσε ἐκεῖ, κήρυξε καί πέθανε σέ ἡλικία 120 χρόνων. Κατά τήν Ahmadiyya, μάλιστα, ὁ τάφος του βρίσκεται στό Srinagar.

Τό βασικό ἐπιχείρημα τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς προκείμενης ἀποψῆς βασίζεται στό γεγονός ὅτι ἡ *Καινὴ Διαθήκη* σιωπᾷ γιά τό χρονικό διάστημα πού μεσολαβεῖ μεταξύ τοῦ Ἰησοῦ δωδεκαετοῦς στόν



Ναό καί τῆς ἑναρξῆς τῆς δημόσιας δράσης Του.

Ἀλλά ὄντως σιωπᾶ ἡ *Καينὴ Διαθήκη* γιὰ τὸ συγκεκριμένο χρονικὸ διάστημα τοῦ ἐπίγειου βίου τοῦ Κυρίου; Μία προσεκτικὴ μελέτη τοῦ ἱεροῦ κειμένου ἀποδεικνύει τὸ ἀντίθετο. Βεβαίως, δὲν ὑπάρχουν ἐκτενεῖς ἀναφορές σχετικὰ μὲ αὐτό. Τοῦτο, ὅμως, εἶναι κατανοητό, γιατί ξέρουμε, ὅτι τὰ Ἱερά Εὐαγγέλια εἶναι μὲν οἱ κατεξοχὴν ἀξιόπιστες ἱστορικὲς πηγές σχετικὰ μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου, δὲν ἀποτελοῦν ὅμως βιογραφίες τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸ ἐξάλλου μᾶς τὸ βεβαιώνει καί ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης σχετικὰ μὲ τὸν χαρακτήρα καί τὸν σκοπὸ τῶν Ἱερῶν Εὐαγγελίων (κεφ. 20:30-31).

Τὶ ἀναφέρει, λοιπόν, ἡ *Καينὴ Διαθήκη*; Μᾶς πληροφορεῖ ὅτι μετὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα στὴ Ναζαρέτ καί ἀφοῦ ἔχει προηγηθεῖ τὸ θαυμαστό γεγονός τοῦ δωδεαετοῦς Ἰησοῦ στὸν Ναό, ὅπου «ἐξίσταντο δὲ πάντες οἱ ἀκούοντες αὐτοῦ ἐπὶ τῇ συνέσει καί ταῖς ἀποκρίσεσιν αὐτοῦ» (Λουκ 2:47), ὁ Κύριος παραμένει στὴ Ναζαρέτ συνεχῶς μαζί μὲ τὴ Θεοτόκο καί τὸν μνήστορα Ἰωσήφ. Σύμφωνα μὲ τὸ ἱερό κείμενο «ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς» (Λουκ 2:51).

Τὸ συνεχές τῆς παραμονῆς Του στὴν ἄσημη Ναζαρέτ μέχρι τὴν ἑναρξὴ τοῦ δημοσίου ἔργου Του ἐπιβεβαιώνεται καί

μὲ τίς μαρτυρίες τῶν ἰδίων τῶν συμπατριωτῶν του. Ὁ Κύριος, μιλώντας ἀργότερα στὴ συναγωγὴ τῆς Ναζαρέτ, θά προκαλέσει τὴν ἐκπληξὴ καί τὴν ἀπορία τῶν συμπατριωτῶν του ἀπὸ τῆ σοφία τῶν λόγων Του καί τῆ δύναμη τῶν θαυμάτων Του.

Ἡ ἐκπληξὴ τους ἦταν μεγάλη, ἀκριβῶς, γιατί τὸ πρόσωπό Του τοὺς ἦταν γνωστό. Ἦξεραν ὅτι ὁ ἴδιος ἦταν μέχρι πρότινος μέλος μιᾶς ἄσημης οἰκογένειας τῆς Ναζαρέτ (Ματθ 13:54-56. Μάρκ 6:1-3). Τὸ γεγονός αὐτὸ ἐπιβεβαιώνει ὅτι «ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς» καί ὅτι οὐδέποτε ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν πατρίδα του δῆθεν γιὰ νὰ σπουδάσει ἢ νὰ ἀποκτήσει ἀπόκρυφες δυνάμεις.

Τὴν ἴδια πραγματικότητα ὅμως τὴν ἐπιβεβαιώνουν καί οἱ ἄλλοι Ἰουδαῖοι στὰ Ἱεροσόλυμα, ὅταν μὲ ἀφορμὴ τῆ θαυμαστή διδασκαλία τοῦ Κυρίου στὸν Ναό, μὲ ἀπορία θά ἀναφωνοῦν «Πῶς οὗτος γράμματα οἶδε μὴ μεμαθηκώς;» (Ἰωάν 7:15).

Ὁλοκληρώνοντας τίς ἐπισημάνσεις μας σχετικὰ μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ τῆς δῆθεν μετάβασης τοῦ Κυρίου στὴν Ἰνδία κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα μεταξύ τοῦ 12<sup>ου</sup> ἕως 30<sup>ου</sup> ἔτους Του, πρέπει νὰ τονίσουμε, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ δοξασία ἀποτελεῖ κλασικὸ παράδειγμα προσπάθειας νὰ ἀντικατασταθεῖ ἡ ἀλήθεια καί ἡ ἱστορία ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσία καί τίς φαντασιώσεις.



Γ. Τσαρούχης,  
Ἀνατολή ἀπὸ τὸ  
λιμάνι τῆς Χίου  
(1965)





Άρχιμ. Χριστόδουλος Ν. Κογιώνης, *Άγιοι από όλο τον κόσμο*, Άθήνα: Άδελφότης Θεολόγων «Ο Σωτήρ» 2023. Η οικουμενικότητα του μηνύματος του Ευαγγελίου μαρτυρείται και από το γεγονός ότι άνθρωποι από όλον τον κόσμο έγιναν Χριστιανοί και μαρτύρησαν για την πίστη τους. Το προκείμενο πόνημα, ένα είδος «οικουμενικού αγιολογίου», αποτελεί μιά συνοπτική αλλά περιεκτική εικόνα αυτής της πραγματικότητας.

π. Διονύσιος Ταμπάκης, *Μή φοβοῦ! Διώξε τούς φόβους πού δυναστεύουν τή ζωή σου!*, Άθήνα: Άθως 2023. Παρά τον ύποτιτλό του, τό πόνημα του π. Διονυσίου Ταμπάκη δέν εἶναι ἕνας ἀπό τούς συνηθισμένους “ὁδηγούς-τυφλοσοῦρτες”, πού κατακλύζουν τήν ξενόγλωσση κυρίως βιβλιοπαραγωγή καί ὑπόσχονται ἀπαλλαγή ἀπό τόν φόβο καί τό ἄγχος. Μέ ὁδηγό τή μνήμη του καί τήν ἐμπειρία του ἀπό τά «χαριτωμένα ἀγιορείτικα πού εἶδ(ε)», ὁ συγγραφέας ἀφηγεῖται μικρές, ἀπλές ἱστορίες, πού μποροῦν νά ἀπαντήσουν στά ἐρωτήματα τί καί γιατί φοβοῦμαστε, πῶς βρισκόμαστε παγιδευμένοι ἀνάμεσα σέ ἐνοχές, ἄγχη καί ποικίλες ματαιώσεις, καί κυρίως πῶς μποροῦμε ὅλα αὐτά νά τά καταπολεμήσουμε.

Θανάσης Ν. Παπαθανασίου, *Υποτέλεια, Ιεραποστολή και Θεολογία της Απελευθέρωσης στην Άπω Ανατολή*, Άθήνα: red n' Noir 2023. Η Θεολογία τῆς Ἀπελευθέρωσης γεννήθηκε καί ἀναπτύχθηκε στή λεγόμενη Λατινική Ἀμερική, μέσα στίς εἰδικές συνθήκες τῆς φτώχειας καί τῆς βαθιάς ταξικότητας, τῆς καταπίεσης τῶν αὐτοχθόνων, τῆς ἐπιβολῆς τοῦ «λευκοῦ πολιτισμικοῦ παραδείγματος», τῶν σκληρῶν φυλετικῶν διακρίσεων. Μέ τήν ὀπτική τῆς Θεολογίας αὐτῆς, ὁ συγγραφέας στρέφει τό βλέμμα στήν Ἰάπω Ἀνατολή, πού ἔχει εἰσέλθει δυναμικά στό παγκόσμιο προσκήνιο.



Δ. Γαλάνης,  
Ὁ κωνηγός  
(περ. 1924)



## Μηνιαίες αποδοχές Κληρικών (ΔΕ)

Πρωτ. Γεωργίου Βαμβακίδη  
Γεν. Αρχιερ. Έπιτρ. Ί.Μ. Ζιχνών και Νευροκοπίου  
Άντιπροέδρου Ι.Σ.Κ.Ε.

Συνεχίζοντας τήν ἐνημέρωση στους αγαπητούς αδελφούς μας σχετικά με τις μηνιαίες αποδοχές, ἐνδεικτικά παρουσιάζουμε από τό παρόν τεύχος τις μισθολογικές μηνιαίες αποδοχές κληρικού τῆς ΔΕ Μισθολογικῆς Κατηγορίας με ἐφημεριακή ὑπηρεσία 40 χρόνων καί ἄνω καί ἔχοντας λάβει τό καταληκτικό Μισθολογικό κλιμάκιο τῆς ὡς ἄνω Κατηγορίας 13.

Βασικός Μισθός: 1.578,00 εὐρώ  
Προβληματικῶν Περιοχῶν: 100,00 εὐρώ  
Προσωπική Διαφορά: 110,00 εὐρώ  
ΕΦΚΑ-Υγειονομική: 76,35 εὐρώ  
ΕΦΚΑ-Ἐπικουρική: 47,34 εὐρώ  
ΕΦΚΑ-Κλάδος Κύριας Σύνταξης: 210,35 εὐρώ

Σύνολο ἀκαθαρίστων ἀποδοχῶν: 2.122,04 εὐρώ

Κρατήσεις:  
ΕΦΚΑ-Υγειονομική: 42,79 εὐρώ  
ΕΦΚΑ-Πρόνοια ΕΤΕΑΕΠ (Παλαιοί): 63,12 εὐρώ  
ΕΦΚΑ-Ἐπικουρική: 47,34 εὐρώ  
ΕΦΚΑ-Κλάδος Κύριας Σύνταξης: 105,25 εὐρώ  
Περιοδικό Ἐκκλησία: 8,39 εὐρώ  
Εισφορά Ἀλληλεγγύης 2%: 35,76 εὐρώ  
Φόρος: 163,40 εὐρώ  
ΕΦΚΑ-Υγειονομική: 76,35 εὐρώ  
ΕΦΚΑ-Ἐπικουρική: 47,34 εὐρώ  
ΕΦΚΑ-Κλάδος Κύριας Σύνταξης: 210,35 εὐρώ

Σύνολο Κρατήσεων: 800,09 εὐρώ

Καθαρές ἀποδοχές μηνός: 1.321,95 εὐρώ

**1923 - 2023**  
**100 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΑ**

Έκπομπές πού προτείνουμε:

Καθημερινά:

22.00: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ (Ε)

Προσεγγίσεις στους όρους τής πίστεως.

Μέ τον Δημήτρη Μαυρόπουλο

12.00: ΤΟ ΑΛΑΤΙ ΤΗΣ ΓΗΣ

Παραδοσιακή μουσική.

Μέ τον Λάμπρο Λιάβα.

20.00: ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ 89,5.

23.00: ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ 89,5.

00.00: ΜΕ ΛΟΓΙΑ ΑΚΡΙΒΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΕΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ.

Άποσπάσματα από κείμενα Πατέρων μέ μουσικές γέφυρες.

Μέ τήν Κυριακή Αϊλιανού.

Οί έκπομπές τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 89,5 ἀναμεταδίδονται ἀπό τούς δικτυωμένους σταθμούς τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων.



ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
Αριθμός Άδειας 10



ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΛΤΑ 21 2355

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ  
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.)  
Άθηνās 30 10551 Άθηναι  
Τηλ. 211-1825298 Fax: 211-1824317  
ISSN 1105-7203